د مجلو او جرائدو ځخه

د مرحوم الفت صاحب ځيني

مضامين او ليکني

جرمني ٢٠١١ ميلادي کال

www.ulfat.de

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان ..... مخ

ستاشان 1

له مدرسې نه اېستل 1

انسان څه غواړي؟ 2

کارونه 4

وده اوتکامل 5

ماشومان 6

ریاکاران 7

دشپنو کېږدۍ 9

دقضاوت شعور 10

بختوره 11

ځان ساتل 12

کېږدۍ 13

دشاعر مقام 14

څنګه ژوند کوو؟؟ 16

کورنۍ 18

فکرونه هم تغیرمومي 20

شاعرانه خیال 21

تیاره او رڼا 22

بله دنیا 23

دبشریت قافله اومنزل مقصود 23

دمحبت لېوال 24

پوهه او معرفت 26

د زړه پوښتنې 28

د ژوندانه روح 29

دمشرانو عشق 30

سترقوت 32

له کارسره علاقه 34

دپوهې غرور 36

عقل، قانون غرایز 37

اجتماعي نظام 40

د ځان مینه 42

دخان ناظر 45

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمیت پېژندنه.. 46
اداري سیاست 47
اشتباه.. 48
خان اوبلهای.. 49
فکر او کار.. 51
وطن.. 51
ملت 52
حقیقي غل.. 53
بندیوانه 54
ملي ناموس 55
پښتون دملت نوم دی دقام نوم نه دی 55
ښنګه حاکم ؟ رښتیا وایم.. 57

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

ستاشان

که زه ښه وکړم ته راسره ښه کوې که بدو کړم دبدوسز را کوې.
که ستا مینه زما په زړه کښې پیداشي په محبت راته ګورې.
که زه بې مینې شم ستا مهرباني کمېږي.
ستا د رحمت بارانونه په ما باندې هغه وخت وربږي چې زما په زړه کښې رحم وي.
زه چې هر څه وکړم ته هماغسې راسره کوې.
که څوک په عذاب کړم په عذابوې مې، که ستا په امراو ستاپه نامه چاته څه ورکړم په عوض کښې ډېر څه راکوې.
زما نیک بختي او بد بختي زما په عمل اړه لري او جنت یا دوزخ ته تګ زما د ښه عمل او بد عمل نتیجه ده.
زموږ عقل اوفکر همدغه دی موږ چې تاته پخپله آئینه کښې وګورو ستا په باب دغه راز فکر کوو. که موږ ځانته ونه ګورو ستالوی شان ته وګورو ته زموږ له خیا ل اوفکر نه ډېر لوی یې اوستا لویي موږ پوره نه شولیدی.
ستا ذات او ستا شان زموږ له عقل اوفکرنه ډېراو چت دی.موږ چې د ځان غوندې خلکو لپاره کالي نیسو او هغه دسرپه سترګونه وینو یا لنډوي یا اوږده. ستا کارونه زموږ په خیا ل او فکرکښې نه راځي او بس همدومره پوهېږو چې ته مونږ غوندې نه یې. موږ ډېر واړه او کوچني یو او ته ډېرلوی یې چې په فهم اوقیاس کښې نه ځایېږې.
دا زموږ کاردی چې دښو په مقابل کښې ښه وکړو او دبدو په مقابل کښې بد، که موږ څوک وو هو حاکمان موږ وهي. که موږ د ځمکې په لمن کښې غنم وشیندو او او به ورکړو ډېرغنم راکوي او زموږ آب و دانه ځمکه بې عوضه نه پرېږدي.
که د یوه نیالګي پالنه اوروزنه وکړو ډېر ه خوږه میوه او یخ سیوری راکوي. که سوداګرته پیسې ولېږو څه چې وغواړو راکوي یې.که له یوه ماشوم سره مینه وکړو له موږ سره مینه کوي. ستاشان له مخلوق نه اوچت دی. ستا اراده زموږ دارادې تابع نه ده.
ستاکړه زموږ له کړو، نه پیداکېږې.
ستا محبت زموږله محبت نه وروسته نه دی (١)

له مدرسې نه ایستل

استاد ووبل: ځا ن وروکی وګڼه او د لویوالی خیا ل له سره لرې کړه!
شاګرد حیران غوندې شو اوپه ډېر احترام یې ووبل که سړی ځان صغیروګڼي او روږه وخوري، څوک به یې نه ملامتوي؟ ایا د حقیقت په مخ پرده اچو ل څه بد کارنه دی؟
استاد: ته زما په مقصد پوه نه شوې، زه وایم لویي ښه نه ده.
ځانته په حقارت کتل ښه کاردی، سړی باید خپل ځان له هرچانه ټیټ اوښکته وګڼي، که غواړې چې په رښتیا لوی سړی شې په ماناکښې ځان وروکی وګڼه اوپه لوی نظر ځانته مه ګوره!

---

(١) کابل مجله . ١٣٣٢ کا ل،٨ ګڼه دپښتې دویم مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاګرد: داځنګه کیدای شي چې سړی یو ځل پوه شي چې لوی یم او بیا پخپل نظرکښې ځان کوچنی ماشوم کړي. که دا کار ممکن وي او په رښتیا یوه لوی سړي ته ځان وړوکی اوحقیر ښکاره شي نو بیا هیڅ کله نه شي لویدای.

هغه چې ځانته په درانه نظرنه ګوري، په سپکو کارونو نه شرمیږي او لوی لوی کارونه نه شي کولی. سړی باید ځان لوی وګڼي اولوی مسولیت قبول کړی. شاګردته استاد یو څه وویل او عصر وزمانې بل سبق ورکاوه. استادپه تنګ شواو خپل شاګرد یې دشیطان په نامه له مدرسې نه وایست. (۱)

انسان څه غواړي؟

کوم انسان او څنګه انسان؟ دپوښتنې سړی باید معلوم شي چې څوک دی او څه شي ته زیات احتیاج لري. که موږ دا پوښتنه له کوم ړانده وکړو خبره د مخه فیصله ده چې ړوند له خدایه څه غواړي دوه سترګې، همدارنګه یوتږی په اوبوپسې هڅه کوي، رنځور وایي روغ صورت پا چایي ده او دصحت خاوندان نور نور څه غواړي.

دا پوښتنه ډیرې ډډې او اړخونه لري، تاسې هیڅکله داګمان مه کوئ چې لیکونکی دکوم مریض تپوس کوي یاله کوم وږي تږي سره ګړیږي.

داسوا ل له دغسې ضروري اوبد یعي حوایجو نه هغه خوا ځای لري او دعشق په لیونیو پورې هم څه ارتباط نه لري ځکه چې د هغوئ لیلی معلومه ده او یو هیږو چې دګلزار بلبلې، سره ګلونه، پتګان او بلې ډیوې غواړي.

داپوښتنه له هغو کسانو څخه ده چې په تن پټ او په نس ماړه دي، دعقل اوبصیرت دعوئ کوي او په انساني مطالبو کښې لږه ډیره مطالعه لري. یا په ملایي تعبیر له ماکولاتونه معقولاتوته رسیدلي دي، مګر دلته هم ښایي چې ټو ل یو راز جواب رانه کړي یوبه وایي زه د ملت او وطن سعادت غواړم. بل به خبره د بشر خیر خواهي ته رسوي او له عصري ریاکارۍ نه به کار اخلي دغه راز غټې دعوې هرڅوک په رښتیا نشي کولی او په دنیاکښې ډیرلږ خلک دي چې دغه راز عالي شعوربه لري، نوددې لپاره چې ددغسې لویو دعوو مخه ونیول شي یوټکی په خپله پوښتنه کښې زیاتوو او وایو.

ته د خپل ځان لپاره څه غواړې؟ ډیرې پیسې؟ که نوم او شهرت، عزت او اعتبار ته ډیر احتیاج لرې؟ که له دې حده تیر شوی یې او غواړې چې دعالم له شور وشره ځان لیرې کړې او دعلم او معرفت په دنیاکښې د حقیقت رڼا ولټوې هغه خوند چې دنیا داریې په جاه و جلال، زینت او ارایش خوړو او خوندورو شیانو کښې پیداکړی؟

رښتیا ووایه! چې ته څوک یې او څه غواړې؟ دا وروستۍ دعوه هر څوک نه شي کولی او هر سړی دغسې نه شي کیدای. له ډیرو ډوډۍ غړیو او وچو ماد یونو څخه اورو(تواضع کم کن و درمبلغ افزای) ځینې نورلا وایي (مرانان ده کفش برسربزن) همدغه راز اشخاص دي چې په دنیاکښې عمومیت اوا کثریت لري یا په بل عبارت وطنونه ترې ډک دي په هرځای او هره طبقه کښې چې ګورو په همدغه شي پسې هڅه کیږي او دټولو کوښښونو غایه همدغه شی دی، چې ما ل او دنیا یې بولي. که تاسې د هر چا زړه ته غوږ ورنژدې کړئ په ډیرو سینو کښې همدغه تپش لیدل کیږي او ډیر خلک چې په نیمه شپه کښې خدای ته زارۍ کوي همدغه څه ترینه غواړي. هر زیارت ره چې ځي مراد یې همدغه شی وي او په بتخانه او حرم کې همدغه ورکه لټوي. څوک یې د دلبرو دصدقې لپاره غواړي اوڅوک یې اصلي معشوقه بولي. ډیرلږ کسان دي چې دما ل او دنیا په سیوري کښې نوم او شهرت، عزت او اعتباره هم لټوي او دچا ګوانښوته سرونه نه نیسي یعنې دنورو تواضع اوپیسې دواړه غواړي اوپه یوه کمبوت هم نه راضي کیږي او دا راز خلک دخپل ځان له تش مادیت نه پورته ګڼي او په یوازې پیسونه خوشحالیږي. مګرله پیسوهم زړه نه شي صبرولی اوپه تش نوم نه غولیږي دوئ وایي:

هغه نه یم چې په ما ل به افتخار کړم

یادتش نامه لپاره به هر کارکړم

دوئ ما ل او دولت د راحت اواسایش، عیش وعشرت لپاره غواړي او دافتخار لپاره یې نورو څیزونو ته زړه کیږي.

---

(۱) کابل مجله، ۳۳۴ ۱کا ل ۲ ګڼه دپښتی (۳) مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هغه خلک دي چې په دنیاکښې دوه برخې غواړی یعنې له شلو زامنو سره دنجلۍ میرمن هوس هم لري. دوئ په ظاهره وایي(آدمی فربه شودازرا ه ګوش) مګر دنوش فکر هم تل ورسره وي او ثنا وصفت سره ما ل او دولت ګډ او مخلوط غواړي، همدغه راز خلک په دنیا کښې اکثراً کامیاب وي او دمهارت خاوندان بلل کېږي. ددوئ شاوخوا ډېر خلک را ټولیږي اوله هر چاسره سر خوځوي، ددوئ په مجلس کښې خواږه اوتروه شیان، کتاب او کباب داخرت فکرونه او دنیا نعمتونه هرڅه وي او هرډول خلک ورته راځي، دداسې کسانو مستخدمین زښت ډېروي، مګرهغوئ په ځان نه پوهیږي اونه وي خبرچې مونږ څومره خدمت کوو او له څه راز تسخیر لاندې راغلي یو. همدغه طبقه ده چې دجهان ګډې وډې ښه اوبد ددوئ لاس کښې دي اوڅه چې غواړي هغه کوي. همدوئ دنورخلکو ولیان او وصیان وي او ددنیا ظاهري متصرفین ورته ویلی شو.

له دې کسانو نه چې تېرشو او سترګې وغړوو چې له دې دوه صنفونه هغه خوا هم څوک شته چې دریم صنف وباله شي که یه؟ نو ډېر لږ او ښځې لږ کسان وینو چې هغه له دې سطحې نه ډېر پورته دي، مګر له عمومي نظره لویدلي او هرڅوک پې نه ویني. دا راز خلک هماغه کسان دي چې یو ه علمي فکرکښې ډوب تللي او نور هر څه یې هېر کړي دي. په ظاهره په دې نړۍ کښې اوسیږي، مګر شپې ورځې یې په بل عالم کښې تېریږي. په هغو شیانو چې مونږ خوشحالیږو، یاخپه کیږو دوئ نه خبریږي اوڅه چې نورخلک یې ا رزو لري دوئ یې نه غواړي. دغه راز فلسفیانه یاشاعرانه مزاج چې په چاکښې پیداشي هغه بیاله دې عالمه د شوق و ذوق په لحاظ بېلیږي. هغه ددې عالم په بدبختیو او غمونو ژاړي مګر دخپلو اوښکو اجرله دوئ نه نه غواړي. د هغه ټول کوښښ دپوهېدلو لپاره وي او پوهه پخپله یو داسې حقیقت ګڼي چې نور ټول خواهشات او لذتونه مغلوبوي. څوک چې دغه ذوق او دا تصور رښتیا پیداکړي هغه بیا په دنیا کښې بل هېڅ شی د لوړوالي او ټیټوالي معیارنه ګڼي. دغه بډایي یا دنیوي غزتونه او عبارات چې نور ورته دتعظیم سرونه ټیټوي دده په نظر کښې هېڅ قدراو قیمت نه لري او نه په دغسې شیانو کښې له چاسره رقابت اوحسادت پیدا کوي. دا راز کسان هېڅکله خپله پوهه او معرفت چې دلوی خدای یوه لویه عطیه ده او له قرآني هدایاتونه رڼا اخلي ددنیا په قلیله متاع او لږو پیسونه خرڅوي، ځکه چې له دغسې زیانمن تجارت څخه خدای هم انسان منع کړی دی. علم اوپوهه دانسان هغه شوق دی چې خرڅول یې لوی عیت دی. هغه کسان چې دې تجارت ته زړه ښه کوي او خپله بینایي خرڅوي ړانده دي او دبینایي په قدرنه پوهیږي. یو پتنګ هېڅکله یوه بله ډیوه ددنیا په ما ل نه پلوري ځکه چې په ده توره شپه راځي او په تورتم کې ژوند نه شي کولی او هېڅ وخت هغه کیف ددنیا په سروګلو کښې نه شي پیداکولی.

اوس ډېر کسان په دې عقیده دي چې دانسان اصلي اوحقیقي فایده ما ل دی اوځینې نور ورسره جاه وجلال هم ملګری کوي، دوئ وایي نورټول شیان دهمدغې غایې پټ او ښکاره وسایل دي چې دهمدغه مقصد لپاره انسان استخداموي.

څوک چې دا وایي ښایي چې هغه به خپلې آئنې ته ګوري او دعامو وګړو په روش اوخوی او مزاج باندې به استناد کوي.

نو راشئ چې دانسان په فطرت او طبیعت کښې مطالعه پیل کړو او وګورو چې انسان څوک دی او څه غواړي؟ داخو څرګنده ده چې دما ل حب او دتملک مینه دده په غرایزو کښې داخله ده، په خپل ژوند اوحیات کښې دغه شي ته احتیاج اوضرورت لري.

دی هېڅکله داسې نه شي کولی چې په تشو نندارو یا تصوراتو شپې ورځې تېرې کړي او له نغري نه یې هېڅ دود پورته نه شي.

مګر له دې حقیقت نه هم انکار نه شو کولی چې دده په غم او خوشحالي، سعادت اوشقاوت کښې نور شیونه قوي تاثیرلري او یوازې مال دی نه شي قانع کولی. د نورو ملتو حا ل احوال یوې خواته پرېږدئ یوازې دپښتنو ژوندون تحلیل کړئ چې دوئ د دنیا ما ل ته په څه نظرګوري اوڅه راز تعبیرات ورځنې کوي. زه دلته یوازې دخوشحا ل خټک یا حمید اونورو پښتنو شاعرانو په بیتونو استناد نه کوم چې هغوئ ما ل اوسرله پښتني پټ څخه قربانوی او یوه معنوي حقیقت ته قایلیږي بلکې هغه پښتانه رانسیم چې په دنیا پسې شپه او ورځ سرګردانه دي، په هلوځلو او ډېرو خواریو یې لاس ته راولي، مګر د ننګ وغیرت په ځای کښې دخپل عمرټوله خواري بربادوي اوهېڅ ورته نه پاته کیږي، نو لږ څه ښار اوبازار ته و اوزئ او دملت په طبیعت کښې ننوزئ یوازې ددوئ ددنیا سرګرداني په نظرکښې مه نیسئ بلکې دسربښندلو اوما ل قربانو لوپه وخت کښې یې وګورئ چې دوئ څه غواړي اوڅه کوي؟ یوه وړه طعنه یایو شاباس اوافرین په دوئ څومره اثرلري اوڅه راز ایثار اوقربانۍ ته یې حاضروي.

نو داکثریت او عمومیت په لحاظ هم ویلی شوچې خلکوپه ما ل اودنیا ایمان نه دی راوړی اواصلي غایه نه ده. ډېرخلک شته چې له خوارۍ ژرنده ساتي اوله کبره مزنه اخلي. ما ل اودنیا دلاس خېرې او دهندو ږیره بولي، دپښتون او پښتونولۍ په مفهوم کښې نور شیونه داخل ګڼي او هغه بډایان چې یوازې پیسې لري په نورو نومو یادوي، دانسان شرف او اهمیت په نورو حقایقو پیژني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوشتمن سړی مجبورېږي چې دما ل په قرباني. خپل ځان هغې اصلي غایې ته ورسوي. دغسې چې یومسلمان په خپل مځکې یوه قبله اوکعبه لري چې دما ل په زاد وراحله ځان رسوي اوهغه دخپل سیر اوسفر غایه ګڼي هرملت پخپله ذهني او معنوي دنیاکښې هم یوه لوړ غایه لري چې دما ل تونبه ورته ضرور ابسي او دما ل پیداکولو علت و غایې ګڼل کېږي. په ډېرو ممالکو اوملتو کښې ګورو چې ډېرکسان خپل لوړ منصبونه او لوړ مراتب پرېږدي مګرخپله یوه نظریه او مفکوره چې شایي هېڅ مادي منافع به پکې نه وي نه پرېږدي.

وروسته تردغسې ډېروفکرو چې په انساني نړۍ کښې پې کوو او مختلف طبقات په نظر کښې نیسو یعنې له زید و عمر نه تېرېږو او بشري مفهوم ته ګورو حیرانېږو چې انسان څه غواړي او څه غایه لري؟ که په یوه ملت کښې دغه غایه درک شي او دیوې عمیقې مطالعې په اثرکښې دغه نفسي اوروحي راز او سر ښه تعین شي نو د هغه ملت په نهضت او وینسو لو کښې ښه کارو ځنې اخیستل کېږي او همدغه راز نبض پېژندل دیوه ملت دپوهانو او رهبرانواصلي وظیفه ده چې په اجتماعي حیات کښې خورا ډېردخل اوتاثیر لري. څوک چې دیوه ملت شایق کېږي هغه باید په دې پوه شي چې دغه ملت څه غواړي؟ او له همدې پوهې استفاده وکړي.(۱)

کارونه

ځینې کلمات شته چې که سړی ورځنې په نورو کلماتو تعبیرکوي او حقیقت پې لټوي معناپې ګرانېږي او داسې مثا ل لري لکه چې سړی دلاس غوټه په خوله خلاصوي یاله رڼا نه تیارې ته ځي، داځکه چې دبشر پوهه اومعرفت پې دالفاظو دزده کړې څه بل شی نه دی نو که انسان په الفاظو اوکلماتو قانع نه شي یو اسانه او عام فهمه مفهوم هم مشکلېږي او دهغو کلماتو تعبیر چې لوی او واړه، پوه او ناپوه پې په ورځ کښې له سلو ځلو نه زیات وایي هم څه اسانه کارنه دی.

کارهم له همدغسې کلماتو څخه یوه کلمه ده چې که تعبیرپې په فعل اوعمل سره وکړو په لوی لاس پې معنا پټوو او دبني اسرائیلو غوا ورځنې جوړېږي.

که ووایو کار دغړو او لاس وپښو حرکت دی نویو ګوځنډ وهلی سړی خوشپه او ورځ په حرکت کښې وي مګر څوک پې کاریګر نه بولي. ډېرخلک دي چې خوشحا ل ګرځیدل کار نه ګڼي او خبرې هم دکار جانب مقابل ګڼي، مګر ځینې کسان یوه ځای ته څه خبرې وري او وایي هلته کارلرم. یوسړی ځای په ځای ولاړوي او دیو شي حفاظت او مراقبت کوي مګر دغه درېدل اوکتل که څه هم هېڅ حرکت به پکې رانه شي کاربالله شي.

که ووایود انسان هغه عمل او حرکت دی چې دیوې فایدې لپاره وي دلته له کارنه دفایدې پېژندل ګرانېږي او ډېرپې فایدې کارونه چې خلک کاربولې دکار له تعریفه اوزي.

که کار ته په لغوي او صرفي عینکو وګورو، نوځینې صرفي او ګرامري افعا ل دکرکارد فعل په معناوي، شته چې دانسان قصد او اراده په کښې هېڅ دخل نه لري لکه لوېدل، رنځورېدل، مړه کېدل چې څوک پې په کار کښې نه حسابوي بلکې ځینې افعا ل لا بېخي په انسان پورې هېڅ ربط او تعلق نه لري، لکه د کاڼو ماتېدل د پاڼو رژېدل، دبوټو لوېېدل اوداسې نور.

که ځینې فکري او دماغي کارونه په نظرکښې ونیسو نوبیا مجبورېږو چې تصورته هم کار ووایو اوپه یوخیالي وجود ورته قابل شو، چې دحادثې او واقعې له دایرې نه هم کار خارج وبولو.

دالغوي بحث او تحقیق به په همدغه ځای پرېږدو او کارته به داجتماعي مفاد او مصلحت په سترګه وګورو چې کارڅه شی دی؟ داچې خلک وایي فلانکی دکارسړی دی یا دملت، جامعې او مملکت لپاره ښه کار کوي څه معنا؟

په دې لحاظ نوکار یوبل راز مفهوم پیداکوي اوډېر افعا ل لکه خوب وخندا، ځښل او خوړل دکارله مفهومه اوزي اویـوازې همدغه افعا ل پاتې کېږي چې په اجتماعي نظام کښې پوره دخل اواغېزه لري. که یوسړی یوې کوي، یوبل هم قلم را اخلي اخبارته مقاله لیکي هغه بل ناست وي داجتماعي چارو دبهبود دپاره فکرکوي هریو کارکوي اودکار سړي بلل کېږي.

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کا ل، ۱ ګڼه، ۷ - ۱۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو! داټول کارونه دي، مګر دټولو اهمیت یوراز نه دی ځینې کارونه به وي چې خولې په کښې نه توېږي، غړي به پکې ډېرنه ستړي کېږي مګر قدر اوقیمت به یې ډېروي، دغسې دنیاکښې سره او سپین، جوار اوغنم، خرمهرې او نعلونه تفاوت لري دانسانانو کارونه هم جګ اوټیټ قیمتونه لري او ټولې چارې یوله بله برابرې نه دي.

هغه کارونه چې پوهه اوفکرپه کښې خرڅېږي له پنډونو چلولو او کاڼو ماتولو نه زیات اهمیت لري، کوم کارچې هرڅوک یې کولی شي او هغه کارچې ډېره موده تعلیم غواړي هېڅکله نه برابرېږي.

دکارونو دقیمت دپاره دوه اصلي معیاره موجوددي، یوضرورت او احتیاج بل دکار کوونکو ندرت او لږوالی. ضرورت او احتیاج په یوه ملک کښې فرق کوي. کوم خلک چې له علم اومعنا سره بنه نه وي اشناشوي او عرفاني ذوق یې نه وي پیداکړی هغوئ علم و معرفت ته خپل ضرورت او احتیاج پوره نه حس کوي او عرفاني رجا ل په کښې ډېر قدرنه شي پیداکولی. هغه جوامع چې د آرت وصنعت په قیمت نه وي پوه شوي هلته دنفیسو صنا یعو خاوندان له نورونه څه زیات امتیاز نه لري.

په یوه محیط کښې چې هرڅوک په مادیاتو افتخار کوي هلته دفضلیت خاوندان حقیر وي، ځکه چې احتیاج ورته نه لیدل کېږي. که څه هم انسان په هروخت کښې ورته احتیاج لري نو که دضرورت اواحتیاج په ځای دضرورت او احتیاج احساس او لیدل معیار کړو بهتره به وي ځکه چې بې احساسه احتیاج هېڅ تاثیر نه لري، په ځینو ځایوکښې چې خلک دیوه مکتب معلم ته خپل ضرورت او احتیاج نهویني او په دې نه پوهېږي چې علم او پوهې ته شدید ضرورت موجوددی هغوئ تعلیم او ښوونه کوم قیمتي اومهم کارنه ګڼي او په اصلي کارونو کښې یې نه حسابوي.

سړی چې دیوه مملکت علمي، ادبي، اداري او علمي کارونه په نظرکښې ونیسي اود هر کار په قیمت او اهیمت کښې غور وکړي هغه پوهېږي چې په محیط کښې کوم ډول کارونه اصلي ګڼل کېږي او کوم فرعي دي. اداره مهمه ده که علم؟ ادب ډېرقدر لري که صنعت و حرفت.؟ نو په دغو چاروکښې چې هر کار مهم او قیمتي وي هلته اداري کارونه په نوروچارو فوقیت لري او اهیمت یې هم زیات وي، له همدې لامله هغه څوک چې په غرونو کښې د رمو اداره کوي له هغه چا نه زیات اهمیت لري چې په کور کښې مېږې او رمې ساتي. په کوم محیط کښے چې خلک دکامل تهذیب اوصحیح تربیت خاوندان وي هلته دیوې قوي ارادې خاوند ته دومره احتیاج نه وي لکه په غیر مدني اقوامو کښې وي. همدغه سبب دی چې په علمي دوایروکښې اداره خپل قیمت کموي او علمي اقتدارزیات اهمیت پیداکوي.

همدغه شان په کومو هیوادونو کښې چې ادب په علم او احساس په تعقل غالب وي هلته ادب له علم نه زیات اهمیت لري او ادبي رجا ل له علماؤ نه برکښېني، یعنې لکه چې په یوه مکتب اومدرسه کښې دیوه عالم او معلم وینا قیمت لري په یوه باغ کښې دبلبلوناري قدر لري او د محل ومحیط په لحاظ کارونه لوړېږي اوټیټېږي، څومره چې په یوه سینداو دریاب کښې موجونه او طوفانونه زیات وي هغومره دکښتۍ اوکښتیبان اهمیت زیات وي مګر په وچه ځمکه کښې ورته هغه قدرنه پاته کېږي. (۱)

وده او تکامل

بابه جانه! هغه وخت چې زه نه وم ته وې، مګر دچاپلار اوبابا نه وې.

هو، ته هماغه وخت بابا او داداشوې چې موږ راغلو او ستا شا و خواراټول شوو، خلک وایي چې بې اولاده هم څوک پلار کیدای نه شي اونه څو ک بې لمسیانو بابا کېږي.

رښتیا چې په اجتماعي دنیا کښې یوازې توب هېڅ مانا نه لري او مشرهم کشرته زښت ډېر محتاج دی. هغه وخت چې تا کور او کډه، زامن اولمسیان نه درلودل ته دغه څوک نه وې چې نن یې، ته په هغه وخت کښې یوزړی وې، مګر نن سمسورباغ شوې او خوندورې خوږې میوې لرې.

د کا بل مجله ۱۳۲۳ کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته اوس دبلبلو کور شوې او ستاپه ګلزار کښې دژوندانه شور او غوغا پیداشوه، مګر پخوا لکه یو مجسد په خاورو کښې پروت خورا کوچنی وې.
څنګه چې پخوا له مانه ته پلار او بابا نه وې، دغسې دکوچنیتوب په وخت کښې ځلمی او د نطفه توب په وخت کښې ژوندی نه بلل کیدې.
که دغه څانګې اوشاخونه له تانه لرې شي، بیا هم تا ته څوک ونه نه وایي اوستا په حیات کښې هېڅ برګ وبارنه پاته کېږي. ته بیا دپسرلي له فضانه څه برخه نه لرې اونه دهوامرغان دغسې سرپرېکړو ونو ته راښکته کېږي. په رښتیا چې ستا ژوند په مور باندې دی اوبې له مور نه ژوند نه شې کولی لکه چې مور بې له تانه خپله تازګي اوحیات نه شو ساتلی، که کله زه ستا د مهربانۍ شکر نه کوم او ځان بیل ګڼم دا به زما لویه نا پوهي وي ځکه چې زه له تا نه هېڅ بېلتون نه لرم او په هېڅ راز نه شم بېلېدلی.
ددې شینکي باغ ټولې ونې له همدغې ځمکې پیداشوي او په همدغه خاوروکښې وده کړیده مګرددې ځمکې ښایست او قدر هم په همدغو ونو پورې تړلی دی، که دغه نیالګي دلته نه وای روزل شوي دې وچو اوسپیرو خاورو به داقیمت نه درلود، نوددې ځمکې څه احسان په دې ونو نه شته، بلکې داځمکه له سوري لاندې ژوند کوي.
که کومه غټه ونه خپلو څانګو اوښاخونوته د ودې (نشوو نما) قوت ورکوي نو په خپله غټوالي اولویوالي کښې کوښښ کوي، هسې نه چې له کوم بل شي سره احسان کوي. دغه راز مرسته زړه هم له نورو غړو سره کوي مګر څه احسان نه باروي، دې ته باید فیاضي ونه وایو بلکې غټېدل او لوېېدل د تکامل یې بولي. دباغ خاوند په دې ښه پوهېږي چې دغه ونه دښورې په ځای سرې ته خوږې میوې ورکوي ځکه ورته انبارونه راچلوی او تربیه یې کوي.(۱)

ماشومان

مونږ ناست وو، ماشومان زمونږ له څنګه نژدې په لوبو مشغول و.
کله به یو له بله په هسې خبره ونښتل، چیغې به جګې شوې، ژړا انګولا به وه، کله به د خندا شور او زوږ دومره اوچت شو چې په عذاب به یې کړو.
یوه به چې دبل د لوبو شیان ګډوډ کړه هغه به په قهرشو کنځلې به یې کولې او هرڅه به یې ویل.
زموږ پام نه و یو را پاڅېده دبل مخ یې شوکارې کړ د هغه پرمخ وینې روانې شوې او له مستۍ نه جنګ جوړشو.
مونږویل خیردی واړه دي نه پوهېږي.
هو! ماشومان واړه دي، مګر دومره واړه نه لکه مونږ چې دلوی خدای په حضور کښې کوچنیان یو، دماشومانو پوهه له مونږ نه لږه ده، مګر زموږ پوهه دهغه په نسبت ډېره لږه ده، زموږ لوبې هم دوړو غوند دي خندا او ژړا هماغسې ده، ماشومان پوهېږي چې دوئ واړه دي، مګر مونږ په خپل کوچنیتوب هم نه پوهېږو، په رښتیا چې مونږ له ماشومانو نه واړه یواو زمونږ خدای ډېرلوی دی.
مونږ باید ډېر خوشحاله اوسو، ځکه چې خوشحالي دماشومانو ما ل دی. (۲)

---

(۱) کابل مجله ۱۳۲۳ کا ل، ۱۲ ګڼه ۱۵ - ۱۲ مخونه. (۲) کابل مجله ۱۳۲۲ کال ، ۲ ګڼه، دپښتنۍ دویم مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رياکاران

دکاغذ په ګل بلبلې نه ټولېږي
بې ميوې دی باغ وبڼ درياکار

ريا کاريوازې هغه نه دی چې په ډېر نفلونو ځان ستړی کړي او بې له دې نه چې خلکوته ځان وښيي په کښې يې دعبادت سره هېڅ مينه نه وي، هغه څوک چې له خپل کار او وظيفې سره اصلي علاقه نه لري او يوازې دخپل آمر يا ځينو نوروکسانو دغولولو دپاره خپل ځان دکار شين ټاکو ښيي داهم ريا کاري ده، خو دومره خبره ده چې هغه له خدای سره اودی له خلکوسره په خپل ګمان چل اوټکي کوي، ډېر کسان شته چې په مجلسونو کښې له کارنه شکايتونه کوي او ځان داسې ښيي چې ټول کارونه همدی کوي او دنيا د د په ښکر ولاړه ده. دغه راز خلک هم اکثراً راياکاروي او په حقيقت کښې هېڅ نه کوي، ځينې نور دا راز اشخاص هم شته هر ځای په يو مخصوص وضعيت چې يوعالم درد او تاثر ورسره ملګري وي ا جتماعي بحثونه شروع کړي او داځرګندوي چې يوازې همدی دوطن خواهۍ او وظيفه شناسۍ او پاکنفسۍ غوره نمونه ده اوبس. هرڅوک ګمان کوي چې که دغسې صحيح اشخاص اوبا حرارته ځلميان زيات شي ټول کارونه به ښه شي اوهرڅه به ترسره شي.مګرخدای خوخبردی چې دده په زړه کښې بې دځان له مينې نور هېڅ نه وي اوغيرله شخصي اغراضو او مطالبو نورڅه نه پېژني، دا هم ريا کاران دي او ددې اصل ريا کاري همدغه شی دی.

په هروخت کښې يوملت اوهملکت ځينې شيان ښه ګڼي اوپه ښه سترګه ورته ګوري. هغه وخت کښې فضايل ګڼل کېږي نورهر څوک چې فضليتونه لري ياورسره علاقه لري جامعه هغو اشخاصو ته په ښه نظر ګوري او روزي يې، دا راز فضايل اوښېګڼې چې جامعه يې له اشخاصو څخه غواړي ارومرو لږ څه مشکل کارهم دی او هرڅوک يې نه شي کولی. نوله يو خوادغه اشخاص او له بل خوادغه ديوې اجتماع ترغيب او خواهش په هغو کسانو کښې چې ددغو فضايلو حاصلولو ته فطرتاً اوقلباً حاضرنه وي دريا کارۍ او منافقت فکر پيداکړي او ځينې کسان مجبور شي چې ځان په هماغه رنګ جمعيت او ټولنې ته وښيي چې هغوئ يې خوښوي او په شه نظر ورته ګوري، داکار تريوې اندازې پورې اسان هم ايسي اوچلند هم لري، ځکه چې انسان سره له ډېر عميق اود قيق فکرظاهر بين هم دی يوډول سادګي هم په کښې شته په جمعيت کښې ددقيق ا وعميق فکر خاوندان هم ډېر لږوي نواکثريت دهغو کسانو وي چې هرچا او هرشي ته له ورا اوله لرې وګوري.

ددې ټولو خبرو په اثرکښې نتيجه داشي چې اشخاص اوهغه کسان چې دعقيدې له مخې اجتماعي فضايل پېژني ډېر لږ اونادروي، مګر ريا کاران زښت ډېرپيداشي او مظاهره کوونکي دمخلصينو ځای ونيسي دغه راز کسان چې ميدان ته راوځي موقع (ځايونه) ونيسي هلته کارونه په حقيقي ډول نه اجراکېږي او هرڅه يو نمايشي صورت لري، په دغسې ځايونو کښې جديت اوفعاليت هم دا معنا نه لري چې سړی ډېرکاروکړي يايوکارپه ښه ډول اجراکړي، بلکې هغه څوک جدي او فعا ل ايسي چې په مظاهراتو او رياکارۍ کښې ميړنۍ وي، داراز کسان چې لکه اوپښتې په توره شپه کښې الوزي او خلک داور د شجرې ګمان پرې کوي يوازې همدمره رڼا لري چې خپل ځان خلکو ته وښيي اوبس، يعني هېڅکله داسې نه کېږي چې کومه تياره خونه رنا کړي يا څوک ورځنې خپله ډيوه ولګوي.

دا حا ل ترهغه پورې په يوهملکت کښې دوام کوي چې دهغوئ توره شپه سباشي او اجتماعي شعور خپلې سترګې ښې پوره وغړوي يعنې خلک لکه هلکان په تشو خبرو ونه غولېږي اوهرچاته ياهر شي ته په آني اوسرسري نظرو نه ګوري.

دغه دريا کارۍ دوره چې په کوم وطن راشي، اوحقايق لاښه نه وي پېژندل شوي سړی غل او کارواني نه پېژني او له لاسو پښو، دماغ او نورو اعضاؤ څخه ژبه ډېر کار کوي. سړی چې په ځينو ادارو يا لارو او کوڅوکښې ګرځي او په ريا کارانو پسې سترګې غړوي ډېرې عجيبې نمونې ويني او داسې ايسي چې دامرض دمني له ريزش نه هم عام دی. ډېرخلک دي چې په خپلو کوروکښې له خپلو ملګرو اواشنايانو، دوستانو او خپلوانوسره ددروغوکيسې کوي اوپه دغو کيسو کښې خپل ځان هغوئ ته داسې ښکاره کوي چې دهيواد لوی لوی خلک ده ته په درنه سترګه ګوري او دی دهغوئ په نظرکښې يو مخصوص مقام لري، دغه راز کسان که دغسې خبرې ونکړي او ځان بل ډول چا ته ښکاره نه کاندي څوک يې بيا سلام هم نه عليک کوي او هېڅ قدر ورته نه پاتې کېږي. ډېرزامن شته چې په لارو او کوڅوکښې له خپلو ملګرو او همزولو سر ه بل ډول ايسې مګر دپلار په مخ کښې بېخې بل څوک وي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل شان خوی لري، ځکه چې دپلارېه مخ کښې هم بې ريا ژوندن ګران بلکې غير ممکن دی. ډېرلاس لاندې خلک وينو چې د ځينو کسانوپه حضورکښې ځان ډېرمطيع او مخلص ښکاره کوي مګر پسې شا به ورپسې سل خبرې کوي. نو که ووايو چې انسان فطرتاً يو ريا کار مخلوق دی چې يوازې له خپل ځان سره يعنې په زړه کښې يو راز وي مګر خلکوته ځان بل راز ښيي څه ډېره مبالغه به نه وي ځکه چې انسان په اصل خلقت کښې داسې پيداشوی چې هم ځينې تيټ خواهشات او حيواني شهوات لري هم يو شعور خدای ورکړی چې ښه اوبد پرې پېژني او دخپلو نقايصو احساس کوي نو دی مجبور دی چې خپل مصايب پټ کړي او ځان بل شان وښيي علاوه په دې دا اجتماعي مخلوق له يوې ټولنې سره ژوندون او معامله لري نو بايد خپل ځان ټولنې ته ښه معرفي کړي او په دغسې ځان ښودنه ورځنې ښه استفاده وکړي. ددغسې ملاحظاتو په اثر کښې سړی ويلی شي چې انسان له ريانه بېخې ځان خلاص کاندي ډېرځلې داسې پېښېږي چې په يوه مجلس کښې يوشی بدګڼل کېږي او هغه ښه وي سړی دانشي کولی چې هغوئ پوه کړي او عقيده بې وګرځوي، دی خپله عقيده بل راز ښکاره کړي او مخالفت وکړي ډېر ضررويني په دغسې واقعو کښې خپل مخالفت پټول او چپوالی سره خپل ځان موافق ښودل دي. دامګر بده نده خپل فضائل او مميزات ښودل او ښکاره کول هم که په يوه ښه صورت وي جائز بلکې ښه مغير کاردی. که يو معلم ياعالم دتعليم او تدريس په ذريعه خپل علمي اقتدار او لياقت خلکو ته ښيي، دغه راز اظهار اوښودنه که څه هم دلغوي معنی په لحاظ ريا بلل کېږي مګر ريا نه ده. همدارنګه هغه ملت خواهان او وطن غوښتونکي چې عملاً دغه عالي عشق او مينه دخدمت او ايثار او فدائيت په رڼاکښې خلکوته ښيي دغه راز حقيقي او واقعي مظاهرات ډېرښه او د تقدير وړ دي. کومه ريا چې حقيقتاً ريابلل کېږي او زيان لري هغه عبارت دی له هغومظاهراتو اوځان ښودنې څخه چې دخلکو غولونې اوسترګې ترل په کښې مقصد وي لکه چې ځينې ډېرخلک يې په خپلو صحنو کښې کوي او ديوه جمعيت په سترګو کښې خاورې اچوي.

په ډېرو مجالسو کښې ګورو چې هماغه کسان خيانت او خيانت کارانو ته ډېر بد وايي چې په خپله په کښې له هرچانه ډېره برخه لري، همدغه راز بډې اورشوت هم هماغه اشخاص ډېربدبولي چې په خپله يې خوري، له منافقت نه هم هماغه څوک ډېر سرټکوي چې په دغه مرض په خپله اخته وي يعنې اکثر داسې پېښېږي چې هرڅوک هماغه عيب ډېربدګڼي چې دی يې په خپله لري او هماغه صفت ستايي او دعوا يې کوي چې دی يې نه لري.

دلته زه هم په ځان وېرېږم چې دريا په موضوع کښې څه ليکل رياکاري نه شي او همدغه شی باعث شوی نه وي، له دغسې قولي اولساني ريا کارۍ نه چې واورو دعمل په ساحه کښې هم په څو ډوله ريا او ډېرريا کاران ليدلی شو چې څوک په يو راز او څوک په بل راز خپل ځان جدي او کارګير ښکاره کوي مګر دکارهېڅ پته نه معلومېږي. تاسې به ځنې ناراحته مزدوران ليدلی وي چې دنګران سترګوته ګوري او په هماغه شيبه کارکوي چې څوک ورته ګوري، دغسې چې په دغه طايفه کښې دچا ليدنه او کتل تاثيرلري په نورو طبقو کښې هم له ډېروخلکو سر ه دکارکولوفکر دومره نشته لکه چې د کارښودنې ورسره دی. لکه چې په ځينو مواردو کښې ځينې مامورين او کاتبان ټوله ورځ په کيسو او خبرو تيروي مګر په هم هغه وخت کښې چې يو آمرپه اداره وګرزي نو خپل سرپه کارباندې دومره ټيټ کړي چې که هغه څو دقيقې دده د ميزپه مخ کښې ودرېږي هم دې يې نه ويني او نه ورته ګوري.

ددغسې ريا کارۍ اصلي علت دادی چې دغه راز آمران او کار غوښتونکي خپل لاس لاندې مامورته ګوري چې په کار بوخت دي او که نه؟ نو که چېرې دميزپه سريو کاتب چا ته شخصي خط يا درخصتۍ رقعه ليکي هغه هم په کارکښې حسابېږي او دده جديت ښيي، مګر که سړی کارګوري چې شوی اوکه نه؟ او دچا کارچې دکولو په وخت کښې چانه وي ليدلی پټ پاتې نشي څوک دغسې رياکارۍ ته نه مجبورېږي او نه دغسې چمونه کوي. نو ددې مرض اساسي چاره داده چې يوازې حرکتونه ونه ګورو بلکې نتيجې او دکارکم وکيف ته وګورو ځکه چې څو ک هرڅه ويني او هرڅه خوښوي خلک هماغه ورښيي اوپه هر څه چې نظر جلبېږي هماغه شی ميدان ته راوزي.

مونږ ښايي دغسې ډېر امراض ولرو چې بايد اساسي علاج يې وشي او علتونو ته يې متوجه شو، ډېر نقا يص به وي چې مونږ يې په نوروکښې ګورو اوهغه په حقيقت کښې مونږ ته عايد وي. که مونږ اوتاسې ظاهر بين نشو څوک ريا کاري نشي کولی اونه يې کوي. نو ريا کارۍ په حقيقت کښې زما دظاهربينۍ عکس دی چې په بل کښې يې ګورم او بدورته وايم. که څوک غواړي چې يوسړی په بل رنګ ونه ويني رنګه عينکې دې له سترګو لرې کړي او هرڅه دې په خپلو سترګووګوري. (۱)

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کا ل، ۱ ګڼه ۷ - ۱۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دشپنو کېږدی

دغره په لمن کښې په جګه غونډۍ توره کېږدۍ ولاړه ده. يو لورته يې په نښترو او څېړيو پټ هسک غرښکاري ا وبل لورته يې شين بڼ دسړي ترسترګو کېږي. دغونډۍ په خواکې يو لوی خوړدی او سپينې اوبه چې دغره له يو جګ ځايه راتوئېږي کړېږي وړې پکې بهېږي او له ځان سره څه وايي.

دکېږدۍ څښتن يوکنډک وزې لري چې يو زوی يې وزې او بل زوی يې ورغومي هره ورځ د څر دپاره بيايي، مازيګر ما ل چې اوزې راشي او د ورغومو سترګې پرې و نښلي يو بل ته داسې نارې وهي چې د ميندو ا و بچو مينه ترې له ورايه څرګندېږي.

کله کله په ځو ل او اورياوې د کېږدۍ څښتن څه نور پيځو لونه له کېږدۍ سره ونښلوي او خپلې وزې ترې لاندې پنډې کړي.

داکېږدۍ چې ددې سړي او د وزو د پاره يوښه سبب دی د همدې وزو له وزغمو جوړه شوېده. هو دا کېږدۍ دهمدې وزو له وزغمو څخه جوړه شوېده خو وزغمې دوزو په شاباندې نورې هم شته چې دکېږدۍ کار ورځنې نه اخيستل کېږي او نه د ړلۍ دګاټو مخه نيولی شي.

کوم وخت چې دې سړي د اوزو له شا دا وزغمې پرې کولی زه په دې نه پوهېدم چې دابه يوه ورځ دهمدغو وزو په ښه راشي.

مابه ويل چې داسړی ددې وزو په پيو او وزغمو دواړو باندې خپله ښه کوي او په وزو باندې هېڅ زړه سوی نه لري، خوداسې نه ده دی خپلې وزې ډېرې ښې روزي. دده هېڅکله دخپلو وزو غوښو ته زړه نه کېږي، يوازې پۍ ورځنې اخلي او خپل ښه پرې کوي. پۍ هم ټولې نه ترې اخلي د وزو په غولانځوکښې دومره څه پرېږدي چې بچي يې ورباندې ښه موړشي. داپۍ هم دی وړيانه خوري، دی ترڅو وزې ښې مړې نه کړي دپيو اسره نه کوي. نوسړی ويلای شي چې پۍ هم دی د وزو په غولا نځوکښې اچوي چې دورغوموښه هم ورسره کېږي. دی پخپلو وزو دومره ذ هېر دی چې ياېې پخپلو زامنو پيايي يا ورته داسې سړی نيسي چې هغه لکه ليوه د وزو وينوته تږی نه وي او ډېر زړه سوانده وي چې ټوله شپه په وينښه تېروي او ليوان دوزو داړلوته نه پرېږدي.

دی ډېر پام کوي چې وزې يې داسې بوټې ونه خوري چې هغه ورته ښه نه وي او نه يې په داسې لاره بيايې چې ګرنګونه او پاټونه وي او دلويدلو ډارپه کښې وي.

وګورئ! دوزو خاوند له خپلو وزو ځينې څنګه ښه ګټه کوله او څومره ښه يې ورسره کو ل. ديوه کام پياوړي او پوه مشران هم له خپل کام سره همداسې کوي، نو دغسې زړه سوانده مشرته به ولې سړی خپل ځان نه سپاري، بې له دغه راز مشرانو خود يوکام ژوندون هم ډېرګران دی په تېره بيا په دې وخت کښې چې ويښواوپياوړو مشرانو ته ډېر اړوالی ليدل کېږي. (۱)

(۱) کابل مجله ۱۳۱۹ حمل، ۳ ګڼه ۶ – ۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقضاوت شعور

ځینې کسان دي چې په خپله پره نه شي پوهېدلی او تل نور خلک په خپل حق کښې ملامت بولي. دوئ هرځه کولی شي مګر په ځان باندې دملامتی حکم نشي کولی او خپله ګناه ورته دنورو له ثوابه ښه ښکاري، دوئ په خپل ځان او په خپلو کړو هېڅ قصورنه ویني او داسې معلومېږي، لکه چې د دوئ سترګې د ځان دلیدو دپاره نه وي. د دوئ تر ډیوې لاندې همیشه تیاره موجوده وي او هغه ځه چې باید په ځان کښې وګوري په جهان کښې یې ګوري. دوئ چې په خپل ګرېوان کښې سرښکته کړي او ځانته متوجه شي یوه زره ملامتي نه شي لیدلای. مګرچې بل ته متوجه شي ډېرو اړه شیان په نظرکښې غټ ورځی او په لړمانه کښې هڅوکي پیداکوي. ددغسې اشخاصو انساني شعو ډېر کمزوری دی او دوجدان سترګې یې ړندې وي، دا راز خلک دانصاف او عدالت په پوله هم کله نه وي تېرشوي، او دبل آس له خپل ټټو سره هېڅکله نه برابر وي. دغسې انسانان چې دخپل عیب او قصور له لیدلو عاجزدي اودغه توان نه لري چې په خپله سهوه او خپل نقصان اعتراف وکړي دخپل ځان اصلاح هېڅکله نه شي کولی او خپل عیب ورته هنر معلومېږي.
دهغه قضاوت شعور چې په حیوان کښې نشته او په انسان کښې شته، سړی مجبوروي چې خپل ښه اوبد وسنجوي او هغه وخت چې دده معامله د نورو سره پیداشي ځا ن ته تر خځ ونه وهي او ډېره ښه منصفي وکړي. هغه وخت چې انسان د ځان او دبل حق کښې حکمیت کوي او ځانته دقضاوت په حق قایلېږي باید خود خو اهي او خو د غرضي پرېږدي، د ځان مینه له زړه نه وباسي، د خپل اوپردي فرق ونه کړي، د حق په ستوني پښې کښېږدي او له حق څخه تېر نشي، عدالت او حقانیت له انسان نه همدغه تقاضا لري او دقضاوت شعور داغواړي چې انسان به له ځانه سترګې نه پټوي او به خپل قصور به اعتراف کوي.
زه دانه وایم چې څوک به هېڅکله کوم بد یا ناوړه کارنه کوي، هېڅکله به د چا په حق کښې ګرم او ملامت نه وي او نه به د نفس او شیطان په لار درومي ځکه چې زه په دنیا کښې دیوه معصوم انسان انتظار نه لرم او دانسانانو په هیواد کښې پرښتې نه غواړم زما آرزو یوازې همدغه ده چې انسان یواصلاحي احساس او د قضاوت صحیح شعور ولري چې خپل نفس محاکمه کړی شي اوپه خپله ګناه اعتراف وکړي. کله چې انسان له ځانه سره یوازې کېږي او په خپل ګریوان کښې سرښکته کوي باید خپل عیبونه خپل نقصانونه ولیدای شي او ندامت وکړي. همدغه پښیماني او ندامت انسان اصلاح کوي او پاک خدای پرې خوشحالېږي.
انسانان هم هغه انسانان ډېرښه ګڼي چې په حق اعتراف کوي او خپله پړه مني. هغه څوک چې ګناه کوي او ځان ګناهکارنه بولي، هرڅوک ورته په قهر اونفرت ګوري او د خدای درحم او مهربانۍ مستحق نه ګڼل کېږي. دانسان اوشیطان فرق همدغه دی چې یو په خپل قصور او پخپله ګناه اقرار کوي او مغفرت غواړي هغه بل د خپلې سرکشۍ او نافرمانۍ لپاره دلایل پیداکوي او ځان ګرم نه بولي.
دعصیان او بغاوت فرق هم همدغه دی او هغه شی چې له ګناه نه لوی جرم بلل کېږي په خپله ګناه نه قائلید ل او خپله پړه نه منل دي. (۱)

---

(۱): کابل مجله ، ۱۳۳۳ کا ل ، ۲ ګڼه ، ۱ . ۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بختوره

دانبځه ځلوينست کلنه ده، مګر په خواره جامه کښې اوسي او خوارک يې هم خواردی ځکه له خپل عمرنه زياته پخه معلومېږي.
دا غريبه په خوارۍ او مزدورۍ شپې ورځې تېروي او خپل بچي په هلوځلو، ديوه او بل په مزدورۍ ساتي مګريه همدغه حا ل کښې يې خپل يو زوی په مکتب کښې اچولی او داولاد تعليم ته يې هم توجه شته.
زه ددې ښځې له حاله ډېر خبرنه يم که څه هم دواړه ديوه کلي يو او يووخت موکورونه ډېر نږدې وو، ځکه چې زه ډېر ه موده پخوادغه کلي نه ښارته راغلم او دکلي ژوندمې پرېښود. سربېره پردې په مونږکښې داخوی هم شته چې که څوک لږ غوندې معتبرشي هغه بياد مځکې خلک نهويني او د خوارو غريب په حا ل ړوند اوکوڼ شي.
مګربيا هم په ورندو کښې ديوې سترګې خاوند پاچا دی او دغه راز پاچايي زما په برخه رسيدلې ده. زه تر ډېره حده زيار کاږم چې د کونډو رنډو او خوارو غريب له ژړه نه خبرشم، د همدې له امله د دغې ښځې حا ل راته لږ غوندې معلوم دی او دومره خبريم چې ددې يو مېړه مړشو نو هماغه کلي کښې د هغه ترېره پرې نکاح وتړله چې له دېنه ډېر مشر و او خپل عمربې خوړلی و.
دغه بوډا شازلمی اوه کاله پس په حق ورسيده او دابختوره ښځه بيا کونډه شوه. يوه ځوانه يا نيمزالې ښځه چې د زاړه بوډا له قيده خلاصه شي ستاسو خوښه چې بختوره يې ګڼئ او که نه؟ زه خو ورته بختوره وايم (که څه هم اصلي نو م يې بل دی).
هو بختوره دوهم ځل بياکونډ ه شوله او دغه نيک بخته يابد بخته کونډه يوه ورځ سرماتې او لاس ماتې محلي حکومت ته راغله او دخپل مظلوميت عرض و دادېې کاوه. داکيسه ډېره اورده ده زه يې له نورو برخو تېرېږم، خومګر يوه خبره نشم هيرولی، هغه دا چې قاضي صاحب له بختورې نه پوښتنه وکړه چې مېړه لرې اوکه نه ؟
هغې وويل: نه کونډه يم ځکه مې خلک سرماتوي.
دبختورې شپږکلن زوی هلته ولاړ او مورته يې وويل: ولې ادې لالی دې مېړه نه دی؟ قاضي صيب خو د ماشوم خبره وا نه وريده ځکه چې دماشومانو شاهدي نه ده قبوله اوپه همدغه وجه مشران د کشرانو خبرې نه اوري مګر په ماکښې دومره لويي نه وه چې دماشوم غږمې غوږ ته ونه رسيږي. ما دماشوم خبره يې څه ونه ګڼله ځکه د حقيقت په لټون کښې شوم او داراته معلومه شوه چې د بختورې دوهم مېړه چې مړشونو د هغه ترېرونو بختورې ته وويل:
دېښتنو کونډه، مېړه نبه ده.
ته بايد له دې ځايه بل ځای ته په خوارۍ او غريبۍ پسې لاړه نه شي نه چې ته له بل قامه کوم مېړه وکړې او مونږ ته سپکه راواړوې.
بختورې وويل: زه هېڅ کله بل مېړه نه کوم هر چېرته چې يم کونډه به يم، زما زړه له مېړه نه داسې تور نه ده چې بل مېړه ته به زړه ښه کړم.
تاسې ما آزاده پرېږدې چې خپلو بچوته نفقه او جامه پيداکړم. ترېرونو داخبره ونه منله او پخپله خبره ټينګ وو. اخره کښې بختورې د هغوئ په کورنۍ کښې د لسوورځو په هلک (لالی) غږ وکړ چې لالی زما مېړه دی زه به دده په نامه ناسته يم.
ترېرونه په دې قانع شوه او پوه شو ل چې دا اوس بل مېړه نشي کولای ځکه يې ازاده پر ښوده. وګورئ! يوه ځلوينست کلنه ښځه هم دلس ورځنې هلک مېرمن کيدای شي. هغه کونډه چې يو زوړ بوډا پرې نکاح وتړي جبېره يې په همدې شان کيدای شي چې دلسو ورځو هلک قبول کړي او په دغه ډول دخپل تېرعمر تلافي وکړي. اوس بختوره پوره ازادي لري او په خوارۍ مزدورۍ پسې له ننګرهاره کابل ته هم راتلای شي. ديوې مېړوښې ښځې دپاره دغومره ازادي چې يې له خپل مېړه اوبې د هغه له اجازې لرې ځايو ته مسافرت کولای شي دعصري ژوند يوه کامله نمونه ده.
په همدغه وجه زه دغې ښځې ته بختوره وايم او په همدغه نامه يې معرفي کوم. (۱)

---

(۱): کابل مجله ورې. ۱۳۴۰ کا ل، لومړۍ ګڼه ۱۹ - ۲۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان ساتل

یـــوه ورځـــې ســـحر ووې پـــه خنـــدا کښـــې　　داقـــانون مـــدام جـــاري دی پـــه دنیاکښـــې
چـــې ضـــعیف دزورور خواکښـــې ورکېـــږي　　لکـــه ورکـــه چـــې سـپوږمۍ شـــوه د لمـــر خواکښـــې

هو! سپوږمۍ چې هروخت دا خپل نیمګړی استقلال له لاسه ورکړي او دلمر په خواکښې ځای ونیسي خو خپل موجودیت بایلي او دلمر په پلوشوکښې ورکه شي. لکه ضعیفان چې د قوي او زورور په خواکښې ورکېږي او محوکېږي. یالکه هغه قوم چې د بل قوم لاس لاندې وي اود هغوئ دعلم وعرفان په رڼاکښې ددوئ ذات او جما ل تری تم شي. (علم وعرفان که څه هم د بشریت مشترک ما ل دی مګر یوقوم یې د خپلې ژبې په واسطه خپلولی شي).
خېردابل بحث دی مونږ بېرته خپلې موضوع ته راګرزو او د قوت په ټکي رڼا اچوو.
دا خو طبیعي قانون دی چې د حیات ماشین بې دضعیفانو له خوړو په بل شي نه چلېږي او ترڅو یومړنشي بل نه مړېږي.
وګوره! ورغومي اوتنکي وري.....په شنه ګیاه چاغ او تیارشي او بیا د یوه قوي جنس لپاره غوړه او خوندوره مړی جوړه شي. بزګر هم چې پخپل کښت کښې للون کوي ضعیف بوټې باسي او قوي پرېږدي. لکه چې ضعیفان په دنیاکښې هېڅ حق دبقا نه لري. زور او قوت تل لیوانو ته په رموکښې برخه او د دریاب کبانو ته په چنجیو باندې درزق حواله ورکوي.
هو! داد طبیعت کرشمه ده چې له یوې خوا داړونکي لیوان او له بلې خوا دمظلومیت نماېندګان لکه پسونه او نورېې وسلې حیوانات پیداکړی ترڅو چې د ځمکې مخ په وینو سوراو رنګین شي. نو ویلی شو چې د ځمکې مخ د خونرزۍ صحنه او دزور ازمیلومیدان دی.
نه یوازې ځمکه نه داسمان لمنې هم کله کله لکه کربلاپه وینو رنګینېږي او فضا هم د جګړو او کار زارد پاره مستعده ګرزي. زور اوقوت تل خپل څښتن ته دضعیفانو وینې لکه آب حیات ښکاره کوي او مجبوروي یې چې یا د چا اوښکې تویې کړي اویاې وینې و بهوي ځکه چې دقوت باغ او بڼ یې له وینو په بل شي وده نکوي نوباید دقصاب غولی او دلیوه پنجې دواړه په وینو سره وي. دا ځکه چې له غوښو نورشیان لکه: غنم، وریجې، خوږې میوې، شودې او داسې نور دانسان متلون ذوق او هوس نشي قانع کولی او نه د لیوانو غذاکیدای شي. نوانسان به ترینه دمدنیت په مرسته مړی جوړوي اوپس له ډېرو تحولاتواو څو رازه تغیراتو به یې خوري او لیوه به یې د خپلو پنجو په فطري زور ترخولې کوي.
نو انسان ته خدای دغوښو خوراک رواکړی دی او لیوه هم چاندی منع کړی که نه دا څیرونکی پنجې به یې نه درولودلې.
نو دا څرګنده خبره ده او هرڅوک یې منلی شي چې زور او قوت دژوندون و قایه او د حیات دبڼ لپاره یوښه پسرلی دی او دا هېڅ ممکنه نه ده چې دهرچا حیات یې دبل له استهلاک ځنې محفوظ وساتل شي ځکه چې نباتات هم یوقسم حیات او د نشوې نما قوت لري چې استهلاک یې دانسان او حیوان دبقا لپاره ضرور دی. نو لازمه ده چې بعضې دبعضو لپاره قربان شي.
په حیواناتو کښې خو طبعاً همدغه قانون دی چې ضعیفان قربانېږي او قوي باقي پاتې کېږي. انسانان که څه هم له دې قانونه بېخې نشي خلاصېدلی مګرلکه سپي په خپلو مینځو کښې یوپه بل ښکاره خولې نه لګوي او غوښې یې نه خوري. اګرکه اکثره حیوانات هم د خپلې نوعې دغوښونه پرهېزدي او داکار یوازې په انسانانو پورې خاص نه دی مګر صحیح انسانان برسېره په دې چې دخپلو همنوعانو غوښې نه خوري او آبروېې نه تویوي یوله بله سره مرسته او ملګرتیا هم کوي چې دا خوی دحیات دساتلو لپاره ډېرضرور دی او همدغسې قوم باید باقي پاتې شي.
خیردانسان دفضلیت دلایل خو زښت ډېردي مګر څه شی چې دده د بقا د ضرورت دلیل کیدای شي هغه دادی چې ټول موجودات د ځمکې حاصل اوکښت بلل کېږي، نو هر څوک چې د ځمکې دآبادۍ وړ او دکرهٔ ارض معمار او آبادوونکی باله شي هغه حق لري چې بعضې موجودات د خپل بقا دپاره قربان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا خو نو یوازې انسان دی چې له وچومیرونه شنه باغونه اولوی لوی ښارونه جوړ وی او د ځمکې مخ په هر راز بوټو اوکوټیو ښایسته کوي.
هو! دا یوازې دانسان لاس دی چې ددنیا بازار ته یې رنګ وروغن ورکړی او دتمدن په نقش ونګارېې ښایسته کړ دی، بلبل او بورابې په ګلو خوشحاله کړی او پتنګ ته یې لکه شمع با حرارته معشوقه پیدا کړیده، زراعت اوفلاحت خودده په توجه دومره ترقي کړی چې دمرغانو خولې یې په باغوکښې په هر راز میوو خوږې کړي او حیواناتو یې په شنه اوتنکی ګیاه ماړه کړي دي.
طوطیان دشنو ونو په سروکښې دده شکریه ادا کوي، عندلیب اوقمري دده دسعی او کوشش ثنا اوصفت کوي، چرګان دده دسترخوان پوټې خوري. میږیان او نور حشرات هم دده د غلې له امباره بینوانه ځي. انسان دی چې د زراعت اوفلاحت په هنداره کښې دکا ل څلور فصلونه د فلمونو په صورت ښیي اودنیا لکه یوه سینما دساعت تېرې ځای ښکاره کوي، که نه په سپېره ځمکه او وچ ډګر بهار او خزان هېڅ فرق نه لري اونه زمانه بې شپو او ورځو نوررنګونه پیداکولی شي نو زمان او مکان دده مرهون دی او مدنیت وعرفان دده دفکري قوت اواستعداد مظاهره بلل کېږي.
ښیه! نودغسې یوه شریفه نوعه چې وجود ته یې دنیا ډېر احتیاج اوضرورت لري او پخپل زیار او کوښښ مړه او سپېره ځمکه ویښوي او دومره څه پکی پیداکوي چې دحیواناتو ښه هم ورسره کېږي ایا هغه ته عقل او شریعت دځمکې په پیداوار کښې دومره حق نه ورکوي چې خپل حیات پرې محافظه کړي.
ایا هغه پسه چې انسان دهغه حیات اداره کړی دی دابه ورته ښه وي چې په غوښو او وینو یې یولېوه موړشي او دنورو پسو څیرولو او داړلو ته لاقوت پیداکړي، او که داچې د انسان په وجود کښې تحلیل شي اودیوه شریف مخلوق جزوګرزي؟ نودانسان اصلاحي او تعمیري قوت ده ته په حیواناتوکښې دتصرف حق ورکوي او دده دباداری ژغ دنوروپه غاړه ږدي که دانه وي نوانسان اولیوه څه فرق نلري؟ دواړه دپسه ورمېږماتوي او غوښې یې خوري، لیوه یې لا اوم خوري اودی یې په اورهم کړوي.
(۱)

کټوری

هغه څوک چې هېڅ نلري هم څوک میلمه کوي. هو! یوه ورځ زه یوه داسې سړي کره میلمه وم چې پوله اوپټی یې هېڅ نه درلوده په لو او لورېې خپلې شپې تېرولې او دکاله ټول خرڅوری یې دومره نه و چې دیوه بډای اوشته من سړي دغاړې کالي پوره کړي. پدې کاله کښې یې له سپوږمۍ بله ډیوه نه وه او د هرچا سرویږدی خپل لاس و.
دې سړي په دغه ورځ برسیره پدې چې خپل زوی کټوری ته یوه سدرۍ او یوه سره خولۍ اخستې کورته یې هم څه غوښه راوړې وه. کټوری چې وروسته له ډېرو وختو نوې خولۍ موندلې او نوې سدرۍ اغوستې ده له هلکانو سره لوبې کوي او داسې منډې وهي لکه چې نور هلکان پلي او دی سپوروي. کله چې کاله ته راشي او دغوښو کټو په نغري باندې ووینې په منډه بېرته ځي او هلکان خبروي. نه! خبروي نه زیری پرې کوي نورو هلکانو که څه هم پدغه ورځ لا څه چې ډېري ورځې یې غوښه په سترګو نه دي لیدلي خوپښتانه دي دا ورته ښه نه ښکاري چې ددوئ له کاله نه دبل په کورکښې ښه څه پاخه شوي وي. هو! هېڅکله دوئ دانشي زغملی چې بل څوک له دوئ نه پورته او لوړ وي، نو هریوه چا لړمون او چا لړې او کلمې ښودلې. یوه یوه به لا ویل چې مونږ غلمینه ډوډۍ او چرګ پوخ کړی دی. داخبرې دوئ په داسې خوند کولې لکه چې لګیاوي خوري ې. نه خداېږو په خوړلو کښې ې لا دومره خوندنشته. کټوری یوازې له هلکانو سره دا خوږې خبرې نه کوي مور یې هم دښځو په ډله کښې ناسته ده او وایي وئ ! لاړه شم چې دغوښو کټومې ونه سوزي، غوښه خونه سوزي. ځکه چې کټو ترخولې له اوبو ډکه ده هغه ترسبا هم نه وچېږي خو داغواړي چې نورې ښځې خبرې کړي.
دکټوري پلارهم چې خپل ګلالی زوی په ښو کالیو کښېویني من من غوښه اخلي اوپه کالیو کښې نه ځائېږي، خوله بلې خواچې دخپلې ښځې زاړه ټیکری او شکیدلی کمیس ته ګوري سوراو تورټول په زړه کښې ګرزي خوداسې څوک نشته چې دده زړه پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ کال ، ۱۱ ګڼه ، ۸_۱۰ مخونه.

ورشي او څه پور ترې وغواړي سره له دې تراوسه پورې مادغسې خوښې په ډېرو لويو او شتمنو کورونو کښې ونه ليدله ، ځکه چې دشتمنو او بډايانو زړونه هغه څه غواړي چې هېڅکله يې لاس نه ور رسېږي ، ددوئ خوښي دومره وړيانه ده چې په دومره ورو ورو خبرو لاس ته راشي ، د دوئ سترګې په ټوله نړی هم نه مړېږي ، دلويو کورو لوی لاڅه چې وروته يې هم ډېرخوندور ځيزونه يې خونده او وربښمينې ټوټې لکه بيستې داسې ښکاري ، ددوئ نړی وريجې که هر څومره غوړې او غوښې پکې ډېرې وي د نورو د تناره له تک سورسکړ ک او شيدو سبو يا شرومبو ځنې په خوند کښې ښېرته پاتې کېږي. نه پوهېږم چې داولې؟ سپين پکړې خووايي چې ددوئ په نکولي کښې پرښتې خوند ړدې پرښتې خولاښې دې چې دوئ سره خو دومره ښه کوي.
نه ښه دی که ښه ځيزونه دنوروپه مخکې ايښې وي خوند خو ددوئ په برخه رسيدلی دی. ښه چې خوند ددوئ په برخه رسيدلی او خوښي هم ددوئ په کورکښې ډېره ده نو دوئ نورڅه غواړي.
دوئ خو دومره ډېرناروغه کېږي هم نه چې لکه بډايان په لواړو وريجو اولړ کلکو غوښو نس خوري شي ، دوئ خوبې تروو ځيزونو ښايسته ډېره ډوډی خوړلی شي اوکه نورڅه ونه مومي دغره شنې ، مومانې نانکه ، پرګې اونورهم خوړلی شي ځکه چې دوئ لا دپستو او خوندورو ځيزونو خوندنه دی ليدلی. دوئ په لږ څه ډېر خوښېږي او دچا ښه هېڅکله نه هيروي نورښه خولاڅه کوي دوئ ديوه سړي په تشه خبره دومره خوښېږي ته به سکه وايې چې ټوله نړی دهمدوئ شوه ، دوئ له هغولويوسړيو چې دوئ سره کله کله په خلاصه تنده خبرې کوي کړی هم نه سپموي ، وش (وئ) ددوئ کړی څومره وړيادي ښيه چې دوئ په لږ څه دومره خوښېږي او بډايان په ډېر څه هم نه خوښېږي ، نووولې څوک له دوئ سره ښه نه کوي. (۱)

دشاعر مقام

ای دسوي زړګي خاوند ه! ته ددنيا هغه قلندر يې چې د دوهی په غاړه دسلطانی خوبونه وينې او داسمان په ستورو حکمونه او نازونه کوي. ته هغه څوک يې چې زړه دې د ښکلو او نازولو له پښو لاندې دی مګر دماغ دې په اسمانو کښې لوبې کوي.
هو! ستازړه او دماغ يوله بله ډېر لرې دي او ته هروخت په دوه نړيوکښې ژوند کوي ته لکه يو بې پروا پادشاه له ډېرو شتو سره دې نيمګړی بازارته راغلې مګر ستا شته دلته هېڅ قيمت نه لري ، اوپه دې بازار کښې نه چلېږي. دلته څوک دنسترنو زرپه دوه پيسونه اخلي اونه هغه سرې او ښکې چې شاعر يې د ياقوتو مهماني بولي څه بها لري.
ته رښتيا وايې:

که مې څوک په فقيري شمېري فقيريم — که مې څوک په اميري شمېري اميريم

دکـــــاملې عقيـــــدې لـــــه برکتــــــه — ددوهـــی پـــه غـــاړه ناســت شـاه جهـــان يـــم

ګــــدای ميکـــده کيـــست وقـــت مســـتی بـــين — کـــــه نازبرفلــــک وحکـــــم برســــتاره کــــنم

دمــــــاغ برفلـــــک ودل بزيرپـــــــای بتـــــان — ز سبا چـې مـې طلبـی د ل کجـا دماغ کجـا ست

نقـــــد شـــــاعر درخــــــور بــــــازار نيســــت — نـــــان بـــــه ســـــيم نســـترن نتــــوان خريــــد

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ کا ل ، ۹ ګڼه ۳۰_۳۱ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا پیغامو نه بیا راغله اوستا دسرو اوښکو مهماني راورسیده ته واېې خومره به ښه ؤ که زماسرینديې د ندافانو د ډانډس کارکولی شوای یا دبلبلو د نغموقدر کیدلی.

داسندره تا په ډېر خوند وویله او ستا د رباب خواږه غږ ته د هوامرغان هم راښکته شوه مګر هغه اوښان چې ته پرې خپل بار وړې ددې نغمو په خوند نه پوهیږي او بې له ښونه نور څه نه پېژني، تاله مانه پوښتنه کړی چې دشاعر مقام چېرته دی؟ زه نه پوهېږم چې ته په دې پوښتنه کښې د څه راز جواب آرزو لرې؟ که غواړې چې خپل مقام دخلکو په نظراو هغه ځای کښې وپېژنې چې ته په کښې ژوند کوې او خلک په کښې په ځایونو او مقامونو جګړې کوي نوراشه !! چې درویې ښیم:
په هغه شپه چې مونږ اوتاسې وویل چې سبا به په .... بجو......ځای ته ځو.
سبا زه او ته راغلو خو هغه دوه نور.......لانه وو راغلي موټروان ته مو ډېر وویل چې د مخه ځای راکړي خو هغه ته..... مدیر صاحب او.......سرکاتب صاحب ویلي ؤ چې سبا مونږ.........ځای ته ځو دموټر په مخکې به بل څوک نه کښېنوې.
هغوئ هم څه شیبه وروسته راغله او معلومه شوه چې زمونږ ملګري وو، دوئ مونږ ته ډېر وویل چې راځې تاسې دمخه کښېنئ مګر مونږ ته موټروان په کوزسر کښې ځایونه تعین کړي وو.
مونږ هغه وخت په دې نه پوهیدو چې برځایونه خدای د برو خلکو لپاره پیداکړی دی او نه زمونږ په نظرکښې دې خبرې څه معنا درلوده چې یوملګری به له بله نه په پټه د ځای په نیولوکښې کوښښونه کوي یابه موټر وانان په پټه ګوري.
څه ساعت وروسته د موټر خلک پوره شوه او موټر وخوځیده، دلارې ګردونه په خیر تېر شوه، مونږ هم یوه کلي ته ورسیدو چې هلته باید شپه تېره کړو. هلته هم زمونږ دناستې کوټه له موټرنه کمه نه وه او برسر وکوز سربې هماغه مثا ل درلود.
داشپه هم په خیر تېره شوه اوسبا دسیل وتفریح اصلي ځای ته ورسیدو، د هغه ځای مشر او د واک خاوند خپل کورته وبللو چې ددغه ځای طبیعي ښایست اوښکلو مناظرو مونږ غوندې ځوتنه نورهم رابللي وو او په همدې کورکښې میلمانه و.
دادوه ډلې که څه هم بیل بیل راز خلک وو خو بیا بې هم له لیرې څه نه څه اشنایې لرله او په نومونو یې یوله بله پېژندل.
که چېرې په دنیاکښې دروغ ویل رواج نه وي او ظاهري خبرې اعتبار ولري نو ویلی شم چې نصب العین او ایده ا ل یې هم یو او مشترک و، چې دوطن لوړتیا او دملک سعادت بې بولې په دې کورکښې هم زمونږ د موټر ورانديې ناست ملګری د هغه رسمي ارتباط په اثرکښې چې له کور به سره بې درلود ښایسته ښه نمانځل کیده او هغو نورو هم د خپل اعتبار او معتبرې په اندازه ځایونه نیولي و، چا چې لوړو مقاماتو ته زیاته لاره درلوده اوډېر صاحبان بې پېژندل هغه له ټولونه وړاندې ناست و او غټو غټو بالښتونوته بې اړخ لګولي و . په خبروکښې بې هم غټ خلک زیات یادول او هرساعت به بې دهغوئ دصحبتو خبرې اترې کولې، تابه ویلې چې ټول عمربې له همدوئ سره تېرشویدی او هېڅ کله بې له کوم خواروغریب سره دخدای په جات هم کومه خبره نه ده کړې.
زما شاعره وروره! په دغه شپه ماته هغه راپه یادشوه چې زه او ته ماښام له بېرې نه ښکته شوو او د بېرې له نوروملګرو سره یو ځای د خان هجرې ته ولاړو، مونږ د خپلې بېرې ملګري نه پېژندلې چې څوک دي او څه کارلري؟ مګرد خان په حجره کښې مو و پېژندل چې دسور ځنډې لونګۍ خاوند د...... ځای خان، او دخان په حجره کښې بې ډېر قدراو عزت کېده. هغه بل هم چې دعلاقه دار میرزا و ډېره نمانځه بې کیدله او په پنډ توشك ناست و، د مفتي صاحب مراعات هم خدابرو کم نه و او له نورو ملایانو نه بې ډېر فرق درلود.
هغه بل مونږ سوداګرچې ببر پوستین بې اغوستی او هر ساعت به بې دپوزې نسوار کول هر چابه ورته څنګ وخت واهه او په ښوښو نومونو به بې یاداوه.
ستابه هم په یادوي چې زه او ته هلته څنګه اېسیدو؟ او په کوم ځای کښې ناست وو؟ له ما او تا نه چې پوښتنه وشوه مونږ څه وویل چې څوک یواو څه کارلرو؟ ؟
زه تاته د لوی خدای په بې نیازۍ سوګند خورم چې ماستا په معرفي کښې ستا دتحقیر اراده نه درلوده او داراته نه وه معلومه چې شاعر به په دې حجره کښې دسازنده معنی لري او موسیقي ته به په سپک نظرکتل کېږي ځکه چې په دې تحقیر کښې زه هم درسره شریک وم.
سحرچې زه او ته له کلي رااووتو او خپل ځانونه مو د خلکو په نظرکښې ولیدل ډېرخپه وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا ته په همدغه شپه داسوداپیداشوه چې له خپل ذهني اوخیالي اسمانه راښکته شې او همدغو خلکو غوندې شې مګر ددې دنیا دا عادت دی چې که سړی د ځان لوړتیا دپاره کوښښ کوي پچه ورته پیچومی کېږي او که له ګرنګه ځان غورځوي په ډېر زیاریې هم نه مومي ته به هر څه شې مګر د هغه مېرزاځای به ونه نیسې.

تاماته وویل په کوم هیوادکښې چې انسان په دباندیني وضعیت پېژند ل کېږي او دغېو خلکو پېژندنه او اشنایي په کښې اکسیر وي هلته بایدسړی په معنوي فضایلو اوپتو ښیګڼو پسې ونه ګوري او نه خپل عمرد نفس په تزکیه او تربیه کښې تېرکړي.

دامطلب تاپه ډېرو جذابو پیرایو کښې ونغښت او ودې ویل هغه ځوک چې نه یو وری مړولی شي او نه یو بربنډ پټولی شي، نه یې وهل او ټکول له لاسه پوره وي اونه دچا دلښتې په مخکې سپرکیدی شي دهغه به څه قدراو څه قیمت وي؟ ؟

تالکه یو هوښیار زړه سواندې ماته ددې دنیا داستوګنې لارې ښودلې اوویلې دې:

څه کېږي که ځوک یوه داسې سړي ته غاړه ټېټه کړي چې په سلو ځایو او حجرو کښې ورته سرونه ټیټېږي او هرڅوک ورته په ښه سترګه ګوري.

پدې تجارت کښې خو هېڅ تاوان نشته او په هر حساب یې ګټه تر زیانه ډېره ده ما هم داخبره له تاسره ومنله اوپه تاپسې روان شوم چې نا څا په دشعر جذبه راغله ا وشاعرانه تخیلا تو له تا نه بیل کړم. زه نه یم خبرچې کوم ځای ته ولاړم او چېرته ورسیدم؟

خودومره پوهېږم چې هلته ددې ټېټو خلکو دود او دستور هېڅ نه و اونه دافکرونه او دا خیالات پکې چلیدل.

هلته هېڅ انسان دبل په کما ل نه شو تېرېدلی او نه دیوه سړي غټوالی په بل کښې حلول کولی شو، دهر چا قدر او قیمت دنفسي او ذاتي موجودیت په لحاظ و او هېڅوک دچا په ښو ګڼلو اوبد کتلو نه بل راز کیده.

زما په زړه کښې ددغسې شهرتو او اعتباراتو احساس او شعور مړشو اولکه یو ګنهکار بنده خدایي محکمې ته وراندې شوم چې هلته بې له خدایه دبل چا بندګي ډېره بده اېسیدله او دنورو ثنا ویل لویه ګناه وه ځکه زما په اراده ډېر لغتونه وویل شوه او وپوهدم چې سړی تل دخان په حجره کښې نه اوسېږي او نه په هر کورکښې ددغسې میلمنو قدرت زیات وي.

ما ته بې له الفاظو دا وویل شوه چې دځمکې او اسمانو خاوند بې دانسان له نفسي حقیقت او اعمالو نه بل شي ته نه ګوري او دحق په حضور کښې دغه باطل رنګونه او اعتبارات نه پاته کېږي. (۱)

خنګه ژوند کوو؟؟

هغه ورځ په کورکښې ناست وم چې دروازه وټکېدله اوورپسې متصل د زنځیر شرنګهار پورته شو، په بیړه له کوره راووتم او له خپل یوه دوست سره مخامخ شوم. وروسته تریوه مختصر روغبړ څخه معلومه شوه چې دده دزوی واده دی او زه باید خپل اشنا دکاندارته ورسره ولاړ شم چې ټوکی وربادې ګران خرڅ نه کړي او په سودا کښې یې ونه غولوي.

ددوستانو خبره سړی په ډاک نشي غورځولی نو بې له کومې بانې اوپلمې ورسره وخوځېدم. په دکان کښې مو لا سودا نه وه تمامه کړی چې کټوری راپیداشو او ډېر وارخطا معلومیده، له هغه موچې پوښته وکړه پخپل کوروکلي کښې یې له چاسره خپړې لګولې وې چې دده له لاسه عرضي تللی او اوپخپل سربې خاورې باد کړې وې.

له کټوري سره تک لاډېر ضورورو چې له وهلو ټکولو نه خلاص شي او ځوک ورسره ګوټې ماتې نکړي. که زه ورسره نه یم خدایزده چې څه به ورسره وشي او څومره به زیانمن شي، زه باید په غم او خوشحالی کښې له خپلودوستانو سره مرسته وکړم او ورسره وځغلم. هغه ځوک چې پنځه تنه یې پېژني او اشنایان پیداکړی دهرچا مخ ور اوري او هر ځوک ورځنې یوځای اوبل ځای ته تک غواړي

څنګه چې مو دده کار خلاص کړاوبیرته راوګرزیدو لاره کښې راته زلمې ولاړو، چې باید ډاکتر ورته وګورم چې کورته ورسره ولاړشي او دزوی علاج یې په شان وکړي، داکار هم بې زما دلحاظ خرڅولونه نه کیده او واسطې ته یکې ډېر ضرورت لیدل کیده

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کا ل ، ۱ ګڼه ، ۸ _ ۱۱ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ناکامه بیا ښېرته ګرځېدو او دډاکټر کوټې ته ورغلو هغه خپل ټک که څه هم ډېرګران خرڅاوه خو زموږ خبره بې ځمکې ته ونه غورځوله او راسره روان شو په دغه وخت کښې نه پوهېږم څه پېښ شوي و چې ګاډی وانان په سلو روپو هم نه راضي کېدل خو ښه و چې زه بې ولیدم په هماغه مروج نرخ یعنې شپږو روپو بې ترځایه ورسولو او هېڅ بې ونه ویل چې کلې ته ننوتو ګوروچې دمیراجان په کورخرېږ او ښتې وې.

دکلي کورخلکوته مو وویل چې خدای دې انصاف درکړي، ولې په یوه سړي باندې په نا حقه ګوتې لګوئ او بدورته وایئ.اخر مسلماني ده او دقیامت ورځ موپه مخکې ده، خپل خدای ته به سبا څه جواب ورکوئ، یومسلمان په ناحقه ځورول څومره بد کاردی.

هغوئ وویل مونږ څه وکړو؟

ګلاجان دیو اوبل په کاله ننوت چې تاسې به ضروربدېرې وایئ اوګوتې به پرې لګوئ. هغه بله ورځ چې علاقه دار غوښتي ووهغه هم وویل زه بې پېژنم چې بد سړی دی او تاسې بې پرده کوئ که چا په تحقیق کښې چشم پوشي وکړه زه به ورسره ګورم.

نومونږ څه وکړو ګلاجان هلته هم خپله خبره پخه کړې وه او موږ ته بې هم ځینې خبرې وکړې   چې که تاسې پرې بدونه وایئ سبا ورځ تاسې ته بدېږي او جرم درباندې راځي. په دغه وخت کښې زه لږ څه دحیات او ژوند کیف اوډول ته ملتف شوم چې موږ څنګه ژوند کوو؟

او په ژوندون کښې څه شي ته ډېر محتاج یو؟ که کله یوه ډاکټرته ورځو اوعلاج ته مو ضرورت پیښ شي نو هم به اشنایان ورولو او که په یوه دکان کښې سودا کوو یا یوه ځای ته په ګاډي کښې ځو هلته هم اشنایي اوپېژندګلوی ته ضرورت لیدل کېږي.

په تحقیقاتو او جزایي امورو کښې هم اشنايي دومره اغیزه لري چې ښه بد کړي او بدښه کاندي ځکه چې دوستي او اشنایي په ټولو حقایقو غلبه لري او دطلاپه نرخ خرڅېږي. همدغه سبب دی چې موږ په اشنایي او پېژند ګلوی پسې لکه باښه لوږې ژوږې لټوو او سرونه پرې ماتوو دیو ه سړي کما ل اولیاقت شخصیت او لویوالی په همدغه معیار سنجوو چې څومره او څنګه خلک بې پېژني او داشنایي په برکت څه کارونه کولی شي.

غوښې دهرچا خوښې دي مګر دپیشکې ورپسې زېږی دی. اشنایي په هرملک کښې ښه ده، مګر په دې ځای کښې دکیمیابوټې دی، کوم کارونه چې دلته په اشنایي کېږي هېڅرې نه کېږي او په هېڅ شي نه کېږي د همدې له امله وایي:

یار مې هندو زه مسلمان یم   دیار د پاره درمسا ل جاروکومه

یار دیار د پاره خورې دغوایي غوښې.

 هرکله چې دیاری اواشنایي لپاره هندو دمسلمان اومسلمان دهندو چمونه کوي او ناحق دحقو ځای نیسي، ته ووایه ! چې سړی به دبدو خلکو په اشنایي کښې له څومره ګناهونوسره اشنا کېږي، او دهغوئ د خوا هشاتو لپاره به څه څه کارونه کوي.

ځینې کسان وي چې له خپلو دوستانو اواشنایانو کله کله داسې کارونه هم غواړي چې نه په عقل برابرېږي، نه له شریعت او قانون سره موافقت لري، په ځینو وختوکښې باید یواشنا له بل اشنا سره په نا حقو دعوا او جګړوکښې داسې ملګری شي چې هم به ورسره منډې رامنډې وهي او هم به په سلو دروازو او سلو کوڅو ورسره ګرزي ځکه چې دغسې وسایلو او وسایطو ته هرڅوک متحاج دی او هرسړی مجبوږي چې خپل اکثر کارونه په دغسې وسیلو اجراکړي.

ټول کارونه اوټول شیان لکه دنان وای ډوډی داسې نه دي چې په یوه معین نرخ او معین مقدار د هر چا لاس ته ورشي او کومې واسطې ته پکې ضرورت نه وي یا لکه د جمعې لمونځ هر څوک بې بې د ملاامام له اشنایي وکړی شي، ځکه چې زموږ اکثر اجتماعي کارونه چې په یوه او بل اړه لري د اشخاصو په کیفي وضعیت او آنې حالتونو موقوف وي. که کله د یوه سړي طبیعت ښه او پام بې په نیکو وي غرونه دسړي په مخکې او اروي مګرکه په چپ اړخ راپاڅیدلی وي نو بیاپې هېڅوک لاړې ته نشي راوستلی اوسړي ته پچه پیچومی کوي دهمدې له امله افراد هم پخپلو کاروکښې په ځان اعتماد نشي کولی او نه دمحض معقولیت او حقیقت په ډاډ کوم کارته وړاندې کیدی شي. هره ورځ دیوې ورځې لپاره د یواو بل معقول او نامعقول مراعاتونه کوي، او ددې لپاره چې بل څوک دده بېځایه لحاظونه وکړي دی هم دهرچا لحاظ کوي او په همدغه مراعات او لحاظ کې خپل پیشرفت او خپل نجات هم ګوري همدغه شی ده ته دور اندیشي او عاقبت سنجي معلومېږي نوځکه دضرورت په وخت کښې هر راز بې قانونه او بې لارې کارونه کوي. مګر لحاظ او مراعات په هېڅ حال کې نه پرېږدي. که کله کوم سړی په ښه نیت او پاك فکر له دغسې مراعاتو نو او لحاظو نوسره مبارزه او جګړه شروع کړي خلک ورپسې سل خبرې کوي او په سلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموېږي ستاېږي، هرڅوک يې ملامتوي او دهر چا په نظر کښې بدايسي، هېڅوک ورته په ښه سترګه نه ګوري او ټولو د سترګواغزی شي.

که څوک غواړي چې هرعيب يې پټ وي او ډېر دوستان ولري بايد ددوست او اشنامراعات ولري او هرڅه چې هغه ووايي دی يې ومني که ديوه دوست خواهش په قانون برابر وي او که نه، ګناه وي اوکه خيانت، ګران وي او که اسان سړی بايد پکې نه ونه وايي او د يارلپاره درمسالونه جاروکړي.

مونږ له خدايه هېڅ کله په دعاکښې دانه غواړو چې يا له اسمانه پخه ډوډۍ راته ولېږه يا د الوتلو وزورنه راکړه چې مونږ ورو خېژو مګر ديوه دوست اواشنا څخه په ځينې کارونو کښې دغسې مرسته او معاونت هم غواړو، او دغرو قدربارونه وربانديې ږدو.

زمونږ په مدني او اجتماعي حيات کښې داخبره ډېره ضرور ايسي چې ددغسې اشنايۍ لمن ټنډه کړو او خلکو ته داوښيو چې رسمي او اجتماعي امور ديوه قانوني او وظيفوي شعور په اثرپه يوه مثبت ډول او مقرر صورت اجرا کېږي چې هېڅوک او هېڅ شی پکې متاثر نشي اوهېڅ راز اشنايي يا مخالفت او موافقت پکې تغير نشي پيښولی.

که مونږ پدې موفق شوو چې دقضاوت او حکمت په وخت کښې پخپل ورور بانديې رحم او په دښمن قهرو نکړو يا پدې پوه شو چې اشنائي په شخصي او اخلاقي امورو کښې تاثير لري او له خپلو حدودو نه هغه خوا حقوقي مسايلوته تجاوزنشي کولی بيابه هېڅکله دغسې چمونه نه کوو اونه به په واسطو او وسيلو پسې ګرځو، نوڅه به کوو؟ دخپل دوست اواشنا له حا ل احواله به ځان خبروو، دجوړ اونا جوړ پوښتنه به يې کوو، داحتياج په وخت کښې به ورته قرض يا بخشش پيسې ليږو ، مګر دهغه لپاره به د درغو شاهدان کېږو نه ، او نه به له حق او حقيقت سره جنګ او جګړه کوو، له خپل ملګري سره به په لو لور، يوو او غاښورو کښې مرسته کوو مګر پردی پولې به ورته نه وهو.

زمونږ ارواحو له لوی خدای سره عهد کړی چې په نيکۍ او تقوی کښې به له نورو سره مرسته کوو مګر په ظلم وګناه کښې به دچا نه ملګري کېږو. (١)

کورنی

په باغ کښې بعضې ونې او بوټي زاړه او ورک شي او بعضې نوي پيداشي، کله پرې ږلی وشي ميوه يې خرابه کړي اوکله پرې سختې سيلې راوالوزي لوی لوی ښا خونه په کښې مات کړي، کله يې پاڼې زيږې، کله شنې اوکله بيخي نه وي. ډېرخزانونه پرې راځي او تيرېږي مګرباغ لاهماغه شان ځای په ځای وي. ونې بدلې شي، ميوې بعضې ورکې او بعضې نوې پيداشي خو د باغ نوم نه ورکيږي. نو څوک چې په دغه راز پوهيدلی وي هغه لکه باغوان د باغ خدمت کوي او په يوه بوټي يايوې ونې پورې زړه نه تړي.کورنی هم همدغه شان بهار او خزان، زړښت او ځواني لري هر راز طوفانونه او مصبيتونه پرې راځي، مګرنوم يې باقي وي، خلک يې بيخي بد ل شي خو اصليت يې نه بدليږي.

وګورئ!. دپښتنوپه کورنۍ کښې او س هغه پخواني پښتانه يو هم نشته سره له دې پښتانه يادېږي، داځکه چې داپښتا نه هم د هماغه ونو نيلې دي چې اوس ونې شوي دي. د دې ونو ميوه که څه هم پخوانی خوند نه لري اونه په کښې هغه غښوالی شته مګر نوعيت يې نه دی بد ل شوی.

دا د باغ خاصيت دی چې دونو له نيلو نورنيالګي پيداکيږي او له هغه څخه نور، خوپه ميووکښې يې هغه مزه نه پاتې کيږی هو! دباغ دميو و خوند ساتل ډېرمهارت غواړي، که يو باغ د چا د ودانۍ دسيوري لاندې شي هم ميوه يې بيخونده کيږي، نو لکه څنګه چې يوه کورنۍ دعلم وعرفان رڼا ته احتياج لري همدرانګه باغ هم د لمر اوسپوږمۍ رڼا ته ضرورت لري.

که په باغ کښې بعضې ونې دومره جګې شي چې له نورو ونو دلمر سپوږمۍ تاثير ايسارکړي هم د ټيټو ونو په ميووکښې مزه نه پاتې کيږي او لکه هغه کورنۍ چې د بل چا سيوري لاندې شي او يا پخپل منځ کښې يو په بل دومره لوړشي چې طبيعي فيوضات يوله بله منع کړي هرو مرو پکی هغه پخوانی خوند نه پاتې کيږي. نو څرګنده ده چې نباتي او انساني حيات ډېر نږدې او ټينګ

---

(١) کابل مجله، ١٣٢٣ کال، ١ ګڼه ٢، ٩ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناسبت سره لري، څنګه چې غټې غټې ونې دضعيفو چينچيو له لاسه خرابيږي همدغه شان دکورنيو او ملتو حا ل هم دی.
بعضې داسې چينجې شته چې په سترګو نه ليد ل کيږي او د لويو کورنيو ستڼه له بيخه باسي، دا چينجي هغه کيسې او اوهام دي چې خلک دسعی او عمل له ميدانه راګرزوي ا و دمايوسيت خواته يې بيايي، داسې کيسې خپله نه پيداکيږي، زورور قومونه يې په راز راز وسايلو په ضعيفو قوموکښې نشروي او د هغوئ مخه دارتقا اوکاميابی له لوري راګرزوي.
کوم قوم چې د و هم پرستی په مرض ګرفتار شي او بې اساسه خيالات پکې ځای ونيسي هغه که څه هم په ظاهر روغ رمټ معلوميږي مګر لکه چينجنه ونه پکې هيڅ نه وي پاتې، داسې قوم د جدو جهدپه اثر هيڅ نه وي قايل په هرکارکښې شګوم نيسي او هرڅه دتصادف نتيجه بولي، په بعضې ورځوکښې ورته سفر لوی خطر ښکاري او د چرګ بې وخته اذان يا د سپي انګولل دمصيبت پيغام او د بدې پيښې قاصد ګڼي. دوئ تل خپل حاجتونه د قبرو له مړو او جنډو څخه غواړي ، زيار او کوشش ته هيڅکله مراجعت نه کوي، نودغسې يو قوم چې جدو جهد ورته حرص او عدم قناعت معرفي شوی وي، سعيه ورته شنډه ونه او بيهوده شی ښکارې ضرور بايد لکه خس و خاشاک ځانونه د زمانې شديد طوفان او تند باد ته وسپاري چې هر لورته يې وېسې اود ځمکې له مخ يې ورک کړي. دا راز افکار چې د قوم د ورکوالي سببونه دي او يو قوم دبدبختی په ميدان کښې لاس ترزنې کښينوي او ل د هغه قوم په ادبياتو کښې او وروسته د خلکو په ذهنيت کښې ځای نيسي، هو! په شعر کښې دا تاثير شته چې يو فکر هم د خلکو په نظرکښې ښه او ښايسته ښکاره کړي، شعر دا اقتدار لري چې بو دائيت، رهبانت، مسيحيت دتصوف په نامه په اسلام کښې داخل کړي.
خدای پاک وايي چې انسان هر څه د خپلې سعی په اثرکښې مومي مګر شعروايي:

(سعی خودنتوان برد پی بګو هر مقصود
خيا ل باشد کنی کاربی حواله برايد)

شعردی چې خلک انزوا اوګوشه نشينی ته رابولي اووايي:

(ببر ز خلق و زعنقا قياس کاربګير
که صيت ګوشه نشينان زقاف تاقافست)

((جداروکه ګذر ګاه عافيت تنګست))

هرڅوک چې دلانديني بيتونه واوري:

(غم دنيای د نی چند خوری باده بخور | حيف باشد د ل داناکه مشوش باشد)
(ازين رباط دو درچو ن ضروراست رحيل | رواق طاق معشيت چه سربلند وچه پست)

(به هست ونيست مرنجان ضميرو خوش مباش
که نيستی است سرانجام هرکما ل که هست)

هغه که دنيا سره هر څومره علاقه او دلچسپي لري بايد بې علاقې شي اوپه بد نظر ورته وګوري. ښه ده د رحمان بابا خو په دې موضوع کښې د نورو په لارنه دی تللی او دنيا يې په دې شان معرفي کړې ده.

(ښه ده ښه ده د ا دنيا | چې توښه ده دعقبی)

خوشحال خان هم بالعکس دنوروشعرا دسعی اوعمل طرفداري کړي ده او خلکوته يې داسې درس ورکړی:

(که غوټې پسې وهې په لاس به درشي | چاو يل چې په درياب کښې ګوهرنشته)

نه يوازې خوشحا ل نه حميد هم تنبلي پدې ډو ل پريکوي او وايي:

(دهمه ښلاسرتن آساني ده | خرڅاوه شي لټ غويي پرقصابانو)

نو دننيو ادبياتو او ليکوالو کاردی چې خلکو ته يوه داسې ادبي دنيا پيداکړي چې اساس يې عزم وهمت ، جدوجهد، سعيه اوعمل وي. او هغه کسان چې له ډيرې مودې د همای د سيوري په انتظار شل او شوټ ناست د ي راپاڅوي، دزيار او کوشش لمن په لاس کښې ورکړي، دغه او هام ترينه هير کړي. هو! دا او هام د ادبياتو له لارې راغلي او په همدغه لاربايد بيرته ووزی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې بيت اثر:

«مصلحت ديدمن انست که ياران همه کار
بگذارند وخم طره ياري گيرند»

بايد په دې راز بيتونو:

وختو اسمان ته په وزر د ازادۍ بشر
ته لابندپه زلفو يې داخيا ل خوشې عبث دی»
(خادم)

له دماغونو ووزي او ورک شي. دغه شان نوې نغمې که د خلکو غوږو ته ورسيږي ژر به انشاالله دمقصد لارمونده کړي او ور روان به شي ادبيان او ليکونکي کولی شي چې هماغه دشمعې سوزيدل او دفرهاد اوشيرينې نوم د خلکو غوږونو ته په دې شان ورسوي:

لکه شمع که ځان وسيزي په اورته — نو به هله کړي رڼا مينه او کور ته
که فرهاد غوندې دې غرونه سوري نه کړ. — دشيرين وطن په عشق کښې يې نامتورته

اوس بايد د دې ډو ل بيتونوپه عوض:

«په ګلګونه چهره ځاځکي دخولو چې ترنظرشي
دشبنم په رنګ کښې وينم دګلابو طوفان کله»

خلکوته داسې وويل شي.

(په خولو يې دتندي که اباري کړي — دوطن دګلو باغ به کړې سمسورته»
اوسني ليکونکي بايد ددې وخت ضروريات په نظرکښې ونيسي او د خلکو رهبري وکړي لکه څنګه چې يو دزمانې نبض شناس شاعر وايي:

(هره ورځ د زمانې احوا ل بدليږي — هره شپه نوی خوبونه نورتعبير»
همدغه شان بايد دشعرا نغمې هم بدلې او په شعري او ادبي دنياکښې نوي افکار ځای ونيسي، داسې نوې هم نه چې له محيط سره هيڅ نه تطبيقيږي، ځکه دا خو له بارانه پا څيد ل او ناوې ته کښيناستل دي او شاعر بايد خپل کام ته د امن ځای وښيي او پخپلو دردونو يې خبر کړي. دشاعر د اوظيفه ده چې دکام په غم وژاړي او هغوئ هم وژړوي هسې نه چې خزان ورته پسرلی ښکاره کړي ياپه غم کښې ورته سرندې ووهي. (۱)

فکرونه هم تغير مومي

غټ او واړه شيان څه چې په دنياکښې دي بعضې ډير ژر او بعضې څه موده وروسته تغير مومي: انسان هم سره له ډير صفاتو د همدغه تعبير په لارکښې واقع دی، فکر، عقل، ذوق او هرڅه يې تغير کوي او په نوروشيانو کښې هم تغير پيښوي، که سړی د تاريخ پاڼو او موزيم خانو ته مراجعت وکړي او دانسان مختلف حالات او اثار نظرلاندې ونيسي په دې به پوه شي چې انسان هيڅکله په يوه حا ل نشي قانع کيدلی او هميشه پخپل حا ل کښې تحول او تلون غواړي، دانسان همدغه تحول غوښتونکی طبيعت چې په هيڅ حا ل نه قانع کيږي، کله د خپل کاله په نقشه کښې تغير پيښوي او کله پخپل لباس کښې تحو ل پيداکوي د دنيا د آبادۍ اود انسان دټولو پيشرفتونو لوی سبب دينوانسان طبعا د تجدد خواته مايل دی او هميشه زاړه شيان په نوو بدلوي او يوډو ل تراخره

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۸ کال، ۱۲ګڼه، ۵۲ _ ۵۳ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې نه پالي، که سړی یوازې دانسان لباس په نظرکښې ونیسي او په مختلفو اقسامو یې غوروکړي پوه به شي چې خیاطانو دتن په جاموکښې څومره تحولات او تغیرات کړي دي او لا کوي یې.
دخیاط لیاقت پوهه او ښه والی همدغه دی چې هر وخت د خلکو خواهش ته وګوري او هغسې جامه جوړه کړی یعنې دمحیط په خوښه کاروکړي هسې نه چې خلک یو څه غواړي اودی نورڅه کوي.
دانسان فکرهم لکه دخیاط ماشین داسې دی چې باید هر وخت داسې کاروکړي چې خلك یې غواړي او خوښوي یې. د انسان قابلیت هم دیته وایي چې خپل فکر او محیط له تقاضاسره تطبیق کړی شي، همدغه شي ته ذکاوت او هوښیاري هم ویل کیږي او دیوه سړي دقابلیت پوره سند کیدلی شي.
هرڅوک چې له خپل فکره داسې کارنشي اخیستلی چې د خلکو له احتیاجاتو او دمحیط له مقتضې سره سم وي هغه هیڅکله په دنیا کښې د خوشحالی ژوندون او ښه زیست نشي کولی او نه په اجتماعی حیات کښې څه برخه لري. څومره انسانان چې په یوه مملکت کښې اوسیږي او یوملت ورته ویل کیږي دوئ ټول د یوه لوی ماشین په ډول دي چې واړه واړه څرخونه او مختلفې پرزې لري چې باید ټول دیو مقصدلپاره حرکت اوکاروکړي او خپله وظیفه اجراکړي. پدې څرخوکښې که هرڅرخ له عمومي ارادې سره سم کارنشي کولی نوهغه بیکاره اوخراب ګڼل کیږي، بلکې نورهم له کاره باسي.
نوداهم معلومه شوه چې ښه والی اوهوښیاري په حقیقت کښې همدغه شی دی چې سړی خپل افکارله محیط سره تطبیق کړی شي اوله عمومي ارادې سره سم دمشترک مفاد لپاره کاروکړي. هرڅوک چې خپل افکارله محیط سره نشي تطبیقولی هغه لکه یو بیخبره دهقان داسې دی چې دزراعت وخت او موسم ورته نه دی معلوم اوبې وخته پخپل پټي کې څه کري چې هغه هیڅکله نه شنه کیږي او تخم هم ضایع کیږي.
ددې سړي کارکه څه هم په اصل اوپه خپل وخت کښې ډیرښه کاردی مګر دی ورځنې هیڅ نتیجه نشي اخستلی اوخلکوته خپل لیونتوب ښیي.
څوک چې یوازې د خپل فکرپه محیط کښې ګرزي اوعمومي نظرنه لري یعنې خپل افکاریې له محیط سره نه وي تطبیق کړی د هغه فکرپه هرځای او د هر چا په نظرکښې صحیح نه وي.
یو وخت یو ظریف سړی چې په سره رودکښې اوسیده بازارته روان و چا ورته وویل چې ماته یوه ټوټه راوړه چې ابي رنګ یې وي او ساده وي هغه چې له بازاره راغی نوسره شیر چایي ټوټه یې ورته راوړه او وریې کړه د ټوټې خاوند ورته وویل چې ما خوآبي ټوټه غوښتې وه او تاسره بخنه ټوټه راوړه ظریف ورته په خنداشو چې دسره رود او به خو همدغه شان رنګ لري.
څوک چې عمومي نظرنه لري او یوازې د خپل فکر په غولي کښې خاپوړې کوي یعنې خپل افکار یې له عام محیط سره نه وي تطبیق کړي چې د خپل کاله داوبورنګ ابي رنګ ګڼي او نور ځایو نه په نظرکښې نه نیسي، نو هرڅوک که غواړي چې حقیقت ته ورسیږي او افکار یې په هر ځا ی کښې صحیح وګڼل شي هغه باید خپلوافکارو ته وسعت ورکړي، دې خبرې ته باید ادیبان او لیکونکي زیات ملتفت شي او ډیره توجه ورته وکړي ځکه چې دوئ له خپل محیط سره زیات فکري ارتباط لري اوتل خپل نظریات خلکوته وړاندې کوي نو که ددوئ افکارله محیط سره موافق نه وي او څوک ورته خپل احتیاج نه حس کوي هیڅوک یې نه قبلوي او شنډپاتې کیږي. نو دوئ هم باید لکه نورکسبګرد خلکو د ذوق اوډو ل رعایت وکړي یعنې ښه شیان په ښه لباس کښې خلکو ته وړاندې کړي او دمحیط احتیاجات په نظرکښې ونیسي. څه چې لیکي باید پخواله لیکلو څخه سترګې ښې وغړوي او په خلاصوسترګو څه ولیکي نو دده افکار هرو مرو عمومي رواج پیداکوي او خلک یې ښه قبلوي.(۱)

شاعرانه خیال

چپه چپې او قراره قراري وه، سپوږمۍ د ځمکې په مخ رڼا غورزولی، هیڅ طرف زوږ او زوږ نه و.
یو ژور لښتې په شنه ګیاه پټ او پیچلی له اوبونه ډک اوغلی روان و.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۹ کال، ۴ ګڼه، ۱۰-۱۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرچا چې داوضعيت ليده ګمان يې کاوه چې دا او به بې شعوره نه دي، په عزم او اراده کوم طرف ته ځي، ما هم داخبره حس کړه او وريسې روان شوم. څه ساعت وروسته ګورم چې په شنه باغ کښې قدم وهم باغ کښې هر راز بوټي ولاړ دي، دا او به چې ډيره موده پخوا هم دې باغ ته راغلې وې ددې باغ په شنو پاڼو، خوږو ميوو، ښايسته ګلانوکښې يې حلول کړی، داشين بڼ، تازه چمن يې دانسانانو، مرغانو، حيواناتو لپاره ساز کړی و. دا اوبه لکه دتاک په رګوکښې ننوتې وې ډير خلک يې په خپل خوند مست کړی او د ډېرو نشه يې د بنګو په پاڼو زياته کړې وه، په يوه بوټي کښې ځان لکه عسل خوږ کړی او په بل کې يې د سرکې ترېووالی پيداکړی و، په ګني کښې يو راز اوپه مرچ کښې يې بل راز مزه اينبې وه، دا او به برسيره پردې چې ددې ميوو او ګلانو دوجودسبب ګرزيدلې وې په تعمير او ودانی کښې يې هم برخه اخيستې، ددې باغ ديوا ل اوګرد چاپيرسرايونه يې سرته رسولي و.

دې او بو يوازې د ځمکې په مخ تردد نه و کړی.

لکه چې يې د همدرۍ حرارت په زړه کښې پيداشوی، د اقيانوس له دريابه جګې شوي او په وچو جزيرو باندې يې درحمت ځاځکې شيندې اولکه دګل له پاڼو هوا ته هسکې شوې دي ، کله يې په لويو دريابو کښې دانسانانو بېړۍ او درانه جازونه په سر ګرزولي او د ځاروي وظيفه يې اجر ا کړې ده، دا اوبه که څه هم دونو تر جګو جګو څوکو رسيدلي دي خو خلک د ځمکې په سرګرزيدلی شي څه شی نه ډوبوي. نه دغه اوبه چې کله په يخ کښې ځای نيسي او د تورې آب په ځای اوکله دګل په پاڼو (ښايسته جامه) کښې ننوزې د حسن او جما ل مظا هره کوي او ځنې وخت دصدف په صاف زړه کښې ځا ن تربيه کوي او د جوهري په دکان کښې دتجارت بازار تودوي و دې شي چې شاعر انه خيا ل هم دغسې يو شی دی.(۱)

تياره او رڼا

نه پو هيږم خوب دی که بيداری، خيا ل دی که حقيقت، دنيا په تياره اوترګمی کښې واقع ده، له شرقه ترغربه تور ټيکری غوړيدلی هر خومره چې يوه خوابله خوا ګورم هيڅ نه ګورم.

هرلورته تورتم او تپه تياره ده، زه ګمان کوم په داسې کره کښې يم چې دانسان هوس په کښې هيڅ نه دي کرلي او نه د تمدن لاس په کښې څه نقش او نګار کړی او دايوه طبيعي اوساده منطقه ده چې دفکر اوکار اثرپه کښې نشته، ټو ل مخلوق ويده او دنيا په هماغه پخواني حا ل پاتې ده، هيڅ تغير په کښې نه دی پيښ شوی ځکه چې زه څه نه وينم، زما په نظرکښې دنيا په خوب ويده او خپه چپه ښکاري.

زه ګمان کړم چې دنيا د خوب زانګو ده او خلک په کښې غلي پراته اويوپه بل اړه اوغرض نه لري، زه تصور کړم چې دنيا يوسپيره ډاګ او وچه بيديا ده هيڅ په کښې نشته د هرچالاس تش او خالي دی. خبرنه يم چې څه شته خو زه د جهل په تياره کښې پټې سترګې پروت يم څه نه وينم او دا هغه دنيا ده چې دبشريت معموره ګرزيدلې او بله شوې، زه په همدې تياره او بې خبری کښې، چې يو ناڅاپه سپينه رڼا پيداشوه او د دنيا بازار راته ښکاره شه.

نه پوهيږم دا رڼا له څه شي پيداشوه د حقيقت معشوقې مخ ښکاره کړه اوکه دعلم لمرپخوا د وخته دصبح صادق قاصد راوليږه او که د بشر دحکمت برق او برېښنا وه. خير هرڅه چې و خونوې دنيايي له هرشي ډکه پکه راوښوده ، چې هر څوک يې محتاج اوهرڅوک له ما نه بې نياز ؤ. هر چا هر څه درلوده او هر شي نوی رنګ پيدا کړی ؤ. ميخانيکي اسبابو په کايناتو کښې عجيب او غريب تحو ل ځرګند کړی، اود هنر کيميا وسپنې ته پښې او وزرونه ورکړي، په دنياکښې بله دنيا جوړه شوې، د دماغ زړه خونه نوې شوې، نوی فکر نوی خيا ل پيداشوی، زه علاوه په دې چې په ماديا تو کښې برخه نه لرم، يوسراو دوه غوږه يم په معنوی هستی کښې هم لکه الف هيڅ نه لرم زه داسې ښکارم لکه چې له کومې بلې کرې ځمکې ته نوی راغلی يم.

هو! زه دبېخبری او بيکاری له دنيا دعلم اوعمل دنيا ته نوی راغلی يم.

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ ، ۲ ګنه ۵۸ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه له خوبه نوی راپا څیدلی یم. پس له دې به لکه وروکې هلک دیوه شي او بل شي نوم زده کوم او هرشي ته به د تعجب په ستر‌ګه ګورم.(۱)

بله دنیا

نیمه شپه ده هیڅوک له ځایه حرکت نه کړي، مګرزه لکه سرسام بې ارادې روان یم، په مخ کښې مې غرونه اوسیندونه راځي خو زما مانع کیدای نشي، په لوړو اوژو رو لکه نسیم یا برېښنا څرخنده تیریږم هیڅ شی مې په مخ کښې حایل کیږي نه.

یوه شیبه وروسته نه یم خبر چې ما د څومره مودې لاربه څو دقیقو کښې قطع کړې، خوله دغې دنیا چې زه ورسره اشناوم وتلی او یوې نوې دنیا ته دتعجب په ستر‌ګو ګورم. زما او دد ې خلکو ترمنځ دومره بعد او فاصله ده لکه چې داولې ورځې انسان یې ددې وخت له انسان سره لرې دلته هرڅه نوي اوهغې دنیا سره چې زه ترې راغلی یم هیڅ مشابهت نه لري حسن او جما ل ټو ل همدلته جمع شوي، عیش او عشرت د همدې خلکو په برخه رسیدلی دی، ددې ځای وګړي چې لکه د یوه چمن ګلان یوشان تراو تازه ښکاري ماته هغه تفاوت اوتیټ وپاس چې ما دانسانانو په ډله کښې لیدلی رایادوي او هغه کسان چې د فقراو ضعف نمایند‌ګان و، راته وې دلته که هر څومره میخانې او دساعت تیرۍ وسیلې ډیرې دې مګر خلک یې دومره نه دي بیخوده کړي چې له اینده حیات نه غافل او په دې شي قانع شي ګویا دې ځای ته لا دقناعت لغت نه دی رسیدلی او حرص بد نه دی معرفي شوي، هرطرف ته کارخانې اوفابریکې جاري دي نوي نوي کشفیات او اختراعات کیږي خوافسوس چې زه ددې ځای دشیانو نوم نه پیژنم او تعبیر ترې نشم کولی مګر دومره پو هیږم چې دټولې دنیا دتسخیر لپاره کفایت کړي. ددې ځای په کتاب کښې ډیر شیان چې ماته بدمعرفي شوي و نبه ښود ل شوي او داخلاقو په غټوغټو عنوانو کښې لوی تغیر او تبدیل پیداشوی دی. دلته په عوض د تواضع او امیدوارۍ دعزةالنفس درس ورکو ل کیږي او دصداقت په ځای سیاست ستایل کیږي. زه په دې ښایسته دنیا کښې ښکته اوپورته ګرزم، دبشریت دامراضو دوا لکه همدردي اونور...لټوم خو بې له ذهر دارو غازو او جهانسوزه اور بل څه نه وینم او وروسته له ډیرو پوښتنو راته ویل کیږي چې ته دشرق موزیم خانوته مراجعت وکړه دا د شلو قرنو پخوا ارمغان د هغه ځای په زړو اوشکیدلو پاڼو کښې پیداکیږي.(۲)

دبشریت قافله اومنزل مقصود

نن چې دبشریت قافله او د انسانیت کاروان، د مدنیت او عرفان په بازار کښې قدم وهي، او د حکمت په رڼا د مهجولاتو په تورتم کښې او به د حیات لټوي، له اوسپنې دهوامرغان او له فولادونه د دریاب کبان جوړوي، له اوبو نه برېښنا (برق) او له هوانه وینا اخلي. نن چې له شرقه ترغربه دانسان ږغ هرغوږ ته بې کاغذ اولفافې او بې ټکسه دپوستې رسي.

نن چې هرسړی ددنیا له په حا ل احوال او دلرې لرې خلکو په کار بار خبرد ي، د یوه او بل په حق کښې پیشګویي کوي، نن چې د بشرله ستر‌ګو پردې لرې شوي،لرې او نږدې ورې ورې ذرې وینې او له ډیره عقله وبنته چوي دا ټو ل د نن او پرون ورځې دزیار او زحمت نتیجه او دیوه قرن محصول نه دي،دا معنوي سرمایه دبشر داولې ورځې پانګه ده چې ورورو زیاته شوه اوپه مرور دزمان له یوې دانې درمندونه او له یوه زړې باغونه جوړ شوي، د بنیا د م فکر لکه طفل ډیره موده د حیات په غولي خاپوړې کوي او د حرکت او عمل په میدان او دتجربو په ګډۍ ډیر کرته پا څیدلی اوسرپه ځیږۍ لګیدلی ،پس له ډیرو پرزیدو یې یو یادوه قدمه دترقۍ لورته اخیستي داطفل په بیابان ددنیا کښې چې هیڅ لور لار او رڼا نه و ه او هر طرف له مارکنډیو او اغزیو ډک و، لو ځې پښې یوه خوا اوبله خوا لکه سودایي اوتندې یې تیرې کړي، په کندو اوکپرو د خطر کښې ولیدلی لکه یوسف (ع) عمر یې په څا او زندان کښې تیر شو ی دزمانې له مصایبونه یې دسرپه کاسه کښې او به څښلې.

---

(۱)کابل مجله، ۱۳۱۷ کال، ۴ ګڼه ۶۳-۶۴ مخونه

(۲) کابل مجله، ۱۳۱۸ کال،۵ ګڼه، ۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله دتصادف په ګام او کله د تدبیر په قدم وړاندې تللی

ډېرې ککرې په دې ارمان کښې خاورې شوي چې یوه غوزه دپنبې تجزیه کړي بیاله یوې هسې تیل وباسې او له بلې پلته تاوه کې، خپله تیاره کوټه په دې رڼا او خپله توره خونه پدې روښانه کې.

لنډه یې دا لکه څنګه چې بنیادم دا اوسني صورت او قدو قامت پس له ډېرو تحولاتو موندلی، او ل ځل له غذایي موادو مائیت ته راغلی (منی) شوی، او پس له هغه دوینې پرچې (علقه) ګرزیدلی او بیا یې دغوښې شکل پیداکړې او په تدریج سره هډوکی جوړ او په غوښه کښې پټ شه، وروسته تردې یې زړه، سترګې، غوږونه او بې حسابه اجزا دبدن او پرزې یې دوجود چې ځانته یو علم (تشریح) په کښې تدوین شوی دی په کار خانه دقدرت کښې جوړشوی او یو مکمل وجود چې خدای (ج) په اشرف المخوقات سره ستایلی د خدای په قدرت دنیا ته راغلی. همدارنګه یې فکر هم دتحول پایه په پایه ختلی اودې اوسني مقام ته رسیدلی دی. بنیادم ډېره موده په صحر ادتنهایې او نادانۍ کښې په ډار او ترس ګرزیدلی او لکه ښاپیرک په سمڅو اوغروکښې پټ شوی، هرساعت له مختلفو اوازو د حیواناتو او غره هار د تالندې ویریدلی اوله ډاره یې یوه او بل شي ته سجدې کړې. پس له ډیره وخته دملګر تیا او تعاون په فایده پوه او دغلو له ډاره کلی کورشو ه، له همدې وخته دقومیت نوعیت قرابت نیلي په څمکه کښې چلیدلي، د محبت شفقت ، جمعیت سلسلې اوږدې شوې، ا و د بنیادمو قافلې اوکاروانو نه دترقۍ په لامخ وړاندې دمنز ل مقصود د طرف تللي او هرې طایفې ځانته یوه پنا ګاه لټولې، او ځان یې څه شي او ډیر ترسیه کړی.

چا د غربیت په خونه کښې اړولي او چا دقومیت په مرغانچه کښې ځان ځای کړی. مسلمانان په فراخ باغ د دین او دیانت کښې پراته او دیوه باغوان لاس لاندې تربیه کیږي، په دې باغ کښې هرقسم بوټې او هر راز ګلان اوونې چې هریو بیله مزه بیله میوه علیحده رنګ او ګوښې فایده لري موجود دي، تر انګورو پورې د هرځای میوه پیداکیږي، او د هر چا خوله پرې خوږیږي. دا باغ خصوصي نه دی، د هرچا زړه چې ورته وشي په یوه کلمه کلپ ورته خلاصیږي او ور ورته بیرته کیږي. (١)

دمحبت لیوال

راشه چې زه خپل زړګي ته مراجعت وکړم چې په دغه حساسه نړۍ کښې د مینې او محبت څه یادګارونه پاتې دي او که نه! دغه زړګی چې دمحبت په هر راز لوموکښې نښتی او دعشق په پنجرو کښې یې ډیر ریاضتونه ایستلي دې ګوندې دعشق او مینې تیر حالونه لکه د سینما فلمونه یو یو راته ښکاره کړي او دا راته ووایي چې عشق او محبت په انسان باندې څه کوي ترڅو چې ددنیا په مخ د حسن او جما ل مظاهر لید ل کیږي او دانسان په سترګو کښې د لیدلو او کتلو احساس وي، هرومرو به دانسان په زړه کښې یوډو ل مینه او د یوشي محبت وي مګر محبتونه ټو ل یو راز نه دي اونه یې اغیزه دانسان په زړه کښې په یو ډو ل وي بعضې محبتونه دي چې ډېر ژر دانسان له زړه محوه کیږي او هیڅ اثرېې نه پاتې کیږي.

هو! انسان کله کله خپل زړه په لمر او سپوږمۍ او داسمان په ستورو هم بایلي مګر کوم وخت چې هغه ورته لویدونکی او پریوتونکی ښکاره شي نو ډېر ژر ورځنې بیزاره شي او په یوه داسې ذات پسې ګرځي چې هغه هیڅکله نه محوه کیږي او تل ترتله وي.

دا راز محبت د انسان جسم او روح دواړه داسې رڼا کوي، چې بیا لمر اوسپوږمۍ هم ورته له شرمه کتلی نشي مګر دامحبت په هر زړه کښې نه پیداکیږي او نه د هر چالاس وررسیږي داپاک محبت دی اوپه داسې زړه کښې ځای نیسي چې هلته بل هیڅ محبت لاره نه لري.

هرکله چې محبتونه راز راز اوډو ل ډول دي او په هیڅ وخت کښې دانسان زړه چې دمحبت نړۍ ورته وواېو له مینې تش او خالي

---

(١) کابل مجله، ١٣١٧ کال، ١ ګڼه ٤٥ . ٤٢ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي نو زه به اوس خپل زړګي ته رجوع وکړم او هغه ټول محبتونه به يو يو راپه زړه کړم چې په دغه نړۍ کښې پيداشوي او بيا ورک شوي دي.

ښه مې په يادددي کله چې زه په کوڅوکښې له وروسره ګرزيدم او کورکښې به مې څه کول زما په زړه کښې بې له محبته بل هيڅ شي نه و، زه په همدغه وخت کښې محبت د خپل مورله غيږې او د کاله له خلکو بيل کړی او له پرديو هلکانو سره يې ملګری کړی وم.

زه به هغه وخت د خپلې مورله څنګه پاڅيدم اوپه منډه به باندې تلم، که هغې به ماته هر څومره نارې وهلې مابه سترګې نه وراړولې ځکه چې خپلو ملګرو ته به ورتلم او هغوئ به مې لټول.

زه به د هغوئ خوږې مرکې ته داسې په شوق، ورتلم لکه يومين چې په نيمه شپه کښې د خپلې معشوقې حضور ته په څه طمع ځي او بل هيڅاته يې پام نه وي مګر کوم اميدونه چې يومين خپلې معشوقې دوصا ل په وخت کښې لري زما په زړه کښې به هغه شان يوه ارزو هم نه وه او نه به مې د دغسې شيانو تصور کولی شو. زما محبت په دغه وخت کښې په هيڅ راز مادي او معنوي اغراضو بنا نه و، په دغه حين کښې ما هر راز مرسته اوښيګڼه دمحبت لپاره کوله مګرد هيڅ شي لپاره به مې له چاسره محبت نه کاوه. زما محبت په دغه وخت کښې يو پاک او مجرد محبت و چې په هيڅ ډول اغراضو نه و ککړشوي، مګرڅه موده وروسته چې ما دخپلو همدغو ملګرو په ښکلو مخونو او معنی داروسترګو کښې بعضې کيفيتونه وليدی شوه، نوزه له يوبل شان محبت سره اشناشوم او زما په زړه کښې دهغوئ په نسبت يوبل راز مينه پيداشوه پدغه وخت کښې زما زړګی لکه يوه وړه کښتۍ دمحبت په درياب کې ولويده چې د مينې او عشق موجونو او چپو وربانديې لوبې کولې.

لدې محبت سره زښت ډير اظطراب او ناقراري ملګرې وه چې هميشه به زه له مشکلاتو سره مخامخ کيدم مګردغه ټول مشکلات، مينې او محبت زما په نظرکښې دومره اسانه کړي وو چې مابه ورځنې خونداخستلو.

په دې وخت کښې زما په زړګي کښې مينې او محبت داسې تنده پيداکړې وه چې ددغه درياب ټو ل اوبه يې وچې کړې او په وچ ډګرپاتې شو.

څنګه چې دغه اضطراب او ناقراري ورکه شوه او زما زړګی لکه مړی ياويده لږ څه له سرګردانۍ خلاص شو، نه پوهيږم چې بياله کومې خواد محبت نسيم راوالوت او زما په زړه کښې يې لکه دپسرلي هوابيا د مينې احساس ژوندی کړ، په دې وخت کښې زه د خپل مفاد لپاره هر طرف ليوا ل او سرګردان ګرزيدم چې يوه شيبه به هم قرارنه کيناستم، زما زړګی په دې حا ل کښې هم دمحبت له پنجو خلاص نه و، مګر دومره شوی و، چې زما په نظرکښې يې له هر شي ځينې مفاد ښايسته کړي و، چې ما خپل زړه کلک ورپورې تړلی او هر طرف ته به په همدغه نيت ګرزيدم.

زما زړګی پدې وخت کښې هم هيڅکله نه دی قانع شوی او لکه دملنګانو کچکول هرڅومره چې به پخپلو خواهشاتو ډکيده سمدلاسه به بيرته تشيده او نورڅه به يې غوښته. پدې محبت کښې ما هر راز ذلت او تحقير قبلولو او دخپل مفاد لپاره به تل دنومورو او غټو خلکو په وره کښې ولاړوم چې دوئ به راته له هر چا ځنې ښه ښکاره کيدل او له همدوی سره به مې مينه لرله.

مګر دامينه اساسي اواصلي نه وه ترڅو چې ما خپل مفاد ددوئ په کورکښې ليده، له دوئ سره به مې مينه درلوده اوددوئ احترام به مې کاوه اوکله به مې چې دغه طمع ددوئ له وره پرې شوه نوبيا به مې پيژندل هم نه.

کوم وخت چې داحرص يا دامحبت زما په زړه کښې سوړشو او زه ورځنې خلاص شوم ددې دنيا هر څه راته فاني اوتيريدونکې ښکاره شوه نو خپله مينه مې ورځنې وشکوله. ددنيا هر څه مې نوروته پريښودل او ما له يوبل عالم سره لاره پيداکړه، هغه پخوانی محبت مې له زړه ومينځل شو، او يوبل ډول محبت پکې ځای ونيولو.

پدې محبت کښې هيڅ قسم اضطراب نه شته بلکې زياته ډاډينه اوقراري پکې ليدله کيږي، دامحبت هيڅکله نه محوه کيږي چې له فاني اومحوه کيدونکو شيانو سره تعلق اورابطه نلري.

اوس که زه پدی عالم کښې هم له چاسره محبت او مينه لرم هغه به له داسې شيانو لپاره وي چې هيڅکله نه ورکيږي.

هو! زه خواوس لکه بلبل او بورا داسې نه يم چې په ظاهري ښکليتوب وغوليږم او ددې جهان په هغو ګلانو پورې زړه وتړم چې ډيرژرفناکيږي او دمني باد يې هرې خواته وړي.

زه د داسې څه لپاره له چاسره د لږې مودې لپاره مينه نه پيدا کوم، زه اوس په دنيا کې له داسو خلکو سره مينه او محبت لرم چې هغوئ يوه داسې پټه او معنوي پانګه لري، چې په هيڅ شا ن نه ضايع کيږي او دزمانې سيلاب يې نه شي وړلی. داپانګه دانسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه معنوي او اخلاقي موجوديت دی چې په هيڅ وخت کښې خپل حسن او قيمت نه بايلي مګر هر څوک يې نلري او نه د هرچا په برخه کيږي.
دا د انسان هغه ثروت دی چې په دنيا کښې وربانديې ښه نوم او عام محبوبيت ګټي اوپه اخرت کښې وربانديې د خدای (ج) رضا لاس ته راولي.
نوکه څوک غواړي چې په دنيا کښې دزړونو مملکت لاندې کړي او دغه رازجهانګيري يې په نصيب شي هغه بايد په همدغه شي دخلکو زړونه خپل کړي او خپل مينه پکې ځای کاندي.
په دنيا کښې بل هيڅ شی نشته چې دانسان په زړه کښې لکه ښه اخلاق با دوامه اوعميق تاثير وکړی شي، همدغه شی دی چې انسان ته دنورو د تسخيرلپاره ورکړشوی، او دی وربانديې له نورو امتيازپيداکوي(۱)

پوهه او معرفت

کله چې د تورو شپو په تورتم کښې راته سل راز شيشکې او پيريان ښکاريدل او زه به ورځنې په خوب کښې هم ويريدم نن هغه شيان يو نه وينم. نه پوهيږم چې څه وخت زما نظربل رازؤ، اوکه دغو پټو مخلوقاتو راسره اشنايي درلوده، ما پخپلو سترګو ښاپيريانو رانجه پورې کړي وو، که مې دکوم پيراو فقير خولی په سرکړې وه، هرڅه چې و، او هرګمان چې ته کوې خو زه چې کله ماختسن يوازې له کوره ووتم او کاڼي، بوټي به راته دپيريانو لښکر جوړشو او هرشي به زما په نظرکښې بل راز جلوه کوله.
يوه شپه چې يوازې له کاله ووتم او له کلي بهر شوم نا څاپه راته يوه توره بلا راښکاره شوه او زما په زړه کښې يې عجيب او غريب حرکت پيداکړ، هرې خواته چې مې سترګې اړولې د خوف او ويرې نا اشنا شجه مې په مخکې ولاړه وه، دپلرو اونيکونو هديره راته د بلاګانو مينه او دپيريانو کور ښکاره کيده. له هرې شناختې راته سل پيريه جوړ شوه او زه يې په سل راز موهومو عذابونو سره ويرولم، دوطن کاڼي او بوټي راته روې، او شيشکې شوې چې زما زړه يې له ګوګله ايسته او هرډول ويروونکې خيالات اوتصورات يې راته پيداکول، هيڅ نه پوهيدم چې له ماسره به څه کيږي او څه به راته پيښيږي مګر څومره چې توره بلاراته نژدې کيده هغومره زه به دمرګ او فنا لورته وراندې کيدم او يقين مې درلود چې په هيڅ راز ورڅخه نشم خلاصيدلی ځکه چې دا هماغه بلاوه چې دکلي ټول هلکان ورځنې ويريدل او هره شپه يې د لوبو په ميدانوکښې ددوهی په غاړه ياد تناره په سرکيسې اوخبرې کيدلې.
همدغه شيبه زما دژوندون روستی ساعت او اخره برخه وه چې بايدله خپلو ټولو ارزوګانو سره دواع وکړم او ځان دمرګ بيرحمه پنجوته وسپارم.
ډيرافسوسونه مې وکړه چې پدې وخت کښې ولې له خپل کوره راووتلم او ددغې بدبختی استقبا ل مې کاوه، مګرپه افسوس او حسرت نو څه کيږي، څه شی چې سرې ته تقدير پيښوي هغه پيښيږي او داروستی عقل له هيچا سره ړومبې نه وي، ډيرځله سړی په ځينو ارادو پسې له کوره بهر شي مګر نه پوهيږي چې په لاره کښې ورته څه پيښيږي او څه کيږي. که چيرې انسان دغه رازپيښې پخواله پيښيدو ليدلی هيڅکله به يې دخپلو ټولو ارادو تعقيب نه کاوه اولکه يوشل به ځای په ځای ناست و هيڅکله به له کنډو کپرو او ګړنګو څخه نه لويده ځکه چې تل دسکون په يوه داسې ګړنګ کښې پروت و چې راپورته کيدی نشو.
ددغې شپې او دغه حا ل تصوير زه داسې اوس ښه نشم کولی اونه يې تاسې هغسې احساس کولی شئ. زما افکار په دغه وخت کښې ټول دخوف يوې تورې نقطې ته متوجه و او بې له خوفه مې نورهيڅ نه ليدل، هيڅوک نه و چې زه يې له دغې بلا خلاص کړی وای، ياورته دا اميدشوی وای. پخپل وطن کښې له خپل کور او کلي څخه څوقدمه هغه خوا زه بې وزلی، بې اسرې او

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۹، ۱۱ ګڼه ۳_ ۴ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیکسه وم هیڅاته مې څه هیله نه درلوده له خپلو او خپلوانو، ملګرو او اشنایانو مور اوپلار څخه امید قطع شو او په تمامه معنی راته ځان یوازې اوبې مرستې ښکاره شو.

نه پوهیږم چې کله به په تاسې باندې دغسې حا ل راغلی وي چې اوس ددې کلماتو په معنی پوه شئ او زما په تیرشوی حا ل لږ څه رحم وکړئ که یه ؟ که تاسې له دغسې زمان او مکان سره اشنا نه یاست اودغه راز مونه دی لیدلی. زما خبرې به خدایږو چې څه و بولئ د افادي قوه هم دلته ډیره ضعیفه ده، دهغه حا ل دتصویر او تقریر لپاره لاتراوسه کلمات نه دي وضع شوي او که وضع شوي هم زه یې داستعما ل په چل نه پوهیږم، ددغسې فجیع حا ل تصویر راته ډیرګران ښکاري، زه هیڅکله دیته نه یم حاضر چې دخیا ل په عالم کښې بیرته هغه حا ل ته رجوع وکړم او بیاتاسې ته ددې کیسې جزیات او واړه ټکي پوره بیان کړم، که چیرې دنیا تکرار هم قبول کړي او زه بیرته کوچنی شم، هماغه شپه بیاراشي او زه په هماغه تورو شپو تورو پردوکښې داحا ل بیا ووینم یقین دی چې په هغه حا ل کښې هیڅ نشم لیکلی او تاسئ نشم پوهولی که داهم وشي او داټول غیر ممکن شیان امکان پیداکړي بیاهم یقین نلرم چې د اورېدونکو زړه به زما په حا ل وسوزي او څه چې په ماتیر شوي وي دوئ به یې په اوریدلو هغسې متاثر شي، دلیدو او اوریدو دومره فرق دی لکه دړانده او بینا نو بیا ویلی شم چې دهربد بخت حا ل ستاسې په نزدله یوې کیسې اوافسانې نه زیات اهمیت نلري، همیشه اوپه هرځای کښې دبدې ورځې دخاوندانو حا ل دنوروالپاره قا ل شي. په هرځای کښې ځمکه هماغه سوزي چې اور پرې بلیږي په هر هیوادکښې پردی غم نیم اختروي، هیڅکله داسې نه دي شوي چې دسترګوکارله غوږو واخسیتل شي یادیوې سترګې په ړوندوالي دبلې سترګې بینا لړه شي. داټول هغه ممتنعات دي چې فرض یې هم ممتنع دی نوزه هیڅکله له تاسې دانه غواړم چې تاسې دې زما دحا ل داسې احساس وکړئ لکه چې ماکړیدی. زه همدومره غواړم چې زما په حق کښې یو مشکل حا ل قبول کړئ او دویرې سخت عذاب وګڼئ زه په دغه وخت کښې نورله خپله حاله خبرنه شوم اوونه پوهیدم چې ځمکه مې له پښونه کومې خواته ولاړه او زما دوینو په جریان کښې څه تغیرراغی، خو هر څه رانه هیرشوه او نورمې دخوف احساس هم ونکړای شو. تاسې فرض کړئ چې زه هم لکه یو بې حس او بې شعوره کاڼی په دغه بیدیا کښې پریوتم چې عقل اوشعور، احساس اوخیا ل هرڅه را نه ولاړل او بیخې یوازې پاتې شوم. دا حا ل که څه هم یو موقتي مرګ و چې څوک به یې نه خوښوي او جمادي حالت به یې بولي خوزه یې له دغسې مهیب او ویرونکي ژوندون خلاص کړم او دټولو غمونو په مخ کښې حایل شو.

څه شیبه وروسته چې دا حا ل هم لکه دانسان نورښه اوبد حالونه له سترګو پناه شو اوما خپلې سترګې وغړولې بې له دینه چې وروړمې ترڅنګ ناست و او زما تلې او لاسونه یې مښل بل هیڅوک او هیڅ شی نه و. کومه توره بلاچې زه یې یوه شیبه مخکې ویرولم او ژوندون یې راته یولوی غم اوسخت عذاب ګرزولی و هغه مې سکنی ورور او دخپل کاله سړی و.

وګورئ!! کله کله سړي ته خپل خواخوږي اوخپلوان بلاکیږي او په بله بڼه یې ویني یعنې لکه یوسف خپل ورور ورته لیوه شي او په بلاګانو یې خوري.

دغه راز تیاره اوتورتم چې په هرځای کښې وي هلته سړي ته دغسې حالونه پیښږي چې له خپلو ورونو څخه هم ویریږي اوهغه څوک چې دده مټ اوبازووي دخپل بدګمان په اثرکښې ورته لکه بلاداسې ایسي، ددغسې تیارې نسبت که څه هم په ظاهره تورو شپوته کیږي مګر په حقیقت کښې له ناپوهی او نه پیژندلو څخه پیداکیږي، په کوم ځای کښې چې دجهل او ناداني تورې پردې دخلکو په سترګو غوړیدلي وي هلته سړي ته هرڅوک نااشناایسي او دخپل کور وکلي خلک ورته د راز راز بلاګانو په ډول معلومیږي ، هر چانه یې په زړه کښې ویره کیږي او په شپانه باندې دلیوه ګمان کوي، بې له ویرې بل شی نه پیژني او بېله بد ګمانی او دخوف له تخیل څخه نورڅه نلري. همدغه سبب دی چې ناپوهووګړوته (چې په کوم ځای کښې وي) یو حاکم داسې ښکاري لکه په توره شپه کښې سړي ته خپل وروړله لیرې ځان وښیي او دی یې نه پیژني. یعنې هغه څوک چې باید دوئ یې دخپلو حقوقو او خپل ځان حامي وګڼي په زړه کښې ورسره مینه او علاقه پیداکړي، لیرې ورځنې ګرزې او له ډاره ورته نږدې کیدی نشي، ځکه چې هغه ورته خپل ځان نه وي معرفي کړی او نه د پیژندلو په اثرکښې ورته بل شان ښکاري.

بې علمه خلکو ته معارف هم داسې په نظر ورځي لکه چې یو عالم جهل او ناپوهی ته ګوري مګرهغه کسان چې له علم او معرفت سره اشناشي او معارف وپیژني لکه تږي ورپسې وچې شونډې ګرځي او هرې خواته ورپسې هڅه کوي، په رښتیا چې اشنایي او پیژندنه د خلکو میل او محبت ډیرښه جلبوي او هغه لوی خلک چې پدې راز پوه شوي دي ډیره ښه استفاده ورځنې کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسې به ډېر شیان او ډېرخلک لیدلی وي چې په اول کښې ورځنې ویریدلي او ښه درته نه ښکاره کیدل مګروروسته چې ورسره اشناشوي یاست او پیژندلي مودي اوس به درته محبوب اوښه ښکاره کیږي، یو وخت وچې انسان په دنیا کښې له هرڅه ویریده، داسمان له ستورو او لمر و سپوږمۍ ښخه یې هم ډار درلود، دتالندې له اوازه او له بریښنا ښخه به په ښمڅو اوغارو کښې پټیده مګراوس ورته یوشاعرانه منظر ایسي او شعرونه پرې وایي ځکه چې پوهې او معرفت، علم او پیژندګلوي د ډار او ویرې طلسمونه مات کړه او انسان ته یې ډیرزیات جرائت ورکړ. دهمدې لامله اوس ښوک اور او اوبو ښخه نه ویریږي او نه ستورو او ارباب الانواعو ته هغسې سجدې کوي.

هو! پوهه! او معرفت علم او پیژندنه یو قوت دی چې په دریابونو کښې یې نهنګان او په غرو کښې یې پړانګان او لیوان ورك کړه، داوهامو او خرافاتو دتورو کیږدیو مراندې یې پریکړې، ددیوانو او ښاپیریانو کیسې ورکې کړې، دشیشکو او روو ډاریې دخلکو له زړه نه و ایست او دمرګ ویره یې هم په زړونو کښې کمه کړه، دمصر دفرعونانو او ارباب الانواعو کیسه ختمه شوه او دجوګیانو خونې هم چوړې شوې. د اور هغه لمبې مړې شوې چې خلکو به یې بندګي کوله او دکوډګرو بیرغونه هم ړنګ اونسکورشوه.

کوم ملت چې غواړي خپل هیواد کښې هر راز مکروبونه ورک کړي او دغه ټولې بلاګانې ووژني، زړونه له دغه راز تصوراتو ښخه، او خیالات له موهو موا ندیښنو ښخه وژغوري، جرات او شجاعت وروزي او انسان کښې یو روحي اومعنوي قوت وپالي دبدو ګمانونو او ویرونکو تخیلاتو ښه علاج وکړي او انسان ته هر ښه په رڼا کښې ښنګه چې وي هغسې وښیي هغه هرګوره دعلم او پوهې دړنا په خپرولو کښې کوښښ کوي او دغه راز تیارې پخپل وطن کښې ورکوي.

زما د ویرې کیسه که ښه هم زما دکوچنیتوب دشپو او ورځو د لوبې افسانې یا ډار مې یوه وړه برخه او کوچنې صحنه ده مګر د اجتماعي حیات مرموز او اسرار او رازونه پکې پراته دي چې دحا ل په ژبه یولوی تعلیم او مهم درس بلل کیږي.

که سړی ددنیا واقعاتو او خپلو مختلفو حالاتوته په بې اعتنایي نه ګوري او له هغو رویاو ښخه چې په ویښه یې ویني نتایج اخلي یقین دی چې ډیرښه ښه علمي اوعملي اساسونه لاس ته ورځي چې سړی یې په ډیرو نظري مطالعاتو کښې نشي پیداکولی همدغه قیمتي اساسونه دي چې دنن ورځې تازه او مهم علوم پرې بناشوي دي اوسړي ته په ژوندانه کښې نوې نوې لارې ښیي نو هیڅکله دغسې واقعاتو ته په عادې نظرمه ګورئ او بې نتیجې اخیستلو یې مه پریږدئ د ژوندانه راز پخپل ژوندون کښې ولټوي او دعلم دتجربو مخ هم د حیات په هنداره کښې وګورئ!!!

تاسې به ډیرځله دیوې عملي مسئلې په ډول اوریدلي وي چې انسان دمجهول شي دښمن دی او په کوم شي چې نه پوهیږي یاپې نه پیژني هغه ورته ښه نه ښکاره کیږي، ما هم له ډیرو خلکو یوه فلسفي کلمه (المر عدو لما جهل) اوریدلي ده مګر هغسې پرې نه یم پوهیدلی چې دژوندانه معلم او ښوونکي راته دا مبهه معنی وښودله او زما په زړه کښې یې لکه دکاڼې نقش ثبت او رسم کړه.

ښه شی چې یو عالم یا فیلسوف پرې پوهیږي هغه ما لکه یو صوفي په سترګو ولید او ښه چې دنورو لپاره حصولي علم بلل کیږي زما لپاره حضوري علم وګرزیده. هغه ښه چې ځینې خلک یې وایي اوپرې پوهیږي نه، زما لپاره یوه نه هیریدونکي خاطره شوه چې هیڅکله یې نه هیروم او که رښتیا ووایم هیڅکله یې نه شم هیرولی.

زما په ژوندانه کښې دغسې ډیر اسرار او رموز شته چې زه یې بې کلماتو او الفاظو په ځینو شیانو پوه کړې یم ما ته یې په توره شپه او داسې ځای کښې چې سترګه په سترګه نه ښکاریده ډیرښه راښودلي دي او زه یې ملاګړی یم.

هغه ښه چې خلک یې دکتاب په پاڼو کښې ویني ما دزړه په سیپاره کښې ولوستل، که ښوک غواړي چې دغه بې صوته تعلیم حاصل کړي او لکه طوطي له نورونه تشې خبرې زده نکړې پخپل ګریوان کښې دې سرښکته کړي او د خپلو خاطراتو په دفتر کښې دې د ژوندانه په اسرارو ځان پوه کړي یعنې له نحوي ضمیر ښخه دې نفسي ضمیرته مخ راوګرزوي اوهر ښه دې له ځانه وغواړي دهمدغه ضمیر حالات دې ځانته معلوم کړي او له همدغې کړکۍ ښخه دې پوهې اومعرفت ته لاره پیداکړي.(۱)

د زړه پوښتنې

په هغه تورتم کښې چې غل او کاروانی نه پیژندل کیږي دحیات اوبه ښه قیمت لري؟ هغه پوهه چې دشیطان له کوره وي، هغه

---

(۱).کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۱ګڼه، ۵_ ۸ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودس چې دمظلوم په وینو یا دیتیم په اوښکو کیږي، هغه کتاب چې دنا حقو دعوو لپاره پکې لارې لټول کیږي، هغه ملګرۍ چې سړی له ځان سره په کړو لاروبیايي......

څه یې وبولو؟

کوم ړوند چې د امسا په ځای تورو مارانو ته لاس اچوي، کوم کوڼ چې خبره نه اوري او ورته خاندي، هغه سپوږمۍ چې غلوته لاره ښيي اوپه مينو پسې مشالونه ګرزوي..........

څه په کار؟ هغه لوی سړی چې د وړو مرغانو په دام کښې نښلي یا دغڼوپه جا ل کښې بندیږي او دخوشامد ګرو دتشي وینا له اغیزې ځان نشي خلاصولی څوک دی؟

کو م زړه چې داحساس په اور کړیږي او دا سوی په پټه خوله زغمي، کوم فکر چې پخپل مخکې فولادي دیوالونه ویني، هغه تږي چې په اوبوکښې وژونکي ذهر ګوري...... دهغو په حا ل رحم نه دی په کار؟

هغه کسان چې سترګې لري او ژبه نه لري، په غوږو اوري او په زړه کښې نه پوهیږي، هغه څوک چې دخپل کورماران او لړمان نشي وژلي، هغه کورونه چې دزورور سیلاب په لاره کښې دي ایاد رحم اوشفقت حق نلري؟؟ (۱)

د ژوندانه روح

ته خپل زړه کښې ښې سترګې وغړوه او خپلو اشنایانوته په غړولو سترګو وګوره! چې تا دوئ په کوم صفت غوره کړیدي؟؟ ټول دعلم او فضل خاوندان دي؟ ما ل او دولت یې ډیر دي؟ دهیواد له مشرانو او غټانو څخه شمیرل کیږي؟ له نورو نه پکې پوهه او هوښیاري زیاته ده؟ که کوم بل داسې صفت پکې شته چې په نوروکښې نشته او یوازې همدوئ یې لري؟

هریو د دنیا له لوړو او عالي مکتبونه راوتلي دي؟ هریو دلوړې څوکۍ اوسترمقام خاوند دی؟

له عیبونو اونقایصونه خلاص دي؟ او هیڅ نیمګړتیا نلري ؟؟ نه نه هیڅکله داسې نه ده او په هیڅ ډول زه دانشم منلی.

ته هم پوهیږي او ماته هم معلومه ده چې ستاپه اشنایانو او دوستانو کښې هم هغه عیبونه پیداکیږي چې په نورو کښې شته. ستا اشنایان هم له نورو انسانانو نه څه فوق العاده امتیازنلري او نه له اسمانه رانښکته شوي دي مګر مینه او محبت یې درته ښکلی او ښاغلی ښیي. ستا په ملګرو او دوستانو کښې بې علمه اوبیسو اده خلک هم شته مګر نور بیسوادان ستا خصور ته لاره نلري.

ځینو پوهانو ته د اشنايۍ اوقدر په سترګو ګورې مګرځینې نور په نامه پیژنې اوبس ټول بډایان هم تاته یو راز نه ښکاره کیږي، له یوه سره مینه لرې او له بل نه نفرت کوي، دلوړو رتبو او منصبو خاوندان هم تا ته یو راز نه یسې، په هره طبقه کښې اشنا او نا اشنادرته ډیر فرق لري، دلته خوار اوبډای کمالدار اوبې کماله هیڅ معنی نلري او نه ستا اشنايي له دې شیانو پیداشویده. مینه تل له مینې پیداکیږي او اشنايې له دې شیانو هغه خو ایوبل شی غواړي چې کله یې سړی په بې نامه او بې نشانه خلکو کښې پیداکوي او کله دعلم وکما ل، ما ل او دولت په خاوندانو کښې ولیدل شي.

کله یو عادي او معمولي سړی د چا په نظرکښې ګران اوښاغلی شي اوکله ښوښو خلکوته سړی دنفرت په نظرګوري.

هرکله چې تا ته سره له هغو احتیاجاتو چې ته یې لرې په یوازې علم او تش جاه و جلال څوک نشي ګرانیدلی او په تنها مال او کمال ستا اشنايي دچاپه نصیب کیږي، نوپه هغه بې نیاز ملکوتي مقام کښې به داشیان څه قیمت ولري چې هلته دې شیانو ته هیڅ احتیاج نشته او بې له اخلاص او مینې بل شی ځان نشي ښکاره کولی، څنګه چې ته هیڅ نا اشنا له اشنا سره نه برابر وي، او هیڅ شی بې له مینې او محبته نه خوښوې ګمان مه کوه چې ستا جما ل او کما ل به بې له مینې او محبته ځای ونیسي یابه چاته ګران شي. که دلوی خدای په حضور کښې هغه مقام غواړې چې دخدای ددوستانو په نصیب کیږي، که دشاهانو او مشرانو په دربار کښې قرب او منزلت لټوې که له یوه خوار او غریب نه درښتیانی ملګرتیا ارزو لرې پخپل زړه کښې مینه او محبت پیداکړه.

هرسړی په هروخت کښې دمینې او محبت وږی دی او لوی خدای هم دمومنانو شدید محبت ستایې. هغه راز ژوندون چې هر څوک یې ارمان کوي اونه یې شي پیداکولی.

هغه شی چې خلک یې سعادت او خوشحالي بولي، هغه خوند چې سړی یې په سرو او سپینو یا خوندورو خوراکو کښې نشي موندلی په یو ه شي کښې پیداکیږي چې دځمکې، خلک ورته محبت وايي او په اسمانو کښې دژوندانه روح بلل کیږي.(۲)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۳ کال، ۲ ګڼه، ۲۳ مخ. (۲) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۲ ګڼه ، ۲۳ _ ۲۴ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشرانو عشق

څوک چې لوی شي او دمشرتوب لوړې درجې ته ورسيږي هغه بياپه دغسې ډيوو چې په يوه يوه کورکښې بليږي ځان نه سيزي او نه لکه کشران او واړه افراد په کوم سپين مخ يا ملالو سترګو زړه بايلي.

هو! دغه زړه دومره وړيانه وي چې په دغسې عادي شيان مبتلا اوپه فاني ګلونو پسې ليوا ل شي. هغه هيڅکله ددنيا په سرو او سپينو داسې نه مين کيږي چې لکه يو په ما ل مين سوداګر شپه او ورځ په دغه غم کښې ورک شي او بل هيڅ شي ته يې پام نه وي.

ما ل لا څه چې د خپل ځان، خپلې کورنۍ، خپلو لوڼو، زامنو په مينه او دوستۍ کښې هم دومره ځان ورکوي چې نورهيڅ نه پيژني او هرڅه هيرکړي، بلکې دغه ټول محبتونه چې واړه خلک يې لري په يوه محبت باندې قربانوي چې هغه دټولنې او ملک عشق بلل کيږي او پدې لاره کښې هر راز زيار او زحمت قبلوي او هيڅ راز موانع ته اهميت نه ورکوي. د همدغه عشق په اثر کې د ملتو مشران پخپل ملت باندې د هر راز اطاعت حق ثابتوي او داورباندې لازموي چې تر پيړيو پيړيو خپل ځان د دوئ مرحون او مديون وګڼي ځکه چې دغسې مشر د يوه ملت د پلار او بابا مثا ل لري چې دټولنې هرفرد دغه راز معنوي پلارولي پيژني او احساس يې کوي. يعنې لکه چې يو طفل پخپل طفلانه حالت او داسې وخت کې چې له معانيو او مفهوماتو سره ښه نه وي اشنا خپل پلار پيژني اوخپل ځا ن په غيږ کې وغورځوي، ټولنه هم که د لوړ تعليم خاونه وي او که نه وي دتهذيب او تمدن لوړې درجې ته رسيدلې وي اوکه نه، د خپلو خواږو او او زړه سوانه مشرانو د مينې او پيرزوينې احساس کوي او خپل ځان سره له ټول مادي او معنوي موجوديته ددوئ د عاطفې او شفقت په غيږ کې اچوي او خپل مقدرات ورسپاري ځکه چې عشق او محبت ارومرو دمعشوق او محبوب په زړه اغيزه کوي او د مينې په حقوقو يې پوهوي دلته بايد تاسې عشق او مينه دحسن او جما ل له عشق څخه بيل کړئ او هغه منظره له سترګو لرې کړئ چې دګل اوبلبل يا دمجنون او ليلى په مينه کښې يې ګورئ.

زموږ مقصد دلته هغه راز مينه ده چې دپلار او زوی، د خوږو ملګرو، دمرشد او مريد، د استاذ اوشاګرد، دمشراو کشر په زړونو کښې وي چې بې له غمخوري او خير خواهۍ څخه نورمظاهر نلري. پدې عشق کښې ناز او نياز، هجر او وصال بې پروايې او تغافل نه ځايږي او نه پکې رقيب او ريبار شته، دامينه له هغې مينې څخه فيض او رڼا اخلي چې يو رښتيا نی بنده يې له خپل خدای سره لري او د يوه حقيقي صوفي په زړه کې ځای لري.

له دې مينې سره رحم و عاطفه، متانت او ثبات همدردي او شفقت ملګري وي اوله هر راز تهمتونو څخه يې لمن پاکه وي، دلته ليونتوب او ليوالتيا دصحر ا ګرزيده له خپلواو پرديو بيليده هيڅ نه وي او نه پکې دمعشوقه له لاسه شکايت ياله رقيبانو سره حسد ليدل کيږي.

له دې مينې سره انسان دمور په غيږ او دپلار په څنګ کښې اشنا کيږي مګر دښکلو مينه له ګل او بلبل څخه اخيستل کيږي چې بهار او خزان پکې لوی دخل لري او فريادونه، اغزي د غوټۍ دلتنګې هر هر څه پکې شته او دشکايت هنګامه ورځنې پيداکيږي پدې مينه کښې د روح اشنايې او توافق په کار دی مګرپه دغه مينه کښې دسترګوقبول او کتنه تاثير لري.

هلته پتنګان په بلو ډيوو ځانو نه سيزي مګر دلته مينان يو دبل په سر سيورۍ کيږي، د غمجنو زړونو دپاره پټۍ جوړوي او دتورو شپو خاوندانو ته ډيوې بلوي.

هو! سړی تريوه وخته بې له رنګونو اوښکلو ځيرو څخه نورڅه نشي ليدلی او دهمدغې مينې جاذبه يې ځانته راکاږي ځينې کسان لابې له ماديات او اوما ل و دولت څخه بل شی نه پيژني او همدغه شی خپله فايده بولي، بعضې په ځينو نومونو پسې ليوا ل وي او د شهرت په بنګوپسې ګرد ګرزي، چې داټولې مرحلې طی شي او سترګې ښې پخې شي يعنې ددغه بشري کوچنيتوب دوره تمامه شي او انسان معنوي بلوغ ته ورسيږي ياپه بل عبارت دلويوالی اومشرتوب حق پيداکړي هغه ته بيا خپل کور وکلی، خپل ټبر او خپل هيواد تش الفاظ نه معلوميږي بلکې دغه کلي او پايدار مفهوم يې په نظرکښې يو بل راز جلوه کوي چې دخپلو غرو په څوکو، دصحرا په لمنو د وطن کاڼو او بوټو کښې يو ه داسې تجلی ويني چې هرڅوک يې نشي ليدلی اوهرچاته ځان نه ښيي يعنې څنګه چې يو ښاپيرک ځلانده دلمر نشي ليدلی، يو کوچنې د زلميتوب احساس نشي کولي، يو کارغه لکه يو بلبل دګل ښايست نه ويني، ددې ټيټو ډيوو پتنګان دستورو ډيوو ته نه رسيږي، بې درده زړونه ددردمنو له حاله نه خبريږي، يومورنۍ ړوند درنګو نو امتياز نشي کولی همدغه شان دغه ليلی هم دعادي خلکوله نظر ه پټه وي او هر څوک يې مخ نه ويني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه سبب دی چې دوطن مینه دملیت عشق دځینو کسانو لپاره یوه خوشې خبره معلومیږي او دا باور نشي کولی چې څوک دی دوطن په عشق او دملت په مینه کښې عاشقانه ښه پیداکړي او ربنتیانی مین دې ورته وویل شي، داد ډیر تعجب خبره ده چې یو سړی دیوې ښکلې پیغلې په عشق او مینه کښې فرهاد یا مجنون کیدی شي چې دخپل سرو ما ل، وقار او اعتبار خپلو او پردو څه اوڅه.... هیڅ پروا نه کوي او په دغه لاره کښې هرڅه قربانوي او یو کامل انسان دملت دوستۍ په اغیزه دې حدته نشي رسیدلی چې دیوې جامعې په مینه کښې د یوه مین او عاشق حیثیت پیداکړي!!!

په کوم هیواد کښې چې دغه راز پټنګان نه لیدل کیږي او دا حقیقت ورته دومره نااشناوي چې منلی یې هم نشي یقین دی چې هلته وګړي دعشق او مینې په ابتدایي منازلوکښې پاتې دي او انساني شعور یو طفلانه او ابتدایي وضعیت لري، ددغسې ټبر په حال ډیر افسوسونه په کار دي چې لوی سړی یې لکه کو چنیان بې له خپل شخصي او فردي ګوره یا له خپلو وروڼو او خویندو نور څوک نه پیژني او له خپلې کوڅې ماسوا د کلي نورې کوڅې ورته پردی ښکاریږي.

پدې عصر کښې دیوه ملت حقیقي او معنوي پانګه چې دهر راز پیشرفت او پرمخ تګ عامل بلل کیږي. همدغه دوطن عشق او دملت مینه ده چې داجتماعي شعور، دماغي انکشاف، لوړ تعلیم او عالي تربیې صحیح معیار باله شي، ددې مینې وړانګې اوپلوشې لومړی ځل دهیواد دمشرانو او لویانو په زړونو رڼا غورځوي او بیایې نورخلک عملاً له دوئ څخه زده کوي او عمومیت پیداکوي. مونږ باید دامینه پیداکړو او دغه عالي عشق له خپلو مشرانو څخه زده کړو، دا عشق هم پټ نه پاتې کیږي او لکه مښک خپل ځان پخپله ښیي، نو ځکه یې څوک په تشو دعوو نشي ګټلی ، بلکې عملي مظاهرې غواړي یعنې داعشق په یوازې اه و فریاد او مصنوعي وضعیتونو نه ثابتیږي، بلکې له خپل راحت له خپلو شخصي اغراضو او دضرورت په وخت کښې له سراو ماله تیریدل او سل رازه ایثار اوقرباني غواړي. راشئ! چې ددې عالي مینې رښتیانۍ مظاهرې وکړو او خپلو مشرانو ته داڅرګنده کړو چې مونږ ستاسې له پاکو زړونو څخه ددغې رڼا اقتباس کړیدی او دوطن اوملیت په صحیح مفهوم او حقیقي عشق پوهیدلي یو.

راشئ چې دخو دخواهۍ او تیټو مینو مراندې او تنا وونه پریکړو او دلمر وسپوږمۍ په خواکښې خپلې خیمې ودروو، راشئ چې اوس له دې کوچنیو ځالو والوزو اولوړ پروازونه وکړو، ترڅو پورې به لکه کوچنیان دخپل شخصي ګورپه محدود غولي کښې خاړپوڅې کوو!

راشئ! یوملي او وطني شعور پیداکړو او دوطن غرور رغو کاڼو بوټوته دپښتو ملت لوی او واړه، خوار اوبډای پوه او نا پوه ته دعشق اومینې په نظر وګورو لکه چې یو پلار خپل زوی یو ورور او یوخوا خوږی مشر خپلو کشرانو ته ګوري. که داشعور او دااحساس ژوندی شي بیابه تاسې ته خپل هیواد بل راز ښکاري او ارو مرو به یو له بله ځاریږئ خوارو غریب ړوند اوشل دزړو اوشلیدو جامو خاوندان به درته محبوب او دمینې وړ معلومیږي، هیچا ته به څوک په نفرت نه ګوري، یو بډای به د خوارانو دلداري کوي، یو عالم به نا پوهانو ته ښه لاره ښیي، یوطبیب به دمریضانو په علاج پسې لکه یو مین لیوا ل ګرد ګرزي او یو پیاوړی غښتلی زلمی به دیوه ضعیف او ناتوان پیتی په اوږو اخلي. راشئ! چې همدغسې وکړو او ددغې مینې خوندو ګورو. کوم خوند چې دیوه حساس زړګي خاوند او یو زړه سواندی سړی دیو ه یتیم د اوښکو له پاکولو څخه اخلي، یا هغه خوشحالي چې یو دعو اطفو اوشفقت خاوند یې دبې وزلو او مظلومانو په مرسته او ملګر تیا کښې مومي هیڅکله یې پټنګان په ځان سیزلو، بلبلان دګلوپه عشق کښې نه مومي.

کوم کیف او لذت چې سړی یې په رحم او عاطفه، دزړه او ضمیر په پیروۍ کښې حاصلوي هغه څوک په ننداړو او تماشو کښې نشي پیداکولی او نه یې د هوا و هوس خاوندان احساس کولی شي.(۱)

---

(۱). کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۳ ګڼه ، ۵_ ۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر قوت

څوک وايي ما ل دی او څوک يې په صنعت او تخنيک کښې لټوي، ځينې وايي چې علم دی او ځينې يې په په ډېرو افرادود کې غواړي، مګرکله کله چې سړی له دې ټانکونو هغه خوا ددې ډېرو لښکرو ترشا له هوايي طيارو نه پورته نظرکوي يو دا راز قوت ويني چې پدې ټولو قوتو زورور اوغښتلی دی. له دې قوت سره نه اور او به مقاومت کولی شي او نه په توره اوعلم ورسره مقابله کيږي. داقوت هغه عقيده ده چې انسان هر راز ايثار او قرباني ته تياروي او له يوه ملت نه بل شی جوړوي، که داقوت له يوه ملت سره نه وي او نور هرڅه وي ته يقين وکړه چې هيڅ نه په کاريږي او هرڅه ئې پردي دي.

بې عقيدې انسان هيڅ نه دي کړي او هيڅ نشي کولی، نه به يې وروسته تردې وکړي، څوک چې له خپل ژوندون او سر و مال نه سوا يوداسې شی نه پيژني چې دا ټول ورځنې ځارکړي هغه نه د لويو کارو هيله هيڅ وخت نه کيږي.

عقيده په انسان کښې يو فعا ل عقل، نه ويريدونکی عشق، فرهادي عزم او يو سيلابي حرکت پيداکوي چې هيڅوک او هيڅ شی يې مخه نشي نيولی.

دنړۍ په غولی کښې چې څه حق او نا حق جنګونه شويدي او کوم کام يا ملت پکې خپل ستر قوت او فوق العادد مقاومت ښودلی هغه ارو مرو په يوه عقيده بنادی چې من حيث عقيده ورته ستر قوت ويليشو. عقيده په اصل کښې دانسان او حيوان حدفاصل دی چې دخپل شعوري ماهيت او متين موجوديت په لحاظ دډيرې ستاينې حق لري مګر وروسته چې يو خارجي وجود او جزيي مفهوم پيداکوي نو په دوو نوعو بيليږي. چې حق اوباطل عقايد ورته وايي او په دواړو صورتونو کښې ورته قوت ويلی شو.

همدغه عقيده ده چې دچا لپاره ايمان او دچا لپاره مسلک شي. څوک يې خپل نصب العين بولي او دځينو لپاره عشق او غايه ګرزي.

دا چې نن ځينې قومونه دمليت او وطنيت په نامه سرونه ورکوي بې له دينه چې يوه عقيده ورته وواېو بله معنی ورته نشو پيداکولی. همدارنګه کومو ملتونو چې د حق او حقيقت بيرغ او چت کړی او ددين لپاره جنګونه کړي هغوئ هم هرڅه دعقيدې په زور کړي دي.

همدغه سبب دی چې تراوسه پورې ددنيا ژونديو اوقوي ملتونو هيڅکله عقيده نه ده بايللی او هيڅ وخت ندي بې عقيدې شوي او نه دعقيدو مرکزونه زړګونو کلوپه دنيا کښې وران شوي دي، همدغه يوه کعبه شريفه ده چې پکې خلکو بتانو ته سجدې کړيدي او هم ورځنې داسلامي عقيدې خاوندان طوافونه کوي. همدغه اروپايي ملتونه دي چې يووخت يې دصليب لپاره سرونه ورکول اونن دوطن او مليت لپاره خپلې وينې تويوي.

نو ويلی شو چې دوئ عقيده ورکه کړې نه ده بلکې بدله کړې يې د ه ځکه چې عقيده بدليږي مګر ورکيږي نه، که تاسې ددنيا پاخه او زاړه ملتونه وګورئ، هلته په هر وخت کښې ديوې عقيدې رڼا ځليږي او هيڅکله پکې دا ډيوه نده مړه شوې.

پدې حاضر عصر کښې هم هر ځای او په هرملت کښې يوه عقيده موجوده ده چې خلک ور ځينې قربانيږي. که تاسې کوم داسې ملت چيرته ګورئ چې هلته دعقيدې پابندي او د عقيدې لپاره هر راز ايثار او قرباني نه وينئ يقين وکړئ چې هغه ملت هيڅ وجودنلري او لکه داوبو ځک په يوه آن کښې ورکيدونکی دی، بې عقيدګي هروخت د خامۍ او طفلۍ دليل دی. په هر ځای کښې چې دمليت اساس نه وي ټينګ شوی او يا بيخې تشکيل شوی نه وي هلته عقيده هم څه موجوديت نلري که سړی دروح خوشحالي او دزړه اطمينان لټوي نو نه يې په ما ل او دولت کښې موندلی شي، نه يې دعلم او فلسفې په رڼا کښې ويني، نه په لوړو ماڼيو کې پيدا کيږي، نه يې سړی په زيب و زينت ، جاه و جلال او نورو افتخاراتو کښې ليدلی شي مګر دعقيدې خاوندان يې دخپلې عقيدې په لاره کښې په هرقدم کښې مومي او هرساعت يې استقبا ل کوي.

څوک چې په يوه شي عقيد ه لري او کوم اصل ته دعقيدې په ستر ګه ګوري هغه شی له نورو ټولو شيانو لوړ او پورته ګڼي او هيڅ ورسره نه برابر وي. همدغه سبب دی چې ځينې کسان د عقيدې لپاره خپل ځان اوراو اوبو ته غورځوي او په ټولو خطراتو غلبه مومي، ځينې کسان به ځينې عقايد د اخرت لپاره مفيد ګڼي مګر زه خويې په دنياکښې هم لوی دولت او ستر قوت بولم، بلکه د انساني شعور يو قوي سند يې هم بولم. کوم کسان چې نه په ديني اساساتو ايمان لري او نه په اخلاقي او روحاني نواميسو ګروهيدلي دي، نه يې په نظرکښې ملي شعاير څه قيمت لري اونه په ژوند او حيات کښې کومه معينه لاره اوټاکلی نصيب العين لري. تاسې يې هيڅ مه بولئ او په هيڅ يې حساب کړئ ځکه چې انسان په اصل کښې هغه چاته نه وايي چې دا ظاهري بڼه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دانسانانو جامې یې اغوستي وي، دغسې کسان چې له خوراک او څکاک نه هغه خوا نورڅه نه پېژني او له خوندو لذت نه غیر بله قبله او کعبه نلري هغه باید د هوا د مرغانو په شمیرکښې راولو او داسې یې وګڼو چې دوئ په دنیا کښې بې له دینه چې یو څه دانې او څه میوې وخوري او ګڼو بڼو کښې وګرزي نور هیڅ کارنلري او د هیڅ کارنه دي، بې عقیدې کسان هیڅوخت او په هیڅ کارکښې ثبات او استقامت نشي پیدا کولی او نه یواساسي موجودیت لري بلکې لکه دلارو او کوڅو خځلې داسې دي چې هوایي بادونه یې هرې خواته وړي او لوبې پرې کوي.

څوک چې عقیده لري او پخپله عقیده ټینګ وي هغه ارو مرو دعزم او ارادې خاوند وي او دنمرود له اوره هم نه ویرېږي همدغه عقیده ده چې انسان کښې صداقت او شجاعت پیداکوي او د لویو کارو د پاره یې تربیه کولی شي. همدا عقیده ده چې په انسان کې خوف و رجا، اخلاص او ایثار، مقاومت او ټینګار پیداکوي چې نه بیاسړی دخپل اعتقاد په لاره کښې له مشکلاتو ویره لري او نه دسر و ما ل څه پروا کوي. دا د عقیدې کار دی چې د سر دښمن ورونه کوي او دوه ورونه سره غلیمان کوي ځکه چې دا قرابت او اشتراک په نورو ټولو نسبتو نو غالب دی اوپه دوستی. او دښمنی. باندې هم حاکمیت لري. کوم ملت چې هلته ټول افراد په یوه عقیده روز ل شوي او په یوه عقیده ورغوندېږي هغه دسکه ورونو مثا ل لري او هر یو د بل داسې ملګري وي چې مرګ او ژوند یې سره تړلی وي. همدغه سبب دی چې د ملتو مشران او وړاندې بیوونکي تر هر څه دمخه پخپل ملت کښې یوه عقیده پیداکوي او کوښښ کوي چې هغه عقیده په ټولو افرادو کښې ټینګه کړي. ځکه چې دوئ باور لري چې بې له عقیدې نه یو ملت نشي ملت کیدی او یو معنوي قوي اتصا ل پکې نه پیداکیږي. د همدې له امله دخپل ملت ټینګار هم دهغوئ دعقیدې ټینګوالي کښې اټکلوي او په همدغه اعتبار ورته ګوري.

پدې وخت کښې ځینې کسان چې داقتصاد ډیر طرفداران دي او له حدتیر اهمیت ورکوي هغوئ ګمان بلکې یقین لري چې دیوه ملت داتصا ل لپاره دمنافعو اشتراک خورا زیات ضروري دی اوپدې وخت کښې بې له اقتصادي منفعت څخه بل شی دانسان شایق او وړاندې بیوونکی نشي کیدی ځکه چې دوئ داعصر مادي عصربولي او ګمان کوي چې نن ورځ انسان هیڅکله دعقیدې لپاره قرباني نشي ورکولی او نه په خیالي طلسمونو پورې زړه تړي. مګر دیته نه ګوري چې انسان ددنیا په زرګونو کالو عمر کښې دعقیدې له تاثیره ځان نه دی خلاص کړی، او که اوس دا اراده هم ولري او نو له دغسې اوږدې او طولاني سلطې نه ځان خلاصول هم ډیروخت غواړي او په اسانه نه کیږي. که فرضاً داخبره ومنو چې انسان په رښتیا بې له مادي منفعت څخه نور څه نه پېژني او هر څه دمادي منفعت لپاره کوي نوبیا داګمان نشي کیدی چې یو ملت دی دخپلې ازادی. او خپلواکی. لپاره د سراو ما ل قرباني ته حاضر شي او یوه سلطه ونه مني چې هغه یوازې ددوئ معنوي موجودیت ته صدمه رسوي اوبس.

په کوم وخت کښې چې یو ملت دسراو ما ل قرباني. ته تیاریږي او دخپل استقلال په مدافعت کښې هر راز تاوانونه ګالي همدغه ددې خبرې پوره دلیل دی چې انسان لا بیخې مادي شوی نه دی او یوه معنوي عقیده ورسره موجوده ده چې دغسې قرباني ته یې حاضروي ځکه چې د مادي منفعت لپاره څوک خپل ځان نه وژني او نه خپل سرونه ښندي. دسربازی. لپاره یا ټینګ ایمان په کاردی یا یوه داسې عقیده چې دعشق په مرتبه کښې وي او معنوي عالي عشق وبلل شي.

دعقیدې پیداکول او ټینګول خوشې په خوشې نه کیږي بلکې یو قوي او متقدر روزو نکی غواړي چې عملاً د عقیدې په نشر او تحکیم کښې برخه واخلي، او پخپله دخپلې عقیدې عاشق وبلل شي.

که چیرې یوسړی غواړی چې په تش تبلیغ یوه عقیده په خلکو کې پیدا او ټینګه کړي لکه دیوملت او وطنیت عشق یاد کوم مسلک پیروي او پالنه، داکار هیڅکله نه کیږي او نه کومه صحیح نتیجه ورځنې اخیستل کیږي ځکه چې په داسې ځایونو کښې له غوږونو نه سترګې زیات دخل لري او خلک له دې لارې ډیر متاثر کیږي همدغه سبب دی چې هیڅوک اوریدل او لیدل یو رازنه ګڼي او ددیده وشنیده ترمنځ فرق کوي.

که چیرې یوسړی د یوه مظلوم یو فجیع او بد حا ل په سترګو ووینې دهغه په حا ل یې زیات زړه سوزي او ډیر متاثر کیږي مګر کله یې که چانه واوري که څه هم هغه سړی پخپله وینا کښې یو سحري او ادبي تاثیر هم پیداکړي بیا هم هغو مره زړه سوی او تاثیر نشي پیداکولی. دهمدې لامله اوس ځینې پاخه او مقتدر لیکونکي خپل مهم مطالب دډرامې او تمثیل په صورت په صحنو اوتیاترونو کښې ښیي چې په لیدوونکو باندې مجسم ا ثروکړي او حاضرین د سترګو او غوږو دواړو حواسو په احساس متاثر شي. نو هغه قاید او لیدر چې یو ه عقیده او یوفکر عملاً هم خلکو ته ښیي او په ژبه هم په موثر ډول تبلیغ وکړی شي چې دده احساسات او جذبات پکې راڅرګندوي هغه اورمرو په نورواثر کوي او یو قسم هیجاني امواج دخلکو په احساساتو او روحیاتو کښې پیداکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دا دوه شیه په یوه تبلیغ او تلقین کښې نه وي هغه دعادي خبرو مثا ل لري او هیڅ پرې نه مرتبیږي. لکه چې د ورځې په زرګونو خلک یو بل ته وایي ښه کوئ بدمه کوئ مګرهغوئ بدکوي او ښه نه کوي.
په هرملت کښې دفکري او روحي اجتماع اواشتراک لپاره دلویې عقیدې او مفکورې نشر او تبلیغ خوراضرور او حتمي ایسي مګر ددې کار لپاره دغسې مبلغین چې په ژبه اوپه عمل پرنورو باندې اثروکړی شي لاډیر ضرورایسې او دیوه ملت لومړنی احتیاج ګڼل کیږي.(۱)

له کارسره علاقه

زموږ په رسمي دوایرو کښې ښايي چې داټکی (له کارسره علاقه) ډیر واورئ اوهمدغه شی دیوه مامورپه پیشرف اوسوانحوکښې ډېراهمیت ولري. که واړه دوایر له نظره لیرې کړو او د مملکت کارونه په مجموعي ډول په نظرکښې ونیسو او وګورو چې دغه کارونه څنګه او په څه راز کیږي؟ ښه دي او که خراب؟ بیاهم داټکی (له کارسره علاقه) ترستوګو سترګو کیږي او دسړي په زړه کښې دافکر اچوي چې ترڅو مامورین او هغه کسان چې رسمي اواجتماعي وظایف لري له کارسره علاقه پیدانکړي کارونه نه ښه کیږي او هیڅ نه کیږي. داخبره ماپه وارو وارو ستا او دبل له خولې اوریدلي او هرڅوک چې لږ او ډیر داجتماعي درد اظهار کوي همدغه ځای د خارښت ځای ګڼي او ګروي یې، که رښتیا ووایم تشخیص بد تشخیص نه دی خلکو مرض را له پیژندلي دي مګر په علاج کښې نه دي ګړیدلي ما په یوه نیم اجتماعي کتاب کښې هم لیدلی یا دځینو په تعبیر په کتابو کښې یې هم راوړي دي چې له کارسره علاقه خورا ضروري ده او همدغه علاقه ددې باعث کیږي چې دسړي ټول فکر د کارخواته تمرکزپیداکړي او همدغه دفکرتمر کز دکارونو داصلاح داشخاصو ددقت او داسې نورو فضایلو سبب ګرزي. هر څومره چې له یوه کار سره علاقه زیاتیږي هغومره سړی هڅه کوي چې هغه کار پخپله موقع کښې په صحیح ډول اجراشي او هیڅ راز نقص پکې پاتې نشي، که ددې خبرې دلیل هم غواړې څه ګرانه خبره نه ده که په عملي فورمولونو ستاسې قناعت لږ څه ګران وي په ولسي خبرو هم ستاسې قانع کول امکان لري.
کله که تاسې دخپل کورپه ابادولو او عمران کښې پخپلو مزدورانو پسې څار کړی وي درته به معلومه شوی وي چې یو مزدور له کار سره څومره چل ول کوي او خپله ورځ څنګه تیروي. داخو مشهوره خبره ده چې ناراسته لوګری خپل لورپه لوټه تیره کوي او دابې له دینه چې دوئ له کارسره علاقه نلري بل سبب نلري، ډیر خلک دي چې سړی ورځنې پوښتنه وکړي چې څه حا ل دی؟ وايي شکر دی شپې ورځې تیریږي نو ته ووایه څوک چې محض دشپو او ورځو تیریدل غنیمت ګڼي او شکرونه باسي هغه به کارته په څه نظر ګوري او د هغه به له یوه کار سره څه علاقه وي؟ زما په ګمان ډیرکسان دي چې ښه ښه ساعتونه دهمدې لپاره اخلي چې مازدیګر په دایره کښې کومه دقیقه زیاته تیره نه کړي، ډیرلږ کسان به وي چې دسهار دحاضرۍ فکر به هم لري، مګر یوازې حاضري به څه کړو څوک چې یوازې حاضر ی سره علاقه لري هغه ددغه اجتماعي مرض علاج نشي کولای. موږ له کارسره علاقه غواړو نه له تشې حاضرۍ سره.
دلته دامقصد نه دی چې زه نو حاضرۍ ته په درنه سترګه نه ګورم بلکې دا وایم چې باید په حاضرۍ ټینګوالی دکار لپاره وغواړو او له کارسره علاقه څنګه پیداکیږي؟ که یو ریاست او یا وزارت وغواړي چې مامورین یې له کارسره علاقه پیداکړي څه به کوي؟ په یو مملکت کښې څه عوامل باید پیداشي چې خلک له کارسره صحیح علاقه پیداکړي او وظیفه دوظیفې په لحاظ وپیژني؟
ددې غټو تپوسونو جواب چې ډیرفکر اوسنجش غواړي، اصلاً یوه داسې موضوع ده چې باید داقتراح په ډول دډیرو پوهانو فکرته وسپارل شي او ډیر څه پکې ولیکل شي ځکه چې دکوم سړي که یوې خوا ته پام شي بله خوا یې له نظره لیرې پاتې کیږي. په دغسو پوښتنو کښې هر چا ته یو شی ډیرمهم معلومیږي او ټول زورپه په هماغه خوا اچوي. علاوه پدې دهرکار علل او اسباب هم په یوشان ښکاره نه وي، ځینې علتونه ډیرپټ او ډیر موثروي نو اکثر اشخاص ښکاره څرګندو شیانو ته ګوته نیسې او دپټو پلټنې نه کوي. نو زه که دلته څه وایم هغه به همدغسې شی وي او ددې پوښتنې پور ه جواب به نه وي.
داجتماعي وظایفو او مملکتي امورو دعلاقه مندۍ لپاره ډیرشیان ضرور دي چې ځینې یې ډیرعمر او ډیر وخت غواړي چې باید یو

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۳ کال ، ۲ ګڼه ، ۲_ ۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملت وروسته ترډېرو مراحلو چې تشکیل يې نسج اوپوخوالی وموميي او دتعليم وتربيې په اثرکښې يو اجتماعي شعور پيداکړي چې مملکت ورته خپل کورښکاره شي او د مزدورانو چم ونکړي. دې حد ته رسيدل د ډېرې مودې کار دی او يوه طولاني عرفاني نقشه غواړي، زه په دغسې عللو کښې اساسي بحث نشم کولی او تش همدومره وايم، په کوم ځای کښې چې صحيح کارنه پيښيږي او همدغه شی دپيشرفت سريع عامل وي، هلته له کارسره ارو مرو علاقه پيداکيږي. يعنې دغسې چې يو مامور ته حاضري و معاش استحقاق معلوميږي که کاراوله کارسره رښتيانی علاقه څه اجورلري ارو مرو خلک له کارسره علاقه پيداکوي. دلته بايد زما مقصد توضيع شي او ووايم چې د کار مبصرين کولای شي په لاس لاندې مامورينو کښې دکار علاقه پيداکړي مګر دا هله چې کار ليدونکی ظاهر بين نه وي او څوک يې په هغه دغه نشي غولولی يعنې محض حرکت او منډې رامنډې ددوی په مخ کښې نه حجاب کيږي او د هرچاپه کارکښې ډېر واړه ذرات هم ليدی شي او پوهيږي چې داکار علاوه په کميت څومره صحت او کيفي حسن لري. اوپه دې هم پوه وي چې ددغه سړي په نظرکښې چې دومره ډېرکار کوي څه غايه موجوده ده؟

څومره چې دده دکار هنګامه ده هغومره کاريګردی که يه؟

څوک چې دده کارونه راته ستايې هغوئ تش کار او ظاهري حرکاتو ته ګوري که په کيفياتوکښې هم تعمق کوي؟

ځينې وختونه سړی دخلکو له خولې چې عمومې نغاره يې بايد وبولو اوري چې فلانکی... هيڅ په کار ستړی کيږي نه او له فولادونه هم سخت اوکلک دی. هغه بله ورځ چې سخته سيلۍ او اوريا وه څوک له يوه کلي بل کلي ته نشو تلای مګرده له خپل ماموريته څوکروه ليرې فلانکی ځای ته چې نه پوهيږم هلته څه پيښ شوی و ځان ورساوه او په هماغه ورځ بيرته هم راغی. اکثراًدغسې اوازې لويو لويو ځايوته هم ورسيږي اودغسې ځينې نورعوامل هم پيداشي چې سړی جدي او فعا ل معرفي کړي مګر چې سړی ورپسې څاروکړي هغه په هغه ورځ د همدغه مقصديعنې هنګامې اچولو لپاره داکار کړی وي او نورهيڅ کارنه وي، ځينې نورکسان چې پدې سرپوه شي هغه هم له دغسې تظاهر اوعصري رياکاری ځنې کاراخلي اوخوشې په خوشې هرې خواته اسونه ځغلوي نو ديته سړيله کارسره علاقه يا رښتيانی فعاليت نشي ويلی اونه په دغسې جديتو او حرکاتو کارونه ښه کيږي.

دلته بيامجبوريږو چې ووايو په هرځای کښې چې دکارونوپه ليدوکښې ډېردقت کيږي او صحيح کارقدر اوقيمت لري هلته خلک له کارسره علاقه پيداکوي او ښه کارکوي ځکه چې انسان يو ترقي خواه موجوددی او له خپل پيشرفت او ارتقا سره ټينګه علاقه لري، که دده په مخکې نورې لارې بندې شي چې په دروغو او ريا، تملق اوچا پلوسی، غلاو فريب او نورو غيرمشروعو وسايلو پيشرفت ونکړی شي او پدې هم پوه شي چې دلته کاريګر او بيکاره پټ نه پاتې کيږي او سړی دچاپه سترګوکښې خاورې نشي اچولی د وړاندې تګ لپاره يې بې له همدغې يوې صحيح لارې بله لاره نشته، په شخصې اعتباراتو او اشنايي ګانوسړی نشي چليدلی، څوک له چانه سترګې نه پټوي او نه په چل ول کارکيږي ارومرو صحيح کارته ملاتړې اوله کارسره علاقه پيداکوي.

مګرکه سړی ګوري چې په ځينو نورو وسايلو سړی ډېر ګرانيږي او دپيشرفت په لاره کښې صحيح کاراوله درجه عامل نه دی، څوک چې يوازې کارکولی شي او دپيشرفت لپاره نور وسايل نلري دهغه غابښ هم څوک نه ګوري هلته نوپه افرادو کښې يانور فعاليتونه پيداکيږي چې هغه زرنګي، چالاکي څه و څه غواړي ياخو داسې شی چې په شپو ورځو تيرولو شکرونه باسې او هيڅ نه کوي بلکې اکثريت او عموميت دې خواته ميل کوي او خلک په سړو زړونو کارونه کوي. صحيح ذهنيت او صحيح فکرله دماغونو وزې اوپه عوض کښې ياس او بد بينې ځای نيسي، دصحيح پيشرفتونو مثالونه اونمونې له خلکو ورکې شي او غلطې نمونې ترنظر لاندې وي. ددې ټولو خبرو مقصد دادی چې انسان په اجتماعی حيات کښې دمقايسې اونسبت په اصولو ډېر کلک دی. ښه اوبد، حق او نا حق دکاميابۍ اوناکامۍ په رڼا کښې ويني او د نتايجو له مخې حکمونه کوي. څوک چې ورته په حيات کښې لږ څه کامياب معلوميږي د هغه پيروي او تعقيب کوي او لکه چې وايي: خټکی له خټکي نه رنګ اخلي.اشخاص هم يوله بله متاثر کيږي او تقليد کوي نو که چيرې هغه کسان چې له کارسره علاقه لري وپيژندل شي او ښه وګڼل شي، دپيشرفت دپاره نورغيرمعقول مسايل خنثی شي او يوازې صحيح کارکول، له کار سره علاقه لرل يوقوي موثر عامل وبلل شي څوک چې خپله وظيفه په ښه شان اجراکوي ديته محتاج نشي چې خپل کار وستايي، ځان يوه اوبل ځای ته ورسوي او ددلربايۍ د پاره له سلو نيرنګوکارواخلي ارومروله کارسره صحيح اورښتيانی علاقه پيداکيږي او څوک خپل لورپه لوټه نه تيره کوي. نه هغه فعاليت اولياقت چې بايد په کار او وظيفه کښې صرف شي بلې خواته صرفيږي او نه غلط مجرې پيداکوي.(۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال،۴ ګڼه ۴_ ۶ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهې غرور

هغه څوک چې پخپله پوهه مغروردی او هرڅه دپوهې په رڼا کښې غواړي، زښت ډير غوليدلی او د ژوندانه په ضرورياتو، د کاميابې په اسرارو، دخوشبختۍاو خوشحالۍ په وسايلو کښې يې هيڅ فکرنه ديکړی. دانسان له پوهې او هوښياري هغه خوا نور شيان هم شته چې دده په کاميابۍ او شخصيت کښې ډير دخل او تاثير لري. مګر خلک دغه تاثيرات دده د پوهې او هوښياري محصول بولي او ګمان کوي چې ټول کارونه په عقلي او علمي لياقت باندې کيږي.

همدغه سبب دی چې ځنې کسان يوازې دعلم په زور هرڅه غواړي او بل هيڅ شي ته توجه نه کوي. زه دلته دعلم او عقل له فضليت او اهميت نه څه انکارنه کوم او پدې پوهيږم چې دغه انکار جهل اونا پوهي ده مګر ددې لپاره چې ځينې کسان نورو شيانو ته هم ملتف شي او دعلم وعقل له غروره نجات ومومي وايم چې دانسان په خوشبختۍ او خوشحالۍ، لوړتيا او کاميابۍ کښې ځينې نورشيان دخل لري چې بايد څوک ورځنې سترګې پټې نکړي او په بې اعتنايۍ ورته ونه ګوري.

ډيرځله دوه تنه له يوه مکتبه را اوزي اوپه يوه دايره کښې کار کوي مګر هغه څوک چې په مکتب کښې اول لمبر وي دلته بيرته پاتې کيږي او هغه بل وړاندې ځي او حق هم لري چې وړاندې ولاړشي. ډير طالبان له يوه ملانه دملايۍ پګړۍ وتړي مګر يوپه جامعه او محيط کښې ښه ومنل شي او هغه بل چې په حاشيو اونکتو ښه پوهيده هغومره اعتبار نکړي پيدا، ډيراشخاص شته چې پخپله پوهه او لياقت ځانته دوستان پيداکوي، خلکو ته سمه اوصحيح لاره ښيي، او پخپله هم په ښه لاره درومي، مګرځينې نورپرې نورنور کارونه کوي او هرڅوک ورته په بد نظرګوي.

پدې کښې هيڅ شک نشته چې پوهه او علمي لياقت دانسان جما ل اوکما ل دی او د هر چاپه نظرکښې ښکلی ايسي مګر هرچاته به پخپل ژوند او حيات کښې معلومه شوې وي چې په هر ښکلي څوک زړه نه بايلي او په يوازې ښکليتوب دلبري او دلربايي نه کيږي.

دانسان په پيشرفت او کاميابۍ کښې ډيرواړه شيان چې هيڅ په نظرکښې نه راځي ډير تاثيرات لري چې هغه بايد له پوهۍ او لياقت سره يوځای شي. کوم سړی چې علم او پوهه لري مګرښه اخلاق او صحيح کرکټر نلري په حقيقت کښې هيڅ نلري، هغه څوک چې داهم لري مګرد يو خوږ صحبت اوبيان قوت نلري هغه هم نيمګړی دی او ځينې اشخاص ترينه وړاندې کيږي. څوک چې داټول صفتونه او مزايا پيداکړي مګرد نظافت او معاشرت داصولو پابند نه وي بياهم دچا نه خوښيږي اوپه حيات کښې ځينې ناکامۍ ويني که دا نقيضه هم رفع شي او دا ټولې نيمګړتياوې پوره کړي سره له دې هم که سړی زحمت کشي او فعاليت نلري دی بيرته پاتې کيږي او نورخلک دمخه ځي.

غيرله دغو شيانو ځينې نورې خبرې هم شته چې په يوه او بل محيط کښې فرق کوي او دهر ځای دخصوصيت تابع وي، په هرځاي او هر محيط کښې يوڅه معنوي صفات او مزايا شته چې په سړيتوب او انسانيت ورځنې تعبير کيږي او داصفتونه بايد موږ په يوازې پوهه او هوښيارۍ جاه و جلال، ثروت او تمول کښې ونه لټوو بلکې دانسان په اخلاقي او نفسي کيفياتو کښې يې وګورو.

زه دامنم چې سړيتوب، پوهه او هوښياري غواړي مګر يوشی نه دي او په ځينو مواردو کښې سره بيليږي، ځينې کسان به وي چې علم او پوهه به نه لري او سړيتوب به لري، کله به يو سړی پوه او هوښياروي مګر دسړيتوب دعوه به نشي کولی.

څنګه چې پوهه په بيلوبيلو مواردو کښې فرق لري يو سړی دکتابو په تورو ښه پوهيږي، دخلکو په اوضاعو ښه پوه وي، ځينې په منطقي اصطلاحاتو او فلسفي مباحثو کښې ډيره معلومات لري، ځينې نورپه اولسي خبرو او کارونو ښه پوهيږي، دغسې دسړيتوب مفهوم هم په هرملک او هر محيط کښې بيليږي او داشخاصو جمعيتونو په نزدېر ثابت او معين صورت نلري، مګر دومره پوهيږو چې تهذيب او ترتيب دسړيتوب په مفهوم کښې مهمه برخه لري او همدغه شی ديوه انسان دپاره ترهرڅه دمخه ضروري دی.

دسړي معنی دانه ده چې ارومرو به زيات علم او معلومات لري يابه په کوم فن او صفت کښې ډير ماهروي. دا راز صفات چې په علمي لياقت ياپوهه ورځينې تعبير کيږي ديوه سړي انساني حيثيت او سړيتوب به قدر کوي او ښه مرسته ورسره کوي مګريوازې همدغه شی سړی نشي مسعود کولی او نه تش علمي قابليت سړيتوب بلل کيږي، که لږڅه نورهم تعمق وکړو يوازې سړيتوب هم ديوه انسان دخوشبختۍ او خوشحالۍ دپاره کافي نه دی.

دلته زما مطلب له خوشبختۍ څخه همدومره شی دی چې يوانسان په اجتماعي حيات کښې خلکو ته موفق او مسعود ښکاره شي اودی هم خپل ځان ناکام ونه ګڼي او مايوس نه وي، ددې مطلب دحصول لپاره البته ديوه سړي پوهه او سړيتوب ضروردی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله پوهه او لياقت ځينې کارونه وکړی شي او په سړيتوب او انسانيت په جامعه کښې خپلې شپې ورځې ښې تيرې کړي چې څوک ورته په بد نظر و نه ګوزري مګر يوازې دا چې سړی کاروکړی شي او څوک يې بد و نه ګڼي کفايت نه کوي سړی بايد ديوه اوبل د توجه جلبولو او دځان دمحبوبيت لپاره ځينې نورشيان هم ولري يعنې د اميزش قوه، نشاط او بشاشت، دملګرتيا تمايل دمحبت جاذبه ، ښه خيره، صميميت ښودنه، دمحبت لپاره ايثار، صداقت اوکرامت نفس، وقار او خيره، جديت او فعاليت اوداسې نورصفتونه هم په کاردي.

دغه راز ټول شيان چې جمع شي ديوه سړي شخصيت ورځنې تشکل مومي او دغه مقبول او محبوب شخصيت دانسان په مخکښې دژوند ټولې کندې کپرې اواروي او په صحيح پيشرفت کې ورسره مرسته کوي. د دې ټول بحث نتيجه دا ده چې بايد سړی د يوه صفت په لرلو لکه علم او عقل يا ښه سړيتوب او فعاليت مغرورنشي او دتش لياقت ترغرور لاندې رانشي.

ډيرکسان شته چې په اجتماعي وظايفو کښې داخل شويدي اوپخپل پيشرفت نه دي قانع، ځينې کسان په تصورکښې راولي چې هغوئ ورته له ځانه کامياب ښکاري مګر مستحق يې نه ګڼي ځکه چې دهغوئ علمي لياقت ورته له ځانه ټيټ معلوميږي اوپه دغه حکميت يا مقايسه کښې يوازې يوشی په نظرکښې نيسي مګر ديته نه ګوري چې په يوه ګل هيڅکله نه پسرلی کيږي.

سړی بايد په حيات کښې دقيق اوعميق شي او وپوهيږي چې انسان ډيرو شيانو ته ضرورت لري، دغسې چې يوموټرپه تشو اراپو اويوازې تيلو مخکې نشي تللی او ډيرې ورې پرزې په سير وحرکت کښې ورسره مرسته کوي يوانسان هم په يوه يا دوه شيانو کښې که څه هم ډيرمهم اوقيمتي وي خپل پيشرفت ته ادامه نشي ورکولی، دغه راز لياقتونه چې نورمعاونه صفات نلري بې له يا س اوبد بينی بله نتيجه نلري. دغه راز کسان خپلې نيمګړتياته نه ګوري او بې دقته په محيط او جامعه پړه اچوي او ديوه ناقص او بې تعمقه حکمت په اثر په حيات کښې داجتماع او اجتماعي جرياناتو په نسبت بدبين اومايوس شي.

که څوک غواړي چې اجتماع ته نژدې شي او له اجتماع نه استفاده وکړي يې دعلم او لياقت غرور دې له ځانه ليرې خپله هوښياري او دبل ناپوهي دې په منځ کښې حايل نه ګڼي، سړيتوب او انسانيت دې نه هيروي بلکې رادې شي او له اجتماع سره دې خپل غم شريك کړي او خپله خوشحالي دې هم د نورو له خوشحالی سره يو ځای کاندي، خپل زړه او فکردې له دوئ نه بيلوي، يوځاي دې ورسره خاندي او يوځای دې ژاړي. ددوئ په خوښه دې کار وکړي چې د ده په خوښه کار وشي خپل ځان، خپلې جامې، خپل ژوند، خپل ذوق، خپل شعور او هرڅه دې دمحيط او جامعې په خم رنګ کړي او دغه صيغه دې په ځان کښې پيداکاندي. ځکه چې حوشحالتيا او کاميابي همدلته ده او هيڅوک يې بل چيرته نشي پيداکولی، هرڅوک چې له اجتماع نه ليرې شو اوخپل زړه اوفکريې له دوئ نه بيل کړهغه په اورکښې لوئيږي او شپه ورځ سوزي!

د(من شذ في النار) همدغه معنی ده اود دنيا دوزخ همدغه دی.(۱)

عقل، قانون، غرايز

انسان که څه هم دعقل اوتميز خاوند دی اوپه همدغه شي خپل ځان له نورو حيواناتو بيلوي، مګر په خپلو کړوکښې دعقل په نغوته دومره نه ځي، لکه چې غريزه يې يوې خوا او بلې خواته بيايي. کوم کارونه چې يوانسان په شپه او ورځ مياشت او کا ل يا پخپل عمرکښې کوي اکثراً يې د غريزې په قومانده اجرا کړی وي، او ډير لږ، خورا لږ، بىخي لږ کارونه داسې وي چې دعقل او سنجش په اثرکښې شوي وي، داچې موږ کله يوشی ښه ګڼو راته بدايسي، کله ګرزو او کله کينو، کله خاندو کله ژاړو، له ځينو شيانو ويريږو او په ځينو خوشاليږو اکثر دغريزې کاردی او د عقل مشوره پکې څه دخل نلري. کله چې سړی تږی شي او اوبه څښي که چيرې له عقل سره مشوره وکړي عقل هم د اوبو څښل مصلحت ګڼي او اجازه ورکوي، مګر دی د ګټې او فايدې د سنجولو او د صحت ساتلو له فکره پخواد غريزې په امر کنډول په سر را اړوي او اوبه څښي. نو مطلب دانه دی چې ټول غريزې افعا ل له عقل اومصلحت نه مخالف دي يا هرڅه چې انسان دغريزې په تقاضاکوي هغه عقلاً ممنوع او غير مفيد وي.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال ، ۵ ګڼه ۵ـ ۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې مقصد دادی چې انسان پخپلو کړوکښې دغریزي تابع دی او عقل دغریزې غوندې سابق نه دی. دانسان په ژوندکښې ډیرلړ کارونه پیښیږي چې هغه د خیروشرسنجولواوفکر کولو په اثراجرا کیږي.
که موږ فرض کړو چې یوتاجر دخپلې ګټې لپاره یو ه بل ملک ته ځي اوله خو به غالباً دغه تګ هم پوره دعقل په مشوره او مصلحت نه وي ځکه چې ډیرځله ځینې سوداګر داسې ځایوته هم په ګټې پسې ځي چې هلته دسرزیان او د حیات خطر هم موجودوی او زیات ګمان کیږي چې دغوړ ګټلو په ځای به سر بایلي که فرضاً دا اراده بالکل دعقل او فکر په خوښه وي نو په لاره کښې خو خوراک څکاک، هواخوري اوناسته ولاړه یا دا راز نور کارونه ټول دغریزې په شایق کوي.
ډیرکارونه دي چې انسان یې دمینې یاغضب دپاره کوي اوعقل سړی ورځنې منع کوي، مګر د غریزي په مقابل کښې یې څوک په خوله پیاز هم نه خوري،ځکه چې غریزه دانسان په اعصابو او عصبي جهاز کښې نسبت عقل ته ښخ ځای اوقوي حاکمیت لري او دغه حاکمیت په اطفالو او هغو کسانوکښې چې طفولیت ته نږدې وي یعنې معناً کوچنی بلل کیږي او عقلي قوه پکې ښه نه وي قوي شوي، زیات لیدل کیږي، که موږ په کلي، وطن او هیواد بلکې په نړۍ او دنیا کښې سترګې وګرزوو او ځان د لویو او وړو اشخاصو له حا ل، احوا ل او ژوندانه څخه خبر کړو راته به څرګنده شي چې په دنیا کښې لږ خلک تیرشوي یا فعلاً شته چې په ځینې مسایلو کښې په غریزه بریالي شوي او دعقل په مشوره یې له غریزې نه مخالف کارکړیدی، په ډیرو لویو شخصیتونو کښې سړی دغه نادر صفت موندلی شي او پوهیږي چې دعشق اوغضب خواهشاتو او احساساتو له سکندر سدونو څخه اوښتل اودعقل په نغوته تلل څه اسان کارنه دی چې هرڅوک یې وکړی شي، او هر یو پرې وستایل شي.
ترڅو پورې چې بشري نوع دعمومیت او اکثریت په لحاظ یوه معنوي رشد او عقلي بلوغ ته ونه رسیږي او علم لکه رزق او روزي هرچاته لږ او ډیر و نه رسیږي هیڅ امکان نلري چې عقل دغرایزو ځای ونیسي او په دنیا کښې یوحقیقي عدالت قایم شي، مګر ددې خبرې دامعنی نه ده چې موږ به له ځانه نا امیده کیږو او هیڅ کوښښ به نه کوو چې ځان له هغې خوانه دې خواته لږ څه نږدې کړو ځکه چې په دنیا او د دنیا په تاریخ کښې موږ څو کاله پخوا داسې نمونې اومثالونه پیداکولی شو چې دعدالت دقیام او دحقیقت خوشحالتیا لپاره یې دعقل په مشوره داسې کارونه کړي چې له غرایزونه بیخې لیرې معلومیږي، ډیر د واک او حکم خاوندان تیرشویدي چې دحکمیت اوقضاوت په وخت کښې یې د زوی او دځان مینه هم هیره کړیده او خپل و پردی ورته یوشان ایسیدلی دی، داسې هم پیښ شویدی چې عشق هم په دغه لاره کښې مغلوب شوی او انسان له دغسې شخړو څخه بریالی راوتلی دی.
نوداکار دانسان لپاره څه غیر ممکن او محا ل نه دی او کیدی شي چې انسان په اجتماعي او رسمي امورو کښې دعقل اوشریعت قانون او ټاکلو اصولو په لاره ولاړشي او خپلې مینې اومحبت نفرت او عداوت ته څه اعتناونکړي، دهمدې لامله انسان د شریعت لخوا دیو څه قوانیونو په منلو مکلف شوی او په ځینو بدو کارو باندې چې دی یې بې د عقل او مصلحت له مشورې د خپلو احساساتو او خواهشاتو یا غرایزو په اثرکښې وکړي جزا مومي د هرملک او هرهیواد په اساسي قانون کښې هم څه اصول او ضوابط شته چې انسان به د هغو په مقابل کښې په غرایزو پښې ږدي او خپل طبیعې اوشخصي میل ته به نه ګوري، یعنې څنګه چې یوسړیخپل مریض زوی ته چې ډیر ورته ګران هم وي یوه داسې عذانشي ورکولی چې هغه ورته ضررکوي، که څه هم هغه یې ډیره تقاضا کوي او په ژړلو یې غواړي. دغه راز یو خزانه دار هم خپلو خپلوانو ته بې رسمي برات او حوالې څه نشي ورکولی اونه یو حاکم او قاضي یو امراو واکدار دخپل ورور او خپل دوست هغه راز مراعات کولی شي چې اصول اوقانون یې روا نه بولي، ډیرڅه دانسان زړه غواړی مګر کولی یې نشي او نه یې کوي ځکه چې سړی پرې ملامتیږي او خلک ورته بدوایي. موږ خپلو غرایزو او خپلو خوښوته په شخصي امورو کښې تابع یو او غاړه ورځنې نشو غړولی، مګر داجتماعی مسؤلیت په ځای کښې بیا ورسره په مجادله مکلف یو.
دمثا ل په ډول وایم که یو معلم په یوه مکتب کښې څو تنه خپل اوپردي شاګردان لري چې په زړه کښې دځینو شاګردانو لوړتیا غواړي او لوړښه یې په هغو باندې زیاته وي دی دا کولی شي چې بې له رسمي اوقاتو هغوئ ته تعلیم ورکړي او له نورو نه زیات څه وروښيي مګر دانشي کولی چې د تعلیم په وخت او د مکتب په کوټه کښې خپله ټول توجه همدوئ ته وقف کړی، یاد لمبر ورکولو په وخت کښې خپلوان او اشنایان وپالي ځکه چې پدې وخت اوپه دغسې ځایونو کښې محبت او عاطفه ګناه ده او دعدالت ملاماتوي. ددغه راز مراعاتونو او غرایزو له جغ لاندې په دغه ډول تګ په اجتماعي لحاظ یوه لویه تباهي ده چې زیان

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوضرر يې زښت ډېردی اودخلکو مخه هم له يوې صحيح اوسمې لاری څخه بلې خواته رااړوي، هر څوک کوښښ کوی چې په کږو لارو خپل مطلب ته ورسيږي او ددې په ځای چې حقيقت وپالي اشخاص پالي او دوسايلو درګاه ته لاس غزوي. هيچاته د اعتماد بنفس او سعی عمل قوه نه پاتې کيږي او نه په داسې ځای کې سړی د جرياناتو په لړ کې څه انتظام او معقوليت ليدلی شي، دلته ښايي څوک داګمان وکړي چې په هرځای او هر هيواد کې هرو مرو يو څه قوانين او اصول وي چې څوك د غرايزو اطاعت يا د مينې او غضب پيروی ته نه پريږدي او هرسړی مجبوروي چې د دوست او دښمن په حق کښې لکه يو قانوني کتاب يوډول حکم وکړي او هر چاته په يوه سترګه وګوري دلته نو ضرور ايسي چې سړی په قانون خبرې وکړي چې قانون څنګه شی دی او څه کولی شي؟ په اجمالي ډول خو همدومره ويلی شم چې قانون په يوه ملک کښې داسې مثا ل لري لکه برق چې ټول ښاراو ټول کورونه رڼا کوي مګرکه چيرې وشليده نو ډيرکورونه هم سيزې اومسول يې هم نه پيژندل کيږي يعنې په عين رڼا کښې تورتم لري او له ګټې سره يې زيان هم تړلی دی.

ددې دپاره چې خبره ښه روښانه ا وسپيځلی شي جزئياتو ته به راشو او مثالونه به وښيو.

دونه تنه شاهدان که ديوه سړي په بدوالي شاهدي ورکړی هغه شرعاً او قانوناً بدګڼل کيږي، که دکلي کورخلک په يوه سړي بد ووايي يا ديوه ځای حاکم اوعلاقه دار د چاپه حق کښې دبدوالی نطريه ورکړي هغه ته ارومرو سزا ورکول کيږي پدې قانون باندې هيڅوک څه اعتراض نشي کولی ځکه چې که قانون دانسانانو قول او وينا ته څه اعتبار ورنکړي او سند يې و نه بولي د دنيا معاملې او کارونه ټول بې اجرا پاتې کيږي او دژوندانه چارې معطليږي، نو ضرورت او احتياج، عقل او نقل دهمدې خبرې تائيد او تاکيدکوي چې بايد ديوه انسان او مسلمان خبره اعتبار ولري او دهمده په وينا حقيقت وپيژني نوکه چيرې هغه شاهد او هغه خلک چې يوه سړي ته بدوايي پخپله بد وي او دعنا د له مخې د هغه په حق کښې څه وايي يا د حکم خاوند ديوه غرض لپاره خپله نظريه بده ښکاره کوي قانون پدې ځای کښې دحقيقت او عدالت هيڅ مرسته نشي کولی اومسول هم نه ګڼل کيږي ځکه چې بله هيڅ لارنشته چې ددغسې پټو ظلمونو مخه ونيول شي او هيڅوک په هيچا څه ظلم ونکړی شي نو ددغسې ملاحظاتوپه اثرکښې ويلی شو چې قانون ديوی غذامثا ل لري چې يو فاسد وجود کښې فاسد مواد ورځنې جوړيږي او بد تاثير کوي مګر که نه وي نو سړی ژوند هم نشي کولی د همدې لامله ځينې کسان ځينې خلکو ته خپل کارونه په داسې وخت کښې وړاندې کوي چې دهغه طبيعت ښه وي او پام يې په نيکو وي همدغه راز خلک اکثراً موفق هم وي او موقع شناس ورته ويل کيږي ځکه چې په ډيروخلکو کښې د طبيعت ښه والی اوبدوالی دومره تاثير لری چې ښه يې له پامه بديږي او بد ورته ښه ښکاره کيږي، کله څوک په څه مجبوروو، چې دکار د پاره به يې دچا وچولي نه کتل يا به يې دوستان او اشنايان پرې جرګه کول.

که چيرې څوک د خپلو تاثراتو او احساساتو تر اثر لاندې نه راتلای او هرچا د حق او حقيقت په تقاضا او د قانون دصحيح استعمال په خوښه کارکولای څه به خلکو ديوه اوبل ناوړه مراعاتونه کول، ولې به خلکو ويلې چې مربي لرې نومرياخوره، دڅه لپاره به يوه اوبل ويلې چې زه بې وسيلې يم، زه واسطه نلرم هر څه په واسطه کيږي، داټولې خبرې خو بې څه نه دي او خوشې په خوشې خلک داناري نه وهي کوم کارچې ځينې کسان يې په يوه ساعت غوړه مالی ياپه لحاظ او خاطر کوي هغه دکوه قاف ديوان هم نشي کولی. نو تر څوپورې چې خلک په لحاظونو پسې ګرزي اوپه خوشامدو خوشحاليږي ترکوم وخته چې خوشحالتيا په انسان حاکميت لري، اومراعات په حق او حقيقت غالب وي قانون او عدالت به هم د اشنا او نا اشنا شعورلري او کارونه به ډيرځله د اشخاصو په کيفي اونفسي اغيزو، د وخت او موقع په تقاضا، ديوه او بل په سپارش اجراکيږي. داحا ل البته ديوه ملت د اجتماعي حيات رنځورتيا او اووالی ښيي مګر ددې رنځورتيا علاج هم ډير ګران دی او يوه اساسي مجادله غواړي، ډيرشيان په کاردي چې د يوه ملت په اجتماعي حيات کښې تغير اوتحول پيښ کړي يا په بل عبارت بدعاتونه ورک کړي، او دخلکو مخه له کږو لارو ګرزوي.

ديوه ملت لوړه او عالي رتبه په غرايزو باندې دمامورينو حاکميت، د اداري چارو پوره لټون، دکار کوونکو اشخاصو مجبوريتونه رفع کول، دښو او بدو نه ورکيدل او نه پټيدل، دچاپه ظواهرو نه غوليدل بدو او ضرري خلکو ته مخه نه ورکول دا ټول ددغسې اجتماعي اصلاحاتو د پاره ضرور او په عين حال کې ډير ګران کار هم ايسي. دلته بايد دډيرو خبرو د نتيجې په ډول ووايو چې انسان طبعاً دخير خواته مايل او خير خو ښوونکی پيداشويدی، مګرپه طبيعت کښې يې دلوړتيا ارزو او ځينې نفسي خواهشات هم شته چې که دی په ښه لاره نشي ور رسيدلی او موانع يې په مخکې وي نو بيا په پټو اوکږو لارو هم ځان ورسوي او دځينو مجبوريتونو په اثرکښې بداو ناوړه کارونه هم کوي نوددې دپاره چې له انسان څخه بد او ناوړ ه سلوک ونه ليدلی شي لازمه ايسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دده لپاره یوښه سرک او سمه لاره جوړه شي چې خپلو مطالبو او مقاصد وته پرې ورسیږي او لارې کړولوته خپل مجبوریت حس نکړي. دالاره باید ډېره اوږده هم نه وي چې دی یې د اوږد والی په سبب بله له اغزو ډکه لاره اوپیچومی غوره کړي. دغه لار دې ته باید را وښودل شي چې په تا پسې بینا سترګې هم څار کوي او ستا ښه و بد په هیڅ شان نه پټیږي او نه څوک دربانديې غولیږي. نورخلک هم باید له هغو بدو او لنډو لارو منع شي ځکه چې انساني رمه هم لکه میږي او پسونه داسې ایسي چې که یو له لارې کوږشي نورهم ورپسې ځي.(۱)

اجتماعي نظام

کارونه او وظایف دوه ډوله دي، یوه قسم ته انفرادي او بل ته اجتماعي ویل کیږي، دا چې یوسړی دیوه فرد لپاره خدمت کوي دشخصي او انفرادي کارونو په حساب کښې راځي. مګر هغه څوک چې د خپل مملکت او ملت لپاره کارکوي داجتماعي وظایفو په نامه یادیږي.

هرکار او هره وظیفه په دغو دوو لحاظو نو دقدر وقیمت په لحاظ فرق کوي او رنګ یې بدلیږي که یو عالم دیوه تعلیم لپاره استخدام شي هغه بیل حیثیت لري اوکه په یوه مکتب یامدرسه کښې خوتنو ته تعلیم کوي هغه په بل نظرلیدل کیږي که څه هم دواړه یوه وظیفه اجراکوي چې نوم یې تعلیم او ښودنه ده. هغه سړی چې دیوه کورسانته کوي او دیوه شخص نوکر وي بیل نوم لري مګرڅوک چې دمملکت په عسکري نظام او د هیواد ستانونکو په جمعیت کښې داخلیږي بل نوم اوبل نشان پیداکوي.

انفرادي کارونه له یوې صحیح موازنې لاندې نه راځي او نه یومعین قیمت پیداکوي مګر اجتماعي وظایف ځانته یوه معیار او میزان لري، هغه کاتبان چې دمفردو اشخاصو لپاره کار کوي په معاشونو کښې یې ښایي چې ډېرفرقونه ولیدل شي مګر د دوایرو کاتبان اوسرکاتبان ماموران او مدیران ټاکلي معاشونه لري او څوک پکې تغیر نشي کولی همدغه شی دی چې معاش له مزدورۍ او اجورې نه معناً او کیفاً بیلوي اویو اعزازي حیثیت او اعتبار ورکوي. مګر دغه اعتباري رنګ دومره قوي او پوخ دی چې ددغوکارونو نوعیت او حقیقت بیلوي او دهر چا په نظرکښې یې بل بل راز ښيي، هغه څوک چې معاش اخلي او هغه څوک چې مزدوري او اجوره اخلي ډیرفرق لري اوبیل بیل اشخاص ګڼل کیږي.

دغه معنوي قیمت چې په معاش کښې شته لږ معاش ته په ډېره اجوره ترجیح ورکوي او یو مامور قانع کوي چې په ډېره مزدورۍ پسې ولاړنشي او دخپل خدمت نوعیت بدل نکړي یعنې له رسمي دوایرو او اجتماعي وظایفو څخه شخصي خدمتونو او نوکریوته زړه ښه نکړي او ماموریت په مزدورۍ بدل نه کاندي ځکه چې یو فرد نورو افرادو ته ضرورت او احتیاج لري او د اجورې یا څه نفع اوفایدې په مقابل کښې خپل کارونه په یوه اوبل اجراکوي. دغه شان اجتماع هم ډیر کارونه اوضرورتونه لري چې له افرادونه یې غواړي او په مقابل کښې معاشونه او منافع ورکوي مګر دومره فرق شته چې یو فرد له خپل شخصي ثروت څخه هر څومره چې وغواړي چاته یې ورکولي شي.او پخپلو تصرفاتو کښې دکوم قانون او معین نظام تابع نه وي مګر اجتماع ځانته یو نظام او قانون لري او پخپلو کارو او اجراتو کښې بې انتظامي نه خوښوي ځکه یې دلته افراد داسې حقوق پیداکوي چې اجتماعي نظام په عدالت او منظمو اجرااتو مکلف کوي دهمدې لامله په رسمي دوایرو کښې یو معیار موجود دی او بې د وظایفو له قیمت نه د رتبو معاش څه فرق نلري یو کاتب ۲ (مثلا) په هر وزارت او هر ولایت کښې یو اندازه معاش لري او دیته نه مجبوریږي چې دمعاش دپاره د خپلې تبدیلۍ کوښښ وکړي ددې موازنې ساتل ځکه ضرور دي چې یو خو اجتماعي عدالت نه ساتل کیږي اوبل د وظایفو تقسم هم خرابیږي او هرڅوک هغه ځای ته هڅه کوي چې دده کارهلته زیات قیمت لري، دلته مقصد دانه دی چې ټول کارونه دې یو قیمت ولري بلکې مطلب دادی چې یو کاردې په یوه اوبله دایره کښې فرق نلري یو محاسب یا یو دتحریر کاتب باید په هره دایره کې یو راز استحقاق ولري هسې نه چې یو معلم او یو کاتب دې سره برابر وي ځکه چې دلته دکار او وظیفې جنس بدلیږي او هریو دخپل اهمیت او تکلیف په لحاظ بیل قیمت پیداکوي. غیرله دغې موازنې چې باید په معاشو نوکښې وساتل شي لکه چې ساتل شوې ده یو بل شی هم ډیر ضرور دی او دخپل ضرورت په اندازه ګران هم دی. ځینې کارونه په ځینو دوایرو کښې شته چې هلته دځینو غیر مشروعو استفادو مجا ل هم شته نوکه ددغه راز استفادو مخه ونه نیول شي، دیوه اخبار کاتب (مثلا) کوښښ کوي چې دیوې علاقه دارۍ کاتب شي دلته که څه هم په معاش کښې فرق نشته مګر په معیشت کښې فرق شته هغه ورځ زما یو دوست دخپل صحبت په ضمن کښې وویل څوکاله مې تعلیم وکړ پس له هغه چې کلي او کورته راغلم واده مې وکړ او مجبور شوم ځانته معاش پیداکړم، زه او زما یو خپښ چې دباجه او سانډو په نامه یادیږي دواړه راغلو او په دوایروکښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماموران شو، زه دتعليم خاوند وم يو كتابت راته ميسر شو او هغه سواد نه درلود په يوه دايره كښې تحويلدارمقرر شو. مګر تحويلداری يې داسې وه چې مصرف يې زيات درلود او دناوړې ګټې مجا ل پکې و، څو کاله وروسته زه يوې رتبې ته ورسيدم او نوم مې وګاټه مګر هغه ډيرې پيسې اوپولې پټې پيداکړه هغه بله ورځ چې زما زوی هغه کره ورغليو ، چې بيرته راغی راته ويلې يې ترور کره مې يوه داسې ښه راډيو وه اوداسې ښه سازيې کاوه، په کورکښې يې ډيرې ښې ښې قالينې هم اوارې وې او ښه ښه چيرکټونه يې لرل د ترور زوی مې راته ويلې چې تاسې ولې راډيو ناخلئ؟......؟

دلته زما دوست راته وويل چې زه له خپل نصيب او قسمته کوم شکايت نلرم او دا نه وايم چې دتحويلدار صاحب بيسوادي له مانه ښه شوه ځکه چې که ماته هماغه تحويلداري سره له هغه مفاده راکړه شي زه به يې دځان لپاره عار اوتنزيل وګڼم.

مګر دا نه وايم چې دغه راز مظاهر په ځينو اشخاصو تاثير کوي او ځينې کسان له معنويت نه ماديت ته او له صداقت نه خيانت ته راکاږي. په ا جتماعي نظام کښې بايد دغسې غير شعوري بې عدالتي هم رانشي او داسې ونشي چې يو د تعليم خاوند او يو بيسواده په معيشت کښې دومره فرق ولري چې اطفا ل هم پرې پوه شي. يو اجتماعي نظام که يو نويسنده او دعلم خاوند ته له يوه بيسواده تحويلدار نه زيات معاش ورکوي او پدې باب کې د حق سنجش او د کار قيمت قائليږي غرض به پکې همدغه وي چې دهغه معيشت له دې بل نه ښه شي او امتياز يې راشي نوکه نتيجه بالعکس شي او دغه راز اجتماعي نواقص په ځينو دوايرو کښې رفع شي او څوک يې جلوګيري ونکړي دمعاشونو عدالت هيڅ نشي کولی او اجتماعي نظام د چا شکايت نشي رفع کولی.

داجتماعي نظام مهمه وظيفه داده چې په يوه ملک کښې عدالت قايم کړي او هرچاته دخپل کارد قيمت او اهميت په قرار برخه وکړي، اودسنجش او موازني په اثر کښې هرڅوک دخپل استحقاق په اندازه وروزي. که يوه سړي ته يو فرد له خپل ماله هرڅومره شی ورکړي يا يوتن له خپل پټي او تجارت څخه هر څومره ګټه وکړي بل سړی څه ګله نه کوي او نه د اعتراض حق ځانته ورکوي مګرکه اجتماعي نظام بې له کوم حق او استحقاقه يوته زياته برخه ورکوي ډيرنور خوابدي کيږي اوله خپلو وظايفو سره يې علاقه کميږي، دلته ښايې څوک ووايي چې تحويلدار ته اجتماعي نظام دغه راز لوړ معيشت نه دی ورکړی او دا دغسې مثا ل لري لکه چې يو غل په غلا او يو بډې خور په بډو ډيرما ل پيداکړي او له يو ه بل مامور نه بدای شي. دا خبره رښتيا ده چې اجتماعي نظام هغه ته دومره ما ل نه دی ورکړی بلکې هغه له اجتماعي نظام نه غلاکړې ده مګر که يو قاسم او ويشونکی (چې بايد يوشی په څو تنو داسې وويشي چې هر چاته خپل حق ورکړي او هيڅ بې عدالتي پکې رانشي) په تقسيم کښې وغوليږي، او ځينې کسان ترينه له خپل حق نه زيات څه پټ کړي هر څوک ورځنې شکايت کوي او عدالت هم ناراضه کيږي. ددغسې غلاګانو مخه نه نيول علاوه پدې چې په ځينو مامورينو کښې دشکايت فکر او شعورپيداکوي او ځينې کسان په بدو لارو بيايي داجتماعي نظام قصور او بې پروايي هم ښيي. ددغسې اصلاحاتو لپاره يواساسي فکرپه کاردی چې بايد حسابي اوشعوري سيستم کښې اساسي اصلاحات وشي او محاسبين لکه دبصيرت ماشينونه داسې نه وي چې حساب او شمير صحيح وښيي مګر نظر او بصيرت هيڅ ونلري. ښايي چې ځينو دوايرو کښې ډيرداسې تحويداران پيداکړو چې په څوکالو کښې يې له خپل معاشه يوپه لسه زياته ګټه کړې او پخپل حساب کښې فاضل هم دی نو دغه راز محاسبه به سړی څه کړي؟ که مادلته څه حسابي تخصص درلودای ښايي چې اوس مې په حساب کښې ډير اصولي نواقص ښودلي وای او دا ثابته شوې وای چې په حسابي امورو کښې ځينې نواقص شته چې بايد رفع شي.

دمثا ل په ډول وايم يوه رسمي دايره چې دځينو شيانو اخيستلو ته ضرورت لري نو له تحويدار سره يو دوه تنه د هئيت په ډول مقرر کړي چې هغه شيان په بازار کښې واخلي او رايي وړي. دغه هئيت که هغوشيانوته په هر څومره زيات قيمت قايل شي او د دکاندارانو کلانتر يې تصديق وکړی حسابي دواير پکې څه نه وايي او داکار اصولي ګڼي مګر دهغې دايرې يوسړی هماغه شيان که په بازار کښې په نيم قيمت واخلي داکار د مسئوليت موجب ګرزي او دخيانت اتهام پکې پيداکيږي نو دغه راز تحويلدار چې ديوه شي قيمت د دوه درې تنو په خوشحالو لو او خوله خوړولو يو په لسه زيات ښودلی شي، نشي کولی چې ناوړه استفادې وکړي اوځان بې مسوليته موږ کاندي؟ کولی يې شي کړي يې دي او و به يې کړي.

په دغسې مواردو کښې که زموږ اجتماعي نظام مکمل وي او د بازار هرڅه معين اوټاکلی نرخ ولري بې له دېنه چې هيتونه وټاکل شي او تصديقونه واخيستل شي، تحويلدار هيڅ نشي خوړلی او هرڅه پخپل اصلي قيمت اخيستل کيږي.

دلته ديوه حکايت په ضمن کښې ديوه مامور اويوه تحويلدار خبره منځ ته راغله او د بحث دمرکزيت حيث يې پيدا کړ مګر اصلي او اساسي مطلب دادی چې په اجتماعي وظايفو کښې بايد يوه موازنه او شعور موجودوي او د هر چا وظيفه اوکار ديوه صحيح

(c) ketabton.com: The Digital Library

معيار له مخې قدرو قيمت ولري. هغه څوک چې اجتماع ته علمي او معنوي خدمتونه کوي له هغو کسانو چې دالاتو او ادواتو وظيفه اجراکوي او منډې رامنډې وهي هم دمعاش او معيشت په لحاظ، هم د اهميت او اعتبارله حيثه لوړ والی او تفوق ولري او مادي و معنوي تقدير يې وشي چې هيڅکله دعرفاني وظيفې خاوند خپل ځان له اداري رجالونه کم ونه ګڼي اوخپل اهميت داجتماعي نظام په نظرکښې لږ محسوس نه کاندي.

هغه کار چې اشخاص يې کولی شي له هغو کارونو نه چې ډيره موده تعليم او تحصيل غواړي بې ا هميته معلوم نشي او په هر لحاظ قدر وقيمت ولري، که داسې نه وي نو علمي او عرفاني خواکمزورې کيږي او هرڅوک اداري چارو ته ميل کوي. يو اجتماعي نظام بايد خپل مامورين پدې هم پوه کړي چې هرڅوک هرکار نشي کولی نوکه يو د علم او معرفت خاوند ځانته اداري کارپيداکړي هغه پيشرفت چې هلته کوي ښايي چې دلته هغومره مؤفق ښکاره نشي او په عادي اشخاصو کې وګڼل شي، داپوهول دژبې او وينا کارنه دی بايد په اجتماعي وظايفو کښې هر څوک چې کوم امتياز او فوق العاده مهارت په کومه خواکښې لري هغه وپيژندل شي او قيمت پيداکړي يعنې داسې ونشي چې هرڅوک پزه تور ه کړي او ځان اهنګر وبولي. دغه راز شعوراو بصيرت چې په اجتماعي نظام کښې وي هرڅوک ديته مجبوروي چې دخپل استعداد او لياقت له مخې يوکار انتخاب کړي نه دکار اووظيفې دقيمت په لحاظ، ځينې کارونه چې خرابيږي او دبې صلاحيته اشخاصو لاس ته ورځي سبب يې همداوي چې اشخاص خپل ځان او خپل استعداد ته نه ګوري او هر څوک هماغه کارته ورانديږي کيږي چې زياته ګټه ياډير قدرلري نو وړ او نا وړه اشخاص هماغه وظيفه اشغا ل کړي او کار ليدونکي هم دومره ډيرښو اوبدوته نه ملتف کيږي او په يوه نظر ورته ګوري دا وضعيت طبعاً داجتماعي وظايفو موازنه خرابوي او ټول خلک يوه لور ته زور کوي چې بياسړی ځينو کارونو ته په اعلانونو هم څوک نشي پيداکولی مګرپه يوه بل کار هرڅوک سرونه ماتوي او وسايل ورته ګوري. (۱)

د ځان مينه

سپوږمۍ کله کله په هاله کښې ايساريږي مګر انسان هروخت دحب ذات ياحب نفس په دايره کښې راګير دی او هيڅکله له دې دايرې نشي وتلی.

دا دايره په ځينو باندې دومره تنګه وي چې بې له ده نه بل هيڅوک او هيڅ شی ورسره نه ځاييږي، مګر په ځينو کسانو باندې دومره پراخه وي چې عالمونه پکې ځاييدلی شي. ښتګه چې وګړي ځينې په وړو او ځينې په لويو کورونو کښې اوسيږي، څوک دخپلې استوګنې ځای يوکلی ګڼي او څوک يوښار يا يو مملکت خپل کور او ټاټوبې بولي، دغسې دخلکو دمينې او محبت دايرې هم لويې او وړې دي، مګر دا دايره که هرڅومره لويه وي بيا هم اصلاً دسړي له خپله ځانه چاپيره ده او نورپکې طفيلي وي.

که تاسې په ظاهره يوسړی وينئ چې له يوه اوبل سره ډيره مينه کوي يا خپل ځان د کوم ميلمه او دوست و اشنا په خدمت کښې ستړی کوي دا مينه هم په اصل کښې له ځان سره ده او دځان مينه ورته ويلی شو ځکه چې نفع يې ده ته راجع ده او ګټه يې بيرته دده کا له ته راځي.

که ووايو چې هرانسان په ځان مين دی او له ځان سره مينه لري، يا دانسان په هر محبت کې چې له هرچا اوهرشي سره وي دځان مينه پټه پرته ده دروغ يې مه بولئ ځکه چې له خپل ځان سره مينه او محبت دانسان په غرايزو کښې حسابيږي او هيڅوک ترينه نه دی خلاص. ځينو شاعرانو که پخپلو اشعارو کښې خپلو معشوقو ته ويلي دي چې په ائينه کښې مه ګورئ چې په ځان مين او زموږ رقيبان نشئ، غوليدلي دي ځکه چې دا عشق او دامينه له حسن و جماله يا له محاسنو او فضايلو بې نيازي لري او هيڅ مادي يا معنوي صفات نه غواړي.

که څوک ښکلی وي او که نه وي، ښه وي اوکه بد، جوړوي او که ناجوړ، عالم وي او که جاهل، خوار وي ا و که بډای له ځان سره مينه اوپه ځان پيرزوينه لري، مګر دامينه دهر چا دفکر او ذوق په لحاظ بيل بيل رنګونه او مختلف مظاهر لري.

يو به وې چې ځانته به ښه ډوډۍ پيداکول له ځان سره مينه ګڼي او دځان مينه به ورځنې خيټو او دخيټې خدمتګار جوړ کړی،

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۹ ګڼه ۳_ ۲ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل به ګمان کوي چې په ښو جامو کښې ځان پټول له ځان سره مینه اوپه ځای پیرزوینه ده.
ځوک به عزت او اعتبار ګڼل له ځان سره مینه بولي او ځینې به په ډیرو پیسو او جایدادونو کښې دغه مینه لټوي.
چاته به دابښه ښکاري چې ځانته عیش وعشرت برابر کړي او ځینې به فضایل پیداکول که څه هم ډیر مشقتونه پکې وي حب نفس ګڼي او ریاضت یا دنفس تذلیل به ورته په ځان لورینه معلومیږي نو ویلی شو چې دامحبت دانسان دفکر او ذهن په اعتبار خپل شکل او صورت بدلوي او دانسان شخصیت ورځنې تشکیلیږي. په هره اندازه چې افکار لوړ او عالي وي هر څومره چې انسان له لورو معانیو سره اشناشوی وي هغو مره یې حب نفس او دانسان مینه هم یو ښه صورت اوښه مظهر پیداکوي مګرکه فکر او نظر ټیټ وي او ځوک ځانته په ټیټ نظرګوري نو د ځان مینه یې مخ په ځوري بیایي اوپه کندو کپرو کښې یې غورځوي.
غرض دادی چې په دې باب کښې د ځان معرفت ډیرتاثیر لري که ځوک دځان په پیژندنه کښې یوه لوړ اوعالي معیارته نه وي رسیدلی اوبې له خپل جسمانیته نور خپل ځان نه پیژني هغه ته دځان مینه همدا ښکاري چې خپل نفس او تن وپالي او خپل نفسي خواهشات پوره کړي. مګر که چا عقلاني او روحاني شعور پیداکړی وي اوځان له جسمانیته ماورا یو بل شی بولي هغه بیا په نورو روحي او معنوي لذایزو پسې ګرزي اوبل راز ارزوګاني ورته پیداکیږي.
ځینو کسانو ویلي(فکر هر کس بقدر همت اوست) مګر کیدای شي چې حقیقت بل راز وي او د هر چا همت دهغه دفکر او شعور احساس و ادراک په اندازه وي نو په هر صورت چې فکر د همت په اندازه وي او که همت د فکر په اندازه وي خو د فکر او همت تر منځ یو ه داسې رابطه شته چې باید یو له بله سره برابر وي او دځان مینه هم د همدې دواړو معنوي عواملو په اعتبار یوعالي یا ادنی مظهر پیداکړي او کله کله دځان مینه په یوه داسې رنګ کښې ولیدل شي چې سړی ورته حب غیر یا د بل مینه وایي. څوموده دمخه دکابل مجلې یوه فاضل لیکونکي ښاغلي خادم دخیر دعزیزې ترعنوان لاندې دخپل یوه دوست حکایت رانقل کړی و چې هغه لس کاله له یوه فاضل سره چې په محیط کښې علمي او فلسفي شهرت لري پدې خبره بحث کړی و چې د ارادې محرک څه شی دی؟ دغه فاضل وایي په ټولو کاروکښې دانسان د ارادې محرک د ده د(حب ذات) غریزده او هغه هرڅوک چې وي وایي نه انسان باید دومره خودغرضه نه وي اوله حیوانه د (حب نفس) په غریزه کښې فرق ولري یعنې بایدپه انسان کښې د خیر غریزه موجوده وی چې د خیر لپاره ایثار وکړي اوکله کله له خپلو شخصي اغراضو او منافعو تیرشي. پدې بحث کښې ښاغلی خادم د دواړو جانبو دلایل راوړي او په اخر کښې یې د خیر د غریزې داثبات لپاره د خپل دوست له خولې دوه دلیلونه راوړي اووایي: (۱) چې یوه ورځ په بازار کښې تیریدم او یوه داسې سړي چې ښې معتبره جامې یې اغوستې وې له یو داسې چاسره جنګ درلوده چې زاړه اوشکیدلي کالي یې په تن کښې و زه د غریب سړي په خواشوم یعنې دهغو ښو جامو خاوند دکاندارمې ملامت کړ او غریب سړی مې تربنه خلاص کړ حاضرینو له ما څخه تشکروکړ او ما خپله لیاره ونیوله.
(۲) بله داچې یو د ښې دریشي خاوند په بایسکل سپو راوله یوه دهاتي سړي سره یې تصادم راغی، او دا بیچاره یې په ځمکه راوغور ځاوه او علاوه پدې له بایسکله راکوز شو او دغه سړی یې نورهم واهه زه چې دلته حاضر وم وروراندې شوم ویل مې:
اغا ته ملامته یې اوکه داسړی؟ ته لا له ده نه معافي نه غواړې او وهې یې. که ته داسړی نه پریږدې نو زه ورڅخه جداً مدافعه کوم وروسته تردې دوه حکایتونو بیاوایي چې دا باطني عامل او دغه ذهني محرک چې زه یې په دغو ځایوکښې د دوه مقتدرو سړو په مخکې ودرولم څه شی وُ؟ وروسته تردې پوښتنې د جواب په ډول وایي یوقسم دترحم او دحق دمرستې احساس په ماغلبه کړې وه او د ځان د خطر او ضرر احتما ل سره یې دمظلوم په مدافعه کې ودرولم او په دغو حادثو کې مې هیڅ اغراض اومنا فع دخپل ونه لیدل، دمقالي په اخرکښې ښاغلی خادم لیکي: دا و زما د ملګري تقریر زه پخپله هم په همدغه عقیده یم چې دغسې یواحساس په انسان کښې شته چې ددغې غریزې په اثرکښې انسان دخیر، حقانیت او وظیفې لپاره ایثار کوي. زه له ښاغلي خادم سره دا خبره پوره منم چې انسان کښې دخیر غریزه موجوده ده او دهمدغې غریزې په اثرکښې انسا ن ډیر دخیر کارونه هم کړیدي مګر دده له دوست سره یوڅو خبرې لرم.
اول خودغه دوه مثاله چې ده د خپلې مدعا داثبات لپاره راوړیدی خورا ضعیف دي او د جانب مقابل ددلایلو په مقابل کښې څه موجودیت نلري، دی وایي دترحم او دحق د مرستې احساس په ماغلبه کړې وه او دځان د خطر او ضررله احتما ل سره دمظلوم په مدافعه کښې ودرولم.
دلته دځان خطرنشته ا وپه دغسې بازاري جنګونو او ګفتګوی کښې کومه خبره دخدای لپاره کول یا څه خدای جاتي مداخله دفرد د ضرر احتما ل نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته محتاطو کسانو ته به داغېته خبره ښکاري او زيات زرورتوب به يې ګڼي. مګر ځينې نورېي ښايي چې قابل ذکر هم ونه بولي.
بله داچې وايي، په دغو حادثو کښې مې هيڅ اغراض ا ومنافع دخپل ونه ليدل مګر لومړی حادثې په اخرکښې وايي چې حاضرينو له ما څخه تشکر وکړ نو دغه دحاضرينو تشکر ايا غرض اونفع نشي کيدای. پدې کښې هيڅ شک نشته چې دانسان په ژوند کښې دغه راز منافع ډيرقيمت لري او د همدغسې منافعو لپاره ډير ډير کارونه کوي مګر زما ددوست دوست که دا نفع په نظرکښې نوي نيولی او دترحم يا دحق دمرستې لپاره يې داکار کړی وي نو دغسې کسانو سره خو ارومرو داخرت فکرونه وي او د خدای لپاره دغسې خطرونه او ضررونو ته ورانديې کيږي. نو بياهم نشي ويلی چې پدې کښې دځان دپاره څه منافع نه و، مور خو د مخه وويل چې دځان مينه د هر چا دفکر اونظرپه لحاظ مختلف مظاهر پيداکوي.
يو مسلمان چې په خدای او قيامت عقيده لري هغه اخر وي ګټه له دنيايي ګټې نه ښه ګڼي او خپل نفس ذليلول، روژې نيول، ځان شهيدول دځان لپاره نفع بولي او دځان مينه يې همدغسې کارونو ته وراندې کوي نو دغه دخير غريزه او دحب ذات غريزه څه تضاد نلري لکه چې ده خيا ل کړيدی او لس کاله يې له يوه فاضل او عالم سره پدې بحثونه کړي دي.
يوسړی به وي چې دخير او نيکی په مينه کښې به د ځان خير ګڼي او حب ذات به يې دخير کارونو ته وراندې کوي نو دلته دحب ذات غريزه او د خير غريزه اتفاق لري او يوله بله منافي نه دي، په دغسې مواردوکښې خير خواهي او خود خواهي څه فرق نلري او دواړه يو شی بلل کيږي دغسې کسان چې دحق او حقيقت په طرفداری راپاڅيږي او له حقيقي خطرونو څخه هم نه ويريږي ارومرو يوه معنوي نفع ددوئ په نظر او شعور يا ما تحت الشعور کښې وي، که چيرې په دنياکښې يو ښه شهرت يا شخصيت ګټل دده په نظرکښې نه وي اونه غواړي چې دخوارانو اوغريبانو يا عامې طبقې په نزد ځان مقبول او محبوب کړي او ښه نوم پيداکړي ضروربه ورسره خدايي فکرونه او د اخرت سوداملګری وي او يوبل راز ګټه چې دده په نظرکښې به ډير اهميت لري که څه هم نورېي احساس نشي کولی ده ته ځان ښکاره کوي نو څوك دا نشي ويلی چې ده ته په دغه کار کې د ځان منافع او حب ذات هيڅ دخل نلري، زما دمطلب خلاصه دا ده چې انسان ټول ارادي افعا ل (چې ټوخيدل او ځينې نور طبيعي افعا ل ترې واوزي). دحب ذات په اثرکښې وي يعنې د ځان دنفع او فايدې لپاره وي مګر دانفع اوفايده به کله مادي وي او کله معنوي. موږبايد دځان مينه او حب ذات يوازې داونه ګڼو چې سړی به ارومرو د جسماني خواهشاتو او دنيوي عيش او راحت لپاره کارکوي ځکه چې ځينې انسانان دفکرو عقيدې، مسلک او مذهب ، تربيې او تعليم په اثرکښې د ځينو معنوي او روحي ګټو لپاره خپل سراو ما ل قربانوي. او همدغه قرباني له ځان سره مينه او په ځان پيرزوينه ګڼي، په اسلام کښې ډير دغسې اشخاص شته چې په(ويؤ ثرون على انفسهم) باندې ساتل شويدي مګر ددې معنی داده چې دوئ دغه ظاهري ځان او مادي وجود ديوې عالي او لوړې مفکورې دپاره قربان کړي او دخپل روحاني وجود ګټه اوفايده يې په نظرکښې نيولې ده ، نوکه سړی په انساني اعمالو او افکاروکښې ښه دقت وکړي په هرکار کښې يو ډول فايده په نظرکښې وي او ديوه عاقل سړي هيڅ ارادي حرکت بې دځان دفايدې نه نه وي، کوم کارونه چې مور يې دخير وغريزې په اثرکښې بولو اوخيريې ګڼو هغه ارومرو د انسان لپاره کومه معنوي ګټه لري او دانسان د ذهنيت په اعتبار يو ډول احتياج باله شي.
دانسان لپاره خو د خواهي او د ځان مينه چې حب ذات يا حب نفس ورته وايي عيب نه دی بلکې صفت دی مګر دا هله چې انسان خپل ځان معناً او مادتاً وپيژني او دځان مينه يې د لوړتيا او فضايلو خواته بوزي يعنې داسې ونکړي چې نفس اونفسي شهوات وپالي او عقل و روح چې د انسان اصلي اومعنوي ذات ورته ويلی شو له نظره وغورځوي او هيڅ مينه ورسره ونلري.
که يوسړی خودخواه وي او دغه خودخواهي په ده باندې باعث شي چې ځانته علم او فضليت، نيک شهرت او اخلاقي اعتبارله نورونه زيات پيداکړي اوخپل معنوي او حقيقي تفوق په نورو باندې وغواړي دا خود خواهي يا ځان سره دغه راز مينه يو لوی صفت دی مګر که خود خواهی خپله مجرا بدله کړي او په بد ه لار کښې صرف شي نو بيا ترينه لوی عيب په عيبونوکښې نشته.
دښاغلي خادم دوست ويلي چې انسان ولې دومره خود غرضه اوسي او ولې دې حيوان او انسان د حب نفس په غريزه کښې فرق نلري؟ پدې خبروکښې که دده مقصد داوي چې انسان دې خودغرضي بيخې پريږدي خو دا هڅو ممکنه نه ده او داسې نشي کيدای چې انسان له اغراضو نه بيخي لاس واخلي مګر داکيدای شي چې خپل اغراض ښه کړي اود بدو اغراضو په ځای ښه اغراض ځانته پيداکاندي همدارنګه دحب نفس په غريزه کښې له حيوانه داسې فرق پيداکولی شي چې دی حب نفس دخير او فضايلو په لټون او حصول کښې وګڼي او حيوان دحب نفس په اثرکښې دخپل حيات دساتنې لپاره ديوه اوبل په پټې کښې ځان مور کړي مګر داسې نه کيږي چې حب نفس بيخې پريږدي او خوشې په خوشې خپل ضررته ملاوتړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک که دانسان لپاره دخیر په غریزه قایلیږي او ددې غریزې په اثریې له نورو حیواناتو بیلوي ضروربايد ددې غریزې منشا او ریشه عقل و ادراک وبولي او یوعاقل هروخت په هرکار کښې دځان یو ه مادي یامعنوي، دنیوې یا اخروي ګټه په نظرکښې نیسي.(۱)

دخان ناظر

خان دډېر ځمکو او جایدادونو خاوند و، ځکه یې مزدوران دهقانان او اجاره داران هم ډیرو او ډیر نوکران یې درلودل چې چا به اسونه ساتل چا به ټوپک ګرزول او چابه د تازیانو او بازو باښو ساتنه په غاړه درلوده.

خان به په ولس کښې سترګې غړولې او داسې سړی به یې ناظری اوبالا بینی لپاره پیدا کاوه چې کا ل په کال په اجاره دارانو باندې اجارې زیاتې کړې او د دهقانانو په خواری خواری ځمکې ابادې کړي.

ناظر به دخان دخوشحالی لپاره له اجاره دارانو، دهقانانو اومزدورانو سره ډیر بد سلوک کاوه او خلک به یې له لاسه ډیر په عذاب وو.

دناظر اصلي منظور د خان خدمت و چې باید ډیرخلک دیوه تن دګټې اوخوشحالي دپاره په کارواچوي او دغه استثماري وظیفه په ښه شان سرته ورسوي.

ډیرښه ناظر هم به هماغه و چې خواران نورهم خوراکړي اود خان خاني نوره سم چاغه کاندي. دکوروکلي خلک له خان نه خپه نه و اوله ناظرنه به یې ډیرسرتکاوه، هرچا ویل: خان پخپله ډیرښه سړی دی خو د ناظر دې بچې مړه شي.

یوه ناظر چې به څه مو ده ناظري وکړه او خلک به یې پوزې ته راوستل خان هغه لرې کاوه اوبل به یې پیداکاوه.

هغه به له پخواني ناظرنه دخان لپاره ډیرې تودې منډې وهلې ځکه چې نوکر نو اهو بدو میکیرد ډیره پخه خبره ده.

هغه به پخواني ناظرته نه کتل چې خلک ورته په څومره کرکه ګوري اوڅوک یې اوس سلام هم ناخلي، نه پوهیږم دخان طالع بیدارې وې او که دخلکو بخت ویده و چې هرنوی ناظر به په خان پرستی کښې له بل نه وړاندې ټوپ واهه اود استثماري نقشو په جوړولو کښې به یې خپل ایمان زیات خواراوه مګر خان یو ناظر هم له دوه کالونه زیات نه ساته اوخپل خیر یې په همدې کښې لیدلی و.

په ربښتیا چې دریم ناظربه له دوهم نه هم تیره واړو له اودخان ګټه به یې اسمان ته ورسوله. دی به هم څه موده وروسته دنورو له سرنوشت سره مخامخ شو او دډیر خلکو دښمني به یې په څو ورځو خپل اولادو ته پرینښوده.

داسلسله همدغسې جارې وه او دناظرپه بدلون به څه قدر د خلکو تسکین کیده او زاړه خاطرات به په نوواميدونو بدلیدل.

د اولس نخبه اشخاص به دناظر ی په طمع دخان په شاو خوا څرخیدل اوپه لطایف الحیل به یې د هغه توجه ځانته جلبوله په دې مسابقه کښې علاوه په چاکرانه اهلیت اولیاقت د خان اعتماد ډیر زیات اهمیت درلود اودغه دبخت باز د هر چاپه سر نه کښینا سته.

دناظری عمرکه لنډو د ستاژ دوره یې ډیره اوږده اوپه ډیر خدمت دغه عزت او حرمت ګټل کیده.

کجیر خان چې هوښیار او ځیرکه سړی و وروسته له ډیر انتظار څخه د ناظر په حیث منظور شو او دغلو د انو کلي ګاڼي وروسپار ل شوې.

دا ناظر له نورو نه په عقل اوفکر پوخ و ځکه یې دناظری طرز بدل کړ اوخلکو ته یې ځان بې واکه اوبې اختیاره وښود.

ده به چې هر څه هرچاسره کول هغه به یې په دې پوهاوه چې دی دخان فکر او اراده تمثیلوي او دیوه تواچي حیثیت لري.

دی پخپله هیڅ نه کوي او هیڅ نشي کولی، هرڅه چې کوي خان یې کوي، خلک باید هر څه له خانه وګڼي او ناظر معذور او مجبور وبولي.

دغه وخت هرڅوک په دغه راز پوه شو چې خبره په کوم ځای کښې ده امر اونهې دچا کاردی.

وروسته تردې بیا چا و نه ویلې چې خان پخپله ډیرښه سړی دی خو د ناظردې بچې مړه شي.

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۵ کال ، ۱ګڼه ۲_ ۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک پدي وپوهيدل چې دناظر بچې هيڅ ګناه نلري بلکې پخپله ناظرهم اصلي ګنهګارنه بلل کيږي، هوښيار ناظرکه نورڅه ونکړه او دخلکو په حا ل کښې يې کوم ښه بدلون رانه وست دخلکو سترګې يې څه قدر خلاصې کړې او اصلي ناظر يې هر چا ته په ګوته کړ.

دیته وایي: غیر مستقیم خدمت.(۱)

کميت پيژندنه

نورخلک دکيفيت په تشخيص کښې هم ډير ماهروي او زه دکميت په تميزکښې هم غوليږم يا حيرانيږم، ددې لپاره چې تاسې خپل حيرت ته حيران غونډې کړم ځينې مثالونه به درته وړاندې کړم، زما مثالونه ډيرساده دي مګر زه تر هغو ساده يم او دډيرې سادګۍ په وجه راته عام فهمه شيان هم مشکل شي.

مثلاً يوسړی په شپه کښې شل رکاته نفل په نيم ساعت کښې کوي او يوبل يې په يوه ساعت کښې کوي او يو بل په يوه ساعت کښې دوه رکاته نفل کوي يعنې يوپه يوه رکات کښې سورت بقر لولي او هغه بل پکې دفيل سورت.

زه نه پوهيږم چې درکاتو نو په حساب شل رکاته ډيرعبادت وګنم که دوخت په اعتباريو ساعت عبادت له نيم ساعت نه زيات وبولم.

يوسړی دکوم شرعي عذر په وجه دجوزاپه مياشت کښې چې دروژې له مياشتې سره مصادفه وي روژې خوري او بيا دقوس په مياشت کښې قضايي روژې نيسي دلته هم راته د کميت تميز ګرانيږي او په دې نه پوهيږم چې دجوزا اوږده ورځ ا ودقوس لنډه ورځ ديو ځل طلوع او غروب په اعتبار دکميت په تله برابرې دي او که دساعتونو او دقايقو په حساب سنجول کيږي.

په ژور ناليستۍ کښې هم دکميت مسئله پيچده ګي پيداکوي.

يو ليکوا ل يوې جريدې ته يوه اوږده مقاله ورکوي چې دوه مخه نيسي يو بل دوه ورې مقالې چې نيمه صفحه نيسي.

په دې موردکښې هم د کميت په لحاظ دا سوا ل پيداکيږي چې دکوم يوه برخه په جريده کښې زياته ده ايا د کميت معيار دمقالو الفاظ او کلمات دي که دمقالو عنوانونه.

په رسمي او اداري چاروکښې هم دکميت مسئله مشتبه کيږي.

په يوه وزارت کښې يو مامور خارج ته سفر کوي او څلور مياشتې تيروې يوبل مامور درې ځله خارج ته ځي او هرځل يو ه هفته هلته تيروي

ديوه سفر خرڅ په زرو ډالرو کيږي او دبل له سوونو څخه تجاوزنه کوي دلته هم حيرانيږم چې دکميت معيار دسفرونو کرات او مرات دي که ورځې اومياشتې يا د ډالرو حساب. د شورى دتقنيني دورې حساب هم رانه ورکيږي.

دا دوره په قانون کښې څلور کاله ده په هرکا ل کښې اوه مياشتې دکار موده ده په هره مياشت کښې که له عمومي تعطيل سره تصادف ونکړي دولس ورځې دعمومي جلسو لپاره تخصيص شويدي چې په دغه حساب ديوې دورې عمومي مجلسونه له درې سوو څخه تجاوزنه کوي نوکه چيرې ولسي جرګه په يوه دوره کښې څلور سوه عمومي جلسې دايرې کړې او په يوه بله دوره کښې درې سوه جلسې هم پوره نکړي يا د مشرانو جرګه په يوه دوره کې خپل يو دوه مياشتنياجلاس اصلاً داير نکړي نو دا دوه دورې به دکميت په لحاظ مساوي ګڼو که څنګه؟ يعنې دکار د ورځو په حساب به يوه دوره له بلې نه کمه ګڼو او که معاش اخيستلو ته به وګورو او دواړه به مساوي وبولو؟

که يوسړی لکه ليمو کوچنی اوبل لکه چکوتره غټ وي ايادوئ دواړه دکميت په لحاظ يو دي که څه هم ديوه کرتۍ دبل لپاره واسکټ هم نشي کيدی.

که نه دجسامت په لحاظ ديوه اوښ قرباني له اوه پسونوسره مساوي ګڼلی شو او دکميت معيار سر شماري نه ده.

که څه هم (عقل بسراست نه به سا ل).(۲)

---

(۱) افغان جريده، ۱۳۵۱ کال د ورې ۲۱ نيټې ګڼه (۲)افغان جريده، ۱۳۵۰ کال دليندۍ ۲۲ نيټه ۱۲ ګڼه ، ۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اداري سياست

يوه ملګري راته خپله کيسه داسې شروع کړه:

د انتظار په کوټه کښې زما غوندې ډېرخلک دملاقات په اميد ناست وو او دروازې ته به يې ترېښو لاندې کتل.

له نورونه خبرنه يم چې څه چورت کښې وو. خوما پخپل زړه کښې خبرې جوړولې او ځان سره به مې کرل او ريبل چې څه به وايم او څه به اورم؟

کله به مې زړه د زمري کړاو په دې فکر کښې به شوم چې راشه له اخلاقي شجاعت نه کارواخله، خپل قانوني حق په صراحت وغواړه، ځان دشخصيت او کرکتر خاوند وښيه او داهليت و لياقت په ښولو جلالتماب تر معنوي نفوذ او تاثير لاندې راوله (ګوندې په درانه نظر راته وګوري او مناسب کارراکړي).

بيا به مې ويل هسې نه چې دا راز خبرې په جنا بعالي بدې ولګيږي او دسرکار کچرې و توريږي يا کله شخ ورته ښکاره شم او په چپيانو کښې مې وشميرې نو ښه به داوي چې اداب او نزاکتونه په نظرکښې ونيسم او داخلاص او عقيدې په څرګندولو دهغه شخص اعتماد او حسن نظر ځانته جلب کړم.

ددې غلامانه فکر تراغيزې لاندې مې دتملق او چا پلوسۍ الفاظ او کمات لټول او د ماهرانه جملوپه جوړولو بوخت وم چې پيشخدمت راغی او زه يې د جلالتماب لوړ حضورته دعوت کړم.

په قد نما ائينه کښې مې ځانته و نه کتل چې نکټا يي او نوره وضع مې څنګه ده او په اول نظر کښې به څنګه ورشم؟ په دغسې جنجالي حا ل کښې په دروازه سرکوزی ورننوتم او په ټيټ سر مې د ارادت لاس وړاندې کړ. ښاغلی جلا لتماب دمهربانۍ له خوا لږ غوندې له ځايه جګ شوی شانته و او خبرې يې له ماسره کريمانه وې.

دکوټې لوکس فرنيچر اونفيس سامان دجلا لتماب له عطوفت سره زه ترعجيب تاثير لاندې راوستم او حيران وم چې دتشکرحق څنګه اداکړم؟

عادي اومعمولي الفاظو نشوکولی چې زما احساسات څنګه چې غواړم هغسې څرګند کړي ځکه مې دحا ل او وضع په مرسته خپل عجز او انکسار تمثيل کړ او په حرکاتو سکناتو مې و ښودله چې زه څومره ترتاثير لاندې راغلی يم.

هغه څه چې ښاغلي جلالتماب زما دحا ل او وضع په هنداره کښې وليدل نو رحيمانه عواطف يې راويښ غوندې شول او په طولاني صحيت کښې يې ډير څه راته وويل چې ځينې ټکي يې دادي:

دوطن مينې او احساس زه مجبور کړم چې دا درنه وظيفه په دغسې مشکلو حالاتو او شرايطو کښې ومنم، او د خدمت په مقابل کې سپکې سپورې واورم په جرايدو او مظاهراتو کې راباندې تورونه ولګول شي او بشري کرامت مې ترپښو لاندې شي.

دافسوس ځای دی چې دلته وچ اولامده يوشان سوزي اوخلک پدې نه پوهيږي چې زه په مجلس کښې څه وايم او څه راز پيښنها دونه وړاندې کوم څه وکړم زه بيخې يوازې يم او نور ټول لکه رمې يوې خواته رغړي زه تاغوندې منور اشخاص ښه ګڼم اوقلبي علاقه ورسره لرم، اهليت او لياقت ته په احترام ګورم مګرته پخپله هوښيار سړی يې او په نيمه پوهيږې.

زه تاته ډاډ درکوم چې ستاپه کارکښې به خپل نهايي کوښښ ونه سپموم، زه ستا په سر جنګ ته هم ولاړيم، ته شل ورځنې پس خبر واخله مګريو ځل.... صاحب او .. صاحب هم وګوره.

دده له حضوره چې مرخص شوم دنورو صاحبانو دليدو په فکر کښې شوم او لوړ جناب ته ورغلم، دا ځل زه د لويانو له حضور سره لږ غوندې بلد شوی وم او په دوهم نقش کښې مې مهارت نورهم زيات شوی و، لويان خدای په لويه ورځ پيداکړی او يو جنس غوندې خلک دي ځکه يې کړه وړه خبرې ا وطرز تفکر ډيرمشابه وي.

دغه اعلی جناب هم زه پخپلو خبرو له ځانه ډير خوشحاله کړم او خپل نظريې زما په باب ډير ښه وښود، خو دايې وفرمايل چې زه بس ستا دکارپه باب صاحب ته وايم ته هغه ته ورشه او ورسره په تماس کښې شه خدای به هرڅه اسانه کړي. ده کنايتاً زه په دې پوه کړم چې عقل فعا ل بل دی او (خورد کلانکار) هم بل څوک دی.

دغه وخت ماته هغه وخت راپه ياد شو چې يوه زيارت ته څو تنه ورغلو او منجور راته ووېل تاسو بايد اول هغه وړوکې زيارت ته ورشئ چې دلوی زيارت شاطرو ځکه چې لوی صاحب همدغسې ويلي و چې د حاجت خاوندان بايد اول هغه ته ورشي او خپل حاجت دهغه په وسيله له لوی زيارت څخه وغواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا امر مې هم په ځای کړاو واړه کلا تکارته ورغلم.

په رښتیا چې هغه په سیاسي هنر او مهارت کښې په نورو مټ اړاوه او زه یې ډیره موده د خوف و رجا دیاس او امید ترمنځ په اعراف کښې وساتلم.

په دغه موده کښې یې زه دفوټبا ل دتوب په شان یوه بل ته غورځولم او زه هم له ډیرې خوشحالۍ په هوا ګرزیدم تر څو چې دوئ ستړي شول او زه هم له سرګردانۍ خلاص شوم مګر په دې پوه نشوم چې کارڅوک کوي او دعا چیرته قبلیږي.

زما طالع چا ترلي دي او د توبې ور کو م دی؟ داهم راته معلومه نشوه چې ښاغلي جلالتماب زماپه سرله چاسره جنګونه وکړل او په دغه جنګ کښې څه تلفا ت پیش شول.

پاک خدای دې زما دغه ګناه راعفوه کړي چې زما په سبب دهغې سنګر مات شواو جلالتما بان یوله بله خوابدې شول.

دغه صاحبان چې زه یې په زیارت څوځو ځله مشرف شوم او هریوه راته خپل نظر ډیرښه ښوده د نورولپاره هر یو ټک وپټرې وه.

هرچابه ویل فلانکی د هغه صاحب په پیرزوینه او توجه دولایت یا ریاست خاوند شو او هغه بل معینۍ او معاونۍ ته ورسیده.

دایوازې زه وم چې دټولو په توجه مدیر یامورهم نشوم.

دملګرې خبرې چې دغه حدته ورسیدې نو یوه هوښیارسړي ورته وویل:

زیارتونه اکثراً همدغسې وي چې یوه ته مراد ورکوي او بل ته نه.

زیارت ته باید سړی یوشی یوسي چې څه ترېنه راوړي.

چې تش ځي تش به راځي.

زیارتونه نذر غواړي.

څو ک چې دزیارت نغري نه تودوي نغری به یې همدغسې سوړ وي.

یوبل سړی چې له اداري سیاست سره اشنا و هغه خبره له بلې خوا راګزکړه او ویې ویل:

زه تاسوته څه وایم مګرتاسې به یې هیچا ته نه وایاست او زما خبرې به ټینګې په غوږکښې نیسئ، هغه موږ له قسمه تیرکړو او بیایې وویل:

د اداري سیاست تقاضا همدغه ده او له نا مطلوبو اشخاصو سره همدغسې کوي.

یعنې وزیر په معین لاس پاکوي او معین په وزیر.

دغسې ساده ځوانانو ته هر یوخپل ځان مهربان او خیر خواه معرفي کوي او بل ورته شیخ میر یعنې مناع الخیر ښیي.

همدغه سیاست دی چې مقام دخپل بام واوري په بل اچوي او ثم فثم خلک اعلی او عالي العا ل مقام ته بدبینه کوي.

داخبره هم دیوه سیاستمدار خبره ده ښایي چې دا هم د اداري سیاست په تقاضامنځ ته راغلی وي اوڅه چل پکې وي چې لیکونکي ا واخبار چلوونکي به هم پرې نه پوهیږي ځکه یې خپروي.(۱)

اشتباه

کله د اشتباه له مخې داسې هم شویدي چې دجنګ په محاذ کښې یوه جبهه په بلې باندې غالبه شوې وي مګر دغه دفتحې او غلبې خبرچې دغالبې جبهې مشرته ورکړشوی هغه بل راز پوه شویدی او ګمان یې کړی چې غلبه دجانب مقابل په برخه ده ځکه سم دلاسه تښتیدلی او ګټلی میدان یې بایللی دی.

دا راز تاریخې اشتباه ګانې به بل وخت ته پریږدو اوسیاسي اشتباهات به هم نه څیړو.

---

(۱) افغان جریده ، ۱۳۵۱ کال، دغویی ۱۸ نیټه ۳۵ ګڼه ، ۱_ ۳ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به هغه اشتباه ګانې په ګوته کړوچې لويانو ته جزيي او بې اهميته ښکاري او تاريخونه يې هم غالباً نه ثبتوي. وايې چې يوسړی له ځان سره لګياو اوويل يې:

په زړه کښې رحم او عاطفه نلري، له ډيرې استغنا چاته نه ګوري، دچاپه ژړا اوفرياد يې زړه نه سوزي.

دومره ظلم او ستم، دومره کبراو غرور، دومره تغافل اوبې پروايي له هيچا سره نه ښايي. زه په څومره اميدورغلم مګر زما عرض يې وانوريده او زما هيلې يې ترپښو لاندې کړې. خدای دې هغه ماغوندې کړي چې زما دزړه حا ل ورمعلوم شي.

عاشق دخپلې معشوقې له لاسه دغه راز شکايتونه کول مګر مخبر اشتباه وکړه او دغه خبرې يې په سرکار والا پورې مربوطې وګڼلې ځکه يې دهغه په باب ډير بد ريوټ حکومت ته وراندې کړاو په دغسې اشتباه د عشق محجور دسياسي محبوس په حيث په زندان کښې ولويد او ډير کړاوونه يې وګالل. تعجب مه کوئ! دغسې اشتباهاتو ډيرخلک دتوپ خولې ته ترلې او ډير کورونه يې وران کړيدي.

وايې چې په تيرو زمانو کښې يو جنت مکان، مغفور او مرحوم امير دمنې په ورځو کښې په کوم باغ کښې ناست وو، دباغ تر شا يو لاروی تيريده او دابيت يې په لوړ اواز له ځان سره وايه:

ای زاغ درين باغ تماشا چه ميکنی　　　ګل رفت وسبزه رفت توتنها چه ميکنی

داغږ چې دمبارک غوږ ته ورسيده دا اشتباه پيداشوه چې لاروی اميرصاحب په غوږ وهي او د شعرپه ژبه ورته ناوړه نسبت کوي ځکه يې هغه ددغه منحوس بيت په ويلو په بيت الا حزان کښې بندې کړ.

داهم وايي چې زړه زمانه کښې يوسړی خوب وليده چې سرې جامې يې اغوستې دي او په اس سپور دی دخپل خوب په معنی نه پوهيده ځکه يې خپلو ملګروته ووايه.

يوه ملګري يې دخوب تعبير په دې ډول وکړچې ته به پادشاه شې ځکه چې اس داقبا ل نښه ده اوسرې جامې سرخرويي ده.

داناوړه خوب اودغه تعبيرکوم مخبر اميرصاحب ته ورساوه هغه يوقضايي هيئت د دغه لوی جرم او ستر خيانت لپاره وټاکه چې په نتيجه کښې خوب ليدونکی ته داعدام جزا تعيين شوه. که چيرې هغه وخت دخوب په تعبير اوتفسير کښې معبر اشتباه نه وای کړې او دغه غلط تعبير منځته نه وای راغلی خوب ليدونکی به ولې وژل کيده.

که معبرو يلی وای چې سرې جامې دشهادت علامه ده اوپه اس سپريدل د سرکار سپاهي کيدل دي نه به داخبره کوم ځای ته رسيدلې وه اونه به ورته قضايي مجلس ټاکل شوی و.

څنګه چې معبر دخوب په تعبير کښې اشتباه وکړه قضاييه هيئت هم پخپل قضاوت کښې له اشتباه سره مخامخ شو، مقصد دانه دی چې داعدام جزا درنه اوسنګينه ده. ددغسې لوی جرم په مقابل کښې ښايي چې دا جزا ډيره خفيفه وي.

دقاضيانو اشتباه داوه چې په خوب کښې سرې جامې اغوستل اوپه اس سپريدل جرم نه دی حتی په ويښه هم دغه کار جرم نه ګڼل کيږي. اصلي جرم هغه غلط او ناوړه تعبير و چې سرې جامې اغوستل اوپه اس سپريدل يې پادشاهي وګڼله اوسړی يې دتوپ خولې ته وتاړه. قاضيانو ددې پرځای چې معبر ته سزا ورکړي دخوب خاوند يې په جزا محکوم کړ او دمجرم په تشخيص کښې يې اشتباه وکړه.

اشتباه که هرڅنګه وي اوپه هرځای کښې وي د عفو وړ ده.

خدای دې سړی بې له اشتباه ګناه څخه ساتي.

هغه څوک چې اشتباه نه کوي او ګناه کوي لويه خطا کوي.(۱)

خان اوبلهای

نه پوهيږم چې اصلي نوم يې څه و مګر خلکو عمرناصر باله.

زموږ په علاقه کښې ده غوندې بل بډای نه و. هرچابه ويل چې د قارون سرېې ګرولی دی.

ده به خپلې پيسې په ګرويو او سودونو بندولې اوبيابه يې دفصل په وخت کښې دګټې بې حسابه غلې راټولولې.

خلک ورته محتاج و مګر هرچا ورته په درانه نظرنه کتل.

---

(۱) افغان جريده، ۱۳۵۱ کال دتلې د ، ۱نيټې ګڼه ۱ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت سود خواره خلکو بدګڼل او هر چا ته سپک ښکاریدل.

دامتل به زښت ډیراو ربدل کیده چې هندو پیسې ګټي او پښتون کیسې ګټي.

ددنیا ما ل ته به خلکو د هندو ږیره ویلې.عمرا ناصر که فقیر نه و نو حقیر خو هر ګوره و.

دی بډای و مګرخان نه و او بې پیسو یې نورڅه نه درلودل.

جاه و جلال، وقار او اعتبار د اولس مشرتوب داولس له خان ښاغلی کریم خان سره و عمرا هم دخان تر حمایت لاندې ژوند کاوه او دخان تابع و.

داځکه چې خان دسترخان درلود، حجرې او مهمانخانه یې لرلې نوکران او مزدوران یې په مخکې ګرزېدل چې تنخا اوډوډی به یې ورکوله.

خان به خیراتونه کول، بخششونه او انعامونه به یې ورکول او له خوار و غریب سره به یې مرسته هم کوله.

دعمراشوندې به هم دخان په کاسه غوړیدې او پخپل کورکښې به یې خوله نه خوږیده. نه یې په نس خوړله نه یې په تن لګوله.

آمد یې ډیر و او خرڅ یې هیڅ نه و، دبډای اوخان اصلي اواساسي فرق همدغه و چې:

هغه دنیا ټولوله اوده ښندله.

هغه خپل حساب زیاتاوه او مره یې پوره کوله.

ده خپل نوم ښه کاوه اوشان و شوکت یې ساته، لنډه دا چې هغه حریص او دی کریم و.

خاني دخلکو په نظرکښې معززه او محترمه وه.

بډایي لکه ډمه که هر څومره ښایسته وه هغومره بدنامه هم وه.

یو هندو هم بډای کیدای اوسیټ کیدی شو مګر خان کیدی نشو.

مشري او واکمني له خانی سره تړلې وه.

له بډای سره بې پیسو نورڅه نه ووکه و نو هغه ویره وه.

داحا ل په مرور دزمان ورو ورو بدل شو.

خان دخانی خوی او عادت هیرکړ.

دی هم په پیسو مین شو او حرص پرې غلبه وکړه، او س خان هغه خان نه دی چې پرون و.

اوس دخان سترګې پیسوته ورې دي او همدغې قبلې ته یې سرپه سجده ایښی دی.

دی اوس زر نه خاورې کوي بلکې د زرو د پاره خپل ځان اونوم خاورې کوي.

درحمان بابا دابیت اوس ده ته بیهوده اوبې معنی ښکاري چې وایي:

داهنر نه دی چې خاورې څوک سره زرکا چې زر خاورې کړي رحمانه هنر دادی

دپرونی خان زوی نن تاجر اوقاچاقبر دی.

هغه سودونه چې عمرا خوړل اوس یې دی خوري اولوی سیټ ورنه جوړ شویدی.

دیاوس سره اوسپین لعل و جواهر ډیرلري، مګر هغه پخوانی جوهر، وقار او جلال نلري.

خاني چې حامله شوه بډایي ترینه وزیږیده.

خواران اوغریبان که له ناکامه دبډایانو نوکري او مزدوري کوي له بډایانو سره ډیره سخته دښمني هم کوي.

داسې دښمني چې پخلا کیده پکې نشته.

خان که بډای او منفور شوخیر دی.

خدای دی حاکم او حکومت له دغه حاله ساتي.

حاکمانو ته نه ښایي چې بډایان شي اوخپله شخصي سرمایه زیاته کړي.

دولس مشران او زما مداران که دخلکو خدمتګاران کیدی نشي نواقلاً باید خانان شي نه هغه سیټان او بډایان چې کرکړې دلته وهي او هګی لرې مو له مخه په کوم بل ځای کښې اچوي.(۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۵۱ کا ل دتلی۲۴ نیته، ۷ ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر او کار

په موږ کښې ډیرلږ خلک شته چې هم فکرکوي هم کار کوي اواکثر ه داسې دي چې کارکوي فکرنه کوي چې فکر کوي کارنه کوي، دهمدې له امله زموږ اکثره کارونه خراب دي او یوه سمه صحیح نتیجه نشو اخیستلا ی.

زموږ داعادت دی چې یوکارپه داسې پیمانه شروع کوو چې زموږ له توان او استعداد سره تناسب نلري، وسایل او اسباب یې نه وي موجود، لاره او طریقه یې نه وي معلومه، موانع و مشکلات مونه وي سنجولی او ډیر وروسته پوه شو چې زموږ پدې فکر کښې غلطي وه، دقرغې بند، د لته بندسرک دبغرانهر اودا راز نورکارونه ددې خبرې شواهددي.

موږ ډیرځله له خپل معارف څخه شکایت کوو او وایو چې د۱۲ صنف په طلابو کښې داسې کسان شته چې املا یې غلطه ده او بې سواده پاتې دي مګرپه جواب کښې اورو چې موږ دومره ډیرصحیح اولایق معلمین نلرو چې ټولو مکتبونو ته ورسیږي اوتعلیمات صحیح شي.

دومره پیسې هم په بودجه کښې نشته چې ټولو شاګردانو ته کتابونه او تعلیمې وسایل مهیا شي، که موږ دا ومنو چې دغه عذرونه صحیح دي او صحیح معلمین نشته نو باید وزارت معارف له ابتدا څخه هماغومره مکتبونه تاسیس کړي وای چې لایق او صحیح معلمین او کتابونه ورته پیداکیدل او پالنه یې ممکنه وه مګر دامکتبونه باید په یوه ښاراو په یوه ولایت کښې نه وای بلکې په ټول افغانستان کښې وای. وروسته چې هر څومره وسایل اواسباب زیاتیدلای هغومره به یې مکتبونه هم زیاتول او دتناسب مراعات به یې کاوه که چیر ي دوئ او س هم شل مکتبه په صحیح صورت اداره کولایشي اوسل مکتبونه تاسیسوي زما خو ګمان دی چې ډیره لویه سهوه کوي ځکه چې له هغسې شلو مکتبونه سل تنه پوهان راوتلی شي مګر له دغسې سلو مکتبو نه شل تنه هم لایق کسان نه راوزي. زموږ دغسې کارونه داسې مثال لري لکه چې سړی یوه ژرنده او به لري او دوه ژرندې ورته ږدي نوپه نتیجه کښې یادواړه ودریږي یا خو داسې ګرزې چې دیوې ژرندې کارنشي ورکولی مګر ژرندې ګړي دوه، کوټې دوه ، پلونه او ناوې یوپه دوه تهیه کیږي او له ګټې یې تاوان ډیروي. فایده یې داده چې خلک وایي چې فلانکی خان دوه ژرندې او ژرنده ګړي لري.

زموږ تشکیلات همدا منشالري دیوه سړي کارته څلورتنه نیسو، دیوه مدیرت ورکارنه ریاست تشکیلوو.(۱)

وطن

یوماشوم په خپل کورکښې خارپوڅې کوي او لکه دمرغۍ بچۍ په خپله ځاله کښې اوسي د هغه وطن ډیر وړوکې اوډیر محبوب دی.

دهغه دکور غولی چې هر څومره وي وطن یې هم هغومره دی چې نه پکې غرشته، نه سیند نه ښاراو نه ډیرخلک. وروسته چې هغه ماشوم لوییږي او غټیږي وطن یې هم په هغه اندازه وسعت پیداکوي او علاقه یې زیاتیږي.

دده علاقه اول له خپل کلي، بیا له ښاراو ورپسې له سمت او ولایت سره پیداکیږي او چې دغه ابتدایي مراحل طی کړي نو بیا دخپلې پوهې او اجتماعي تربیې په اندازه دوطن مفهوم او معنی سره اشناشي. یعنې څومره چې پوهه زیاته شي اوانسان عقلي رشد او بلوغ ته ورسیږي هغومره یې فکر انکشاف کوي او علاقه یې له وطن سره زیاتیږي. بالعکس څومره چې یوسړی له علم او له پوهې څخه لرې پاتې شي اولکه کشمیر اکا په ټول عمر کښې له لغمانه سره رودته نه وي تللی دهغه وطن یوازې لغمان دی اواسمان یې هم همغه دی چې په لغمان کښې لیده شي.

دغه شان سپین ږیری هم له ماشوم نه کم نه دی او په ډیرتنګ او محدود وطن کښې اوسیږي.

کشمیر اکا خو دیرش کاله پخوا مړشوی دی مګر ما څلور کاله پخواپه مشرقي کښې یو حاکم ولید چې پخپله هم د همدغه ولایت سړی و. ده ویل پخپل وطن کښې حکومت ښه نه دی اوسړی ښه اجراات نه شي کولی.

زه پدې خبره خپه نشوم چې حکمران صاحب ولې یوازې مشرقي خپل وطن ګڼي او د افغانستان نورولایات ورته پردی وطن معلومیږي

(۱) ولس جریده، ۱۳۲۰ کال، داسد ۸ نیټه، ۷ ګڼه ، ۱ او ۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاولې دغه سړی له دومره لږې پوهې سره دغومره لوېې رتبې ته رسیدلی دی؟ بلکې زه ډیر خوښ شوم چې حکمران صاحب یوازې خپل علاقه وطن نه ګڼي بلکه ټول ولایت ورته خپل وطن ښکاره کیږي او له کشمیر اکانه دده وطن لوی او پراخه دی. په دیرش کالوکښې دغومره عرفاني ترقي زموږ لپاره بس ده او په ډیرې خوشحالۍ ارزي.

ځینې کسان به وایي چې دیوه حکمران او یو ه دهقان مقایسه صحیح نه ده دهقان به اوس هم یوازې سره رود یا لغمان ته وطن وایي اوبس. مګر زه دا خبرنه کوم اوپدې ښه پوهیږم چې رتبې دپوهې او عقل په حساب نه دي ویشل شوي ډیرخلک شته چې رتبې نه لري یایې رتبې وړې دي مګر پاک خدای ډیرعقل ا وزیاته پو هه ورکړې ده او یوبل چې درتبې له برکته په تیز رفتار موټرکښې ګرځي له عقله پیاده دی. نو کیدای شي چې نن یو د هقان دوطن په معنی پوه شوی وي او یوحاکم لانه وي پوه شوی او اوس هم په پردي وطن او اجنبي ملک کښې حاکمي وغواړي. موږ باید په ظواهرو ونه غولیږو او په رتبو یا جامو تیرنه او زو ډیر خلک شته چې د ماموریت نوې خولۍ یې په سر کړیدي مګرپه سرکښې یې څه نشته، دډیرو اشخاصو پکړۍ او خولۍ زړې دي مګر په سر کښې یې نوې او تازه فکرونه شته.

له موضوع نه لږ غونډې هغه خوا ولاړم مګر ژر ملتفت شوم او بیرته خپل مطلب ته راګرزم. دوطن په معنی باندې پوهیدل علم او پوهه غواړي اوله وطن سره عشق اوعلاقه پیداکول اجتماعي رشد او بلوغ ته ضرورت لري.

وطن یوه کورته ویل کیږي په یوه کلي باندې دوطن نوم اینښودل مناسب نه دي. یوه ښاریا ولایت ته وطن ویل دخندا وړ معلومیږي په یوه وطن کښې ډیر کلي، ډیرښارونه ډیر ولایتونه موجود دي او راز راز هواپکې وي.

ځینې ځایونه ډیرتاوده، ځینې ډیرساړه ځینې معتدل وي وطن ووړوکې کور یاکلی نه دی بلکې ډیرلوی اوسترکور دی او لوی خلک یې لوی ګڼي. دماشومانو او ناپوهانو په نظرکښې البته ووړوکې راځي او یوازې همدوئ پکې ځائیږي.

یوکابلی، ننګرهاری، جنوبي وا ل، کندهاری، فراه وا ل، هراتی، میمنه وا ل، مزاری، بدخشی، بغلانی په یوه کور په یوه کلي په یوه ښار اویوه ولایت کښې نه دي مګر په یوه وطن کښې دي او دیوه وطن دي.

ددغه وطن نوم افغانستان دی چې په ټولو یوشان حق او ټول پکې یوشان حق لري، دوطن په سیوري کښې ټول ځائیږي او دوطن په اوبو دټولو تنده ماتیږي وطن دټولو دی، په ټولو حق لري او ټول پکې حق لري.(۱)

ملت

زه غواړم د ملت په معنی باندې هغه څوک پوه کړم چې په کتابي خبروباندې نه پوهیږي او پوهول یې ګران کاردی. دیوه وطن ټولو خلکو ته چې دیوه پادشاه رعیت وي ملت ویل کیږي. یعنې څومره خیلونه او قامونه چې افغانستان کښې دي داټول یو ملت دی او په یوه نامه یادیږي چې هغه نوم افغان یعنی پښتون دی.

تردې نامه لاندې لکه چې خوګیاني، شینواري، مهمند، سلیمانخیل، ترهکي، اندړ، ځاځي، احمد زي، بارکزي، غلجي، او دراني ټول راځي دغه شان ازبک، ترکمن، هزاره، نورستاني، تاجک او نور په دغه نامه کښې شریك دي او ټولو ته افغان ویل کیږي د افغانستان ټول خلك په هره ژبه چې خبرې کوي اوهر رنګه کالي چې اغوندي ځادرونه لري اوکه چپنې، څپلې په پښو کوي که پڼې یا موزې، کندهاری وي که کابلی ننګرهاری وي که هراتی دمزار وي که دمیمنې، دجنوبي وي که دشمالي داټول یو دي اویو ملت ورته ویل کیږي چې نوم یې افغان دی.

دانور نومونه چې دافغانستان بیلا بیل قومونه او خیلو نه یې لري لکه بارکزي، اڅکزي، منګل، ځدران، دیګان ، ایماق او نور داسې مثا ل لري لکه دیوه سړي لاس، پښه، خوله، پوزه، سترګه، غوږ، زړه او نورغړي چې ډیر نومونه لري مګر دسړي نو م یودی چې احمد یا محمود ورته وایي. نو څنګه چې یو وجود په دغو ډیرو نومونو باندې نه دوه کیږي او یوسړی سره له دې چې دوه لاسونه دوه پښې دوه سترګې، دوه غوږونه لري یو تن بلل کیږي یو ملت هم که هرڅومره قامونه پکې وي لکه یو وجود او یو تن باله شي اواصلي نوم یې یودی.

هماغه شان چې یو وطن څوقسمه هوا لري او یوځای یې بل ځای غونډې نه وي یوملت هم څوقسمه خلک لري چې څوک یو راز

---

(۱) ولس جریده، ۱۳۳۰ کال دسنبلې ۲۲ نیټه، ۱۲ ګڼه، ۱_۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوځوک بل راز معلومیږي. هغه ځوک چې دملت په معنی پوهیږي هغه ته دامعلومه ده چې له دغو خیلو نو او قامونو نه پورته یو بل نوم شته چې ټول قامونه پکې شریک دي او ډیره لویه لمن لري.

څنګه چې له سیندو څخه ویالې او له ویالونه لښتي بیلیږي، څنګه چې یه یوه ونه کښې شاخونه او په یوه شاخ کښې څانګې وي دغسې په یوه ملت کښې قامونه په یوه قام کښې کندې اوتپې شته چې دسیندونو ویالو او لښتیو مثا ل لري نو کندې پاتپې به ببلې وي مګر قام به یو وي قامونه به بیل وي خوملت به ببل نه وي.

وګورئ دپښتنو څومره ډیر قامونه دغلجي یادراني په نامه یادیږي مګرغلجي او دراني دواړه بیا د پښتون او افغان په نامه بلل کیږي. دافغانستان ټول او سیدونکي باید په دې خبره باندې پوره وپوهیږي چې دیو ملت خلک ټول یوشان ورونه دي او پښتون اوفارسي وان، سني او شعبه، غلجي او دراني، هراتی، ننګرهاری، کندهاری، مزاری په دغو بیلو بیلو نومونو یو له بله نه بیلیږي.

موږ په خپل وطن کښې ډیرې کورنۍ وینو چې څه یوه ژبه کوي او څه بله، یو ورو ر چې په کابل کښې اوسیدلی دی هغه فارسي وایي او بل ورور چې په ننګر هار کې اوسی هغه پښتو وایي مګر دواړه ورونه دي او هر یو هغه بل خپل ورور ګڼي په یوه کور کښې داسې ورونه او خویندې هم شته چې پلاریې پښتو او موریې فارسي وایي یایې موریه پښتو اوپلار په فارسي خبرې کوي.

داسې کورونه هم شته چې یو مسلمان خاوند او یوه نا مسلمانه میرمین پکې ژوند کوي او دواړه د یوه اولاد مور و پلار بلل کیږي. نو هرکله چې یومسلمان او یو نا مسلمانه چې په ژبه، په دین په وطن اونسل کښې بیل دي په یوه کاله کښې خوږ ژوند کولای شي نوپه یوه لوی وطن کښې به ولې سني اوشعیه، پښتون او بل دیوه ملت په شان نشي اوسیدلی.(۱)

حقیقي غل

په رڼا ورځ یې دډیرو خلکو په مخکې ډیرڅه له موږ نه پټ کړه، ستا خوښه چې غل ورته وایې که نه!

زه خو یې غل بولم.

هو! غل دی مګر دپولیسانو په نظر کښې نه.

ددې غله لاس قاضي او مفتي نه پریکوي.

هیڅوک داغل نه نیسي او نه یې بندي کوي.

ددې غله په ږیره خلی نشته.

ده ډیر څه له موږ نه پټ کړي دي او ډیر زیان یې را اړولی دی ده له موږ نه سره و سپین نه دي پټ کړي.

دی ډیرلوی غل دی.

دده غلا ډیره لویه اوستره غلا ده.

دی ما ل نه پټوي.

دده غلا ته په عادي نظرمه ګورئ!

دی زموږ پیسې نه پټوي.

ده ته دما ل او د پیسو غل نه شو ویلای.

دی نور څه پټوي او ډیر مهم څه پټوي.

دی له موږ نه خپل ځان او خپل بدبد کارونه پټوي.

دی خپل حقیقت او ماهیت پټوي.

ځان پټول او حقیقت پټول ډیره لویه او ستره غلا ده داغلا دیوه ملت او مملکت کور ورانوي او ملکونه برباد وي.

داغل سترګې پټوي. په سترګو ننوزي.

له سترګو اوسترګو رو سره دښمني لري.

هو! داغل له سترګونه رانجه نه پټوي، سترګې پټوي دیله مونږ نه ډیر حقایق پټوي او د حقیقت غل دی ، ده ته باید حقیقي غل ووایو.(۲)

---

(۱) ولس جریده ، ۱۳۳۰ کال دمیزان ۱۳۰۲_ ۱۴ ګڼه ، ۱_۲ مخونه. (۲) پښتو نثرونه، ۱۳۳۵ کال ، ۷۹ _ ۸۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنديوانه

ماستابنديان وليدل، ستا زندان هماغه شان له خاينانو او مجرمانونه ډک دی.
ستاپه زندان کښې ډيررشوت خواره او د خيانت خاوندان واچول شوه مګر رشوتونه او خيانتونه ورک نه شول.
په هيواد کښې ورځ په ورځ ددوي ډله زياتيږي.
په دوايروکښې درشوت بازار هماغسې تود دی اواجراات خراب دي.
اصول او قوانين که هر څومره سختې سزاګانې تعين کړي جرايم نه ورکيږي.
اوس څه بله چاره اوبل فکرپه کار دی.
دمملکت درد په دغو سزاګانو دوا نه شو.
وهل، ټکول بنديانول او وژل بې تاثيره شول، خلک په دغو عذابونو او تکيفونو عادي شول او دزندان ويره له سترګونه لاړه.
اوس بل علاج وکړه او بله چاره وسنجوه!
زندان اوبند يتوب موږ اصلاح نه کړو.
حبس او توقيف موږ له بدوکارونه، له خيانتونو، له رشوتو نو او غفلتونو راونه ګرزولو، راشه ! چې زه او ته په دې باب کښې غور وکړو او اصلاحاتو د پاره يو موثر علاج پيداکړو.
ما په دې فکر کښې ډيرې شپې سباکړي او دحل لاره مې موندلې ده که زما منې راشه! هغه بې ګناه بندي چې په هغه توره کوټه کښې پروت دی خوشې کړه او له زندانه يې راوباسه!
که هغه ازادشي دغه ټول مجرمين او خاينين به که خدای کول بې بندي توبه په سمه لاره روان کړي او کارونه به ښه شي، ته هغه پيژني چې څوک دی اوڅه نوميږي؟
هغه داصلاحاتو نيکه، دديموکراسۍ پلار ښاغلی (انتقاد) دی چې هيڅوک بدو کارونو ته نه پريږدي او په توره شپه کښې دکارنقص او عيب موندلی شي.
دهغه ديد او نظر ډير تيزدی او خيانت ترې نه ډير په ويره کښې دی دهغه آزدي دعلم ، د ترقۍ اودفکر دپالنې لپاره ډير ضرور دی.
راشه! دغه بې ګناه بندي دخدای لپاره او د مملکت دخير او بهبود لپاره ازاد کړه.
که ته هغه نه پريږدې زه حاضر يم چې دهغه په عوض زندان قبول کړم او زنداني شم.
زه پوهيرم چې ترڅو ليکونکي او شاعران هغه چې نقادان دي او متملقين نه دي زندان قبول نه کړي او د مجرمينو په ځای دوئ په جيلخانو کښې ونه لويږي يو مملکت ښه ورځ نه شي ليدلی. داد ليکوالو وظيفه ده چې زندان ته ننوزي او دغه بندي راوباسي. که په يوه مملکت کښې حق او حقيقت مختنق وي او څوک څه نه شي ويلی، که انتقاد او رښتيا ويل لکه يو مجرم او خاين په زندان کښې وي هلته عدالت او ديموکراسي هيڅ نه شي راتلی او سعادت لکه وحشي مرغه له هغه ملکه تښتي.
هغه خاموشه فضا او تاريک محيط چې دحق ويلو ګنګوسې پکې څوک نه اوري او د حقيقت رڼا دورورکی هومره ليدله کيږي دجنايتونو او دخيانتونو لپاره ډير مساعد معلوميږي او فاسد عناصر ډيرښه پالي.
که زندانونه هرڅومره لوی او پراخ شي مملکت به زندان شي مګر ودان به نه شي ځکه چې ودانی بې له حق ويلو او انتقاد کولو هيڅ امکان نه لري، ترڅو چې فکر ازاد نه شي او انتقاد ازادي پيدانکړي ددې خلکو ښه کيدل او په سمه لاره روانيدل محا ل معلوميږي.
انتقاد دبشريت ډيرلوی مصلح اوصحيح رهنما دی.
کوم عقل، کوم منطق، کوم قانون، کو م دين او مذهب، دی په مجرمينوکې قبول کړی او په زندان کښې يې اچولی دی؟ که انتقاد کول او حق ويل په دنياکښې نه وي دا دنيا ډير ژر ورانيږي حق او باطل ګډيږي.
دښو او بدو تميزله منځه ځي، په ملک او وطن باندې داسې تياره راځي چې خاين او صادق نه پيژندل کيږي، ظلم دعدالت ځای نيسي او له انسانانو ځناور جوړيږي.
بنديوانه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت چې مځکه وه اوانسان پکې نه و.
هغه وخت چې حيواني ژوند لکه چينجي په تورو ختو او اوبو کښې ډوب و، ونو او بوټو د ژوند ورمې ته انتظار درلود.
هغه وخت چې پاک خدای دانسان دپيدايښت اراده وکړه او داسمان پرښتې بې خبرې کړې هغوئ دلوی خدای په حضور کښې په ډير جرئت ووې:
ته هغه څوک پيداکوې چې په ځمکه کښې فساد کوي او وينې توېوي دانتقاد تاريخچه له همدغه وخت نه شروع کيږي.
پرښتې سره له خپل لږ علمه دخپل مالک او خالق په کړو کښې خبرې کوي.
هغه وخت چې انسانان پيداشول اوله انسانانو نه فرعونان جوړشول حضرت موسی له يوې امسا سره دفرعون په مقابل کښې ودريد او دده په کارونو او لويو دعوو يې انتقاد کاوه، فرعون دخدايي دعوه وکړای شوه مګر دانتقاد مخه يې ونه شوای نيولی او حق ويل ازادو.(١)

ملي ناموس

نن د هر ملت په نظر کښې خپل ملي استقلال ديوه ډيرلوی ناموس حيثيت لري او له دينه لوی افتخار بل نه شته.
ددغه مقصد لپاره خلک سرونه ورکوي، مالونه، او اولادونه قربانوي اوبې استقلاله ژوند ډيرلوی ذلت ګڼي.
که چيرې ملي احساس او ملي شعورپه ډيرقوت موجودنه وای داستقلال قيمت به ډيرلږ او د دنيا لويې امپراتورۍ به نه ړنګيدې، استعماربه دغسې بده قيافه نه درلوده، او يو ملت به دبل ملت تر سيوري لاندې خوشحا ل و.
دغه ملي جشنونه چې هر مستقل ملت يې دخپل استقلال په ياد کوي او په ډيرقدر ورته ګوري، دملیت تجليل، او احترام پکې پروت دی او همدغه معنی لري چې يوملت دبل ملت حاکميت په ځان نه شي منلی.
موږ بايد پدې خبره ډيرفکر وکړو چې ملي استقلال دملي احساس او شعور محصول دی. هر څومره چې دغه حس قوي وي هغومره به زموږ استقلال هم قوي وي.
د استقلال ساتنه دملت قوي جذبې ته ډير شديد ضرورت لري که دغه احساس په يوه ملت کښې کمزوری شي هغه داستقلا ل په قدر او قيمت نشي پوهيدلی او د همدغسې ناپوهۍ په وجه دغه لوی نعمت ساتلی هم نه شي.
موږ بايد خپل امتيازات، ملي شعور او ملی احساس ډير ټينګ وساتو او دخپل استقلال تقويه ورپورې مربوط وګڼو.(٢)

پښتون دملت نوم دی دقام نوم نه دی

:د ليکوالو اول کاردادی چې لغات اوکلمات په ځای استعما ل کړي او دمعنی ډير لحاظ وساتي
څوک چې دغه کارنه شي کولی هغه ته اديب ويل بې ادبي ده. يوه ورځ د اديبانو په يوه ټولنه کښې چا پوښتنه وکړه چې خوتيدلې اوبه، ايشيدلې او به ، سړې او به ، تودې او به او ترمې اوبه کومې کومې دي؟ يوه اديب په دې باب کښې دومره خبرې وکړې چې يوه مقاله ترې جوړيږي. دغه شان لغوي تدقيق د ژبې دپوهانو او ليکوالو کاردی، نو رخلک له دغومره دقت او تدقيق نه بې برخې دي. له عوامونه اورو چې بې اسرافي ښه نه ده مګر غرض يې داوي چې اسراف ښه نه دی.
دوی دکاتب او سرکاتب په فرق لاښه نه دي پوه شوي او د هرچا چې توره پيخه په سروه ميرزاصاحب ورته وايي، د اميانو په نظرکښې دځوان او زلمی د زاړه او بوډا د اخند او ملا فرق نشته، دوئ ډير ځله چنچني ته مرغۍ وايي او مويز ميوه بولي. ډير خلک شته چې ډوډۍ ته غله ووايي او جوار يا غنم دانې بولي. دعام اوخاص دکلمې اوجزيي فرق کول د پوهانو او هوښيارانوکاردی. که بل څوک وي خو خير، مګر که ليکونکي او پوهان دکابل او خورد کابل فرق ونکړي او پښتون لکه ځاځی يا

---

(١) پښتو نثرونه ، ١٣٣٥ کال، ٩٩_ ١٠٢ مخونه. (٢) اصلاح ورځپاڼه، کابل، ١٣٤٠ کا ل دسنبلې (٥) نيټه، ١٠ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد زی د قام نوم وګڼي له دینه لویه غلطي نشته. د ادب او پوهې په جهان کې دغه راز سهوه او دغه شان اشتباه لویه ګناه ده چې څوك يې نشي عفو کولی. ما ته داسې برېښي چې ځينې ليکوا ل او پوهان پښتون هم لکه ازبك، ترکمن، هزاره له څو قومونو نه يو قام حسابوي. قام د ملت په معنی نه، بلکې په هغه خاصه معنی چې د تنګ نظرو په نظر کې جلوه کوي، هغه چې د ملتو ټولنې ته مجلس اقوام وايي او قام د ملت په معنی استعمالوي نور خلك دي، موږ نه يو. دلته قام د مفهوم او معنی په لحاظ ډېر وړوکی دی چې په متې له قبيلې نه لږ غوندې لوی معلومېږي.

ځينې خلك خيل ته هم قام وايي يعني جبار خيل او معروف خيل بيل بيل قومونه ګڼي، سره له دې چې دواړه خيلونه د يوه قام يعنې احمدزي څانګې دي او د دوه ورونو مثا ل لري. که موږ د خپلو خلکو معتدل ذهنيت او متوسط نظر په نظر کې ونيسو نو قام بايد له دغسې خيلونونه پورته وګڼو او ټول احمدزي له جبارخيلو او معروف خيلو سره يو قام وبولو، دغسې قامونه چې مختلف خيلونه يکې ځايېږي پښتنو کې ډېر زيات دي چې زه ټول نشم شميرلی مګر دا کولی شم چې هغه ډېر مشهور او لوی قامونه تاسو ته معرفي کړم لکه: مومند، ساپي، اپريدي، اورکزي، يوسفزي، خټك، وزير، مسعود، شينواري، خوګيانې، بارکزي، پوپلزي، الکوزي، نورزي، علي زي، کاکړ، اڅکزي، ماموند، سالارزي، وردګ، سليمان خيل، وتمانخيل، ځاځي، منګل، ځدران، بنګښ، دوړ، اندړ، خروټي، ناصر، تره کي، توري، احمدزي، توخي، هوتك ځينې نور واړه قامونه چې زما په تخمين په افغانستان او پښتونستان کې له سلو نه زيات نومونه لري هغه اوس پرېږدم او يوازې د دغو ذکر شوو قامونو په باب وايم چې دغه هر قام د تعداد او نفوسو په لحاظ په زرګونو او لکونو کورونه لري او په ډېرو څانګو او ښاخونو ويشل کيږي او ډېرې ټپې ډېرې پښې ترينه بيلې شوې دي. اپريدي چې ما دلته يو قام وګاڼه هغوئ ځانونه ډېر قامونه ګڼي چې (زخه خيل، قمبر خيل، کوکي، اکاخيل، ملك دين خيل) يې بولي. شينوارو په څو وړو قامونو ويشل شوي دي. لکه منديزي، سه پای، سنسکو خيل، علي شير خيل، احمد خيل، لياس خيل، رحيمداد خيل، حيدر خيل او داسې نور.

همدغه شان مومند او نور قامونه درواخله چې هر يو ډېرې څانګې او ډېر ښاخونه لري او هر هر ځای پراته دي، دغه ټول لوی او واړه قامونه چې په افغانستان او پښتونستان کې له هرات، ميمنې او بدخشان نه نيولی تر کشمير، سند او بلوچستان پورې په غرونو، ډاګونو، ښارونو، درو او ناوونو کې ميشت دي او پنځلس شپاړس مليونه نفوس ترې جوړيږي او دا نوم دومره لوی او دروند نوم دی چې پرتو يې له آمونه تر اباسينده پر ډېره لويه او پراخه ځمکه پروت دی. سره له دغه عظمت او لويوالي که څوك پښتون د يو ملت نوم نه ګڼي او قوم يې بولي نوغره ته به غونډۍ وايي او وطن ته به کلی، سره له دې خبرې چې پښتون قام دابا سيند او آمو له سيمې څخه دباندې هم تېي ، تېي پروت دی.

پښتانه بايد په دې پوه شي چې پښتون له قام اوقبيلې نه ډېرلوی اوډېر ستردی دانوم دومره وړوکی او کوچنی نه دی.

لکه چې ځينو ګومان کړی دی اوپه ډېر محدود نظر يې ورته کتلي دي. دپښتنو په نظرکښې غلجي او دوراني هم هغه نومونه دي چې هريوه ډېرلوی قامونه په غيږ کښې نيولي دي اولمن يې دقام له لمنې نه ډېره پراخه ده. نوپښتون خوپه هيڅ شان دومره نشي وړوکې کيدای چې زموږ دملک په اصطلاح څوک ورته قام ووايي او دځينو وړو قامونو په قطار کښې يې راولي هغه څوک چې قام او ملت په يو ه معنی اخلي هغه پښتون يو قام ګڼلی شي مګر په هغه بل حساب دا خبره هيڅکله دمنلو نه ده چې ډېرلوی سړی دکوچني په ورنې او زړوکي کښې تاو کړای شي، او دماشوم په ځانګو کښې يې ځملوي. پښتون هغه څوک دی چې په يوه مملکت کښې هم نه دی ځای شوی او دوه مملکتونه افغانستان اوپښتو نستان پرې ډک دی نوکه دغومره مختلف او متعدد قامونه ملت ونه ګڼو او پښتون دملت نو م ونه بولو ډېرې لويې هستۍ ته په کم نظر ګورو او لويه ګناه کوو.

افغان او پښتون هغه دوه لفظونه دي چې دمعنی سراو بر، دا خوا، هغه خوايې لکه ديوې تلې دوه پلې يو برابر دي او هيڅ زيات وکم پکې نشته.

هماغه شان چې افغان دقام نوم نه دی دملت نوم دی د پښتون اطلاق هم پريوه ملت باندې کيږي او دا دوه لغتونه يو دبل ترجمه ده.

پښتانه بايد له خيل، او زې له قام او قبيلې نه پورته يوه لويه هستي يعنی پښتون وپيژني او لکه دمرغۍ بچي په هګۍ يا ځاله کښې ايسارپاته نشي. ځان ته په کم نظر ونه ګوري او ځان وړوکې ونه ګڼې.موږ دامنو چې بارکزي يا احمدزي همدارنګه سليمان خېل ياتره کي لکه هزاره، ازبک ترکمن، ايماق، نورستاني او نور ددې وطن لوی لوی قامونه دي او هريو دافغان ملت په تشکيل کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستره برخه لري مګر پښتون ددغه ملت له دغسې اجزاؤ او اعضاؤ څخه نه دی بلکې ددغه ملت یو بل نوم دی چې له افغان سره مرادف ګڼل کیږي.

څنګه حاکم ؟ رښتیا وایم

زه دلته نه وم بل چیرته وم، هلته خلك بل راز و، کارونه بل راز و، کورونه بل راز و، هلته ما هغه څه ولیدل چې تاسې به نه وي لیدلی هغه څه مې واوریدل چې تاسې به نه وي اوریدلی. هلته چا پسونه حلالول مګر د انسانانو ونډې به یې کله کله کوله. زما ښوومه ورځ وه چې یو ښکلي زلمي په رڼا ورځ د څو تنو په مخ کې چا وواژه مګر دا دظلم واقعه دومره عادي او معمولي تیره شوه چې لوی حاکم خو پرې خبر هم نه شو، وړوکې حاکم خبر شو خو ورته را نغی، د تحقیق د پاره یې دوه تنه راولیږل، په ولس کې هم څو تنه پیدا شول چې قاتل یې وښوده او حقه شاهدي یې پټه نه کړه. مګر د کلي خان او ملك د قاتل له پلاره (پنځلس) زره روپۍ واخیستې او په حاکم په قاضي په چا او چا یې وویشلې، څه دوئ وخوړې او څه نورو، دوه زره پکې د مړي پلار واخیستې او په محکمه کې یې مجاناً ابرا وکړه ځکه چې نور ټول په بله خوا وو او د ده له لاسه یوازې څه نه کیدل. مقتول له خپل پلاره د نورو زیات سکنی و ځکه هغوئ خونبها زیاته واخیستله، په قاتل باندې یو کا ل قید وخوت مګر پلار یې په یوه او بل پسې ګرزیده چې دا بې ګناه بندي خلاص کړي. دا واقعه خو مو واریده اوس بله واورئ. زموږ په کلي کې داسې خبرې ډیرې دي هغه بله ورځ له ملا صاحب سره ناست وم یو سړی راغیچې د خدای په لحاظ په حاکم یو خط راکړه چې نور مو ونه رېږوي. زما زوی سیند وړی او پخپل اجل مړ دی مګر حاکم وایي چې چا وژلی او تاسې قاتل پټوئ ځکه مو په وهلو قایله وم ، دغه دی اوس یې زه او زما کډه غوښتي یو. دا خبره ما ته عجیبه غوندې ښکاره شوه او د حاکم صاحب په عقل و تمیز خندا راغله. وروسته چا وویل چې په رښتیا دغه هلك چا وژلی او په سیند کې یې غورزولی دی. مګر پلار یې پوهیږي چې څه مې له لاسه نه کیږي نو ولې ځان ته دښمني زیاته وم. دا راز خبرې ډیرې دي زه ټولې نه کوم او له مړو نه تیریږم ژوندو ته راځم. یوه ورځ یو زلمی راسره ملګری شو ما له ده نه پوښتنه وکړه چې څه کار کوې ده د خپلې پریشانۍ کیسه داسې شروع کړه: موږ دیرش څلویښت جریبه پټې درلوده نور ټول را نه ظالمانو واخیست اوس دوه جریبه پاتې دي په دی کې هم موږ څوك په قراره نه پریږدي پلانکی صاحب وایي ستاسو په تره مې شپږ زره روپۍ دي او دري نیم زره یې سود کیږي ځکه مې ورور دا درې میاشتې وشوې چې بندي دی ما وویل کوم شرعي سند په منځ کې شته ویل یې نه، خو وایي چې عرفي سند لرمه، زموږ تره که څه هم مړ دی او حقیقت را ته نه دی معلوم مګر که هماغه شپږ زره واخلي او له سود نه تیر شي ور به یې کړم. ما تعجب کاوه چې څنګه په حقوقي دعوه کې یو سړیبې له شرعي سنده درې میاشتې بندي کیږي هغه زما تعجب رفع نکړ بلکه نور یې هم زیات کړ او وې ویل. کله چې کوم مشر سړی راځي او محبس ګوري حاکم زما ورور له پهره دار سره چیرته لیرې لیږي او بیا یې بیګاته بیرته په زندان کې اچوي، زموږ په بندیخانوکې که دغسې د غلا بندیان شته چې بې له رسمیته په حبس کې پراته دي ځینې داسې رسمي بندیان هم شته چې د ورځې په زندان کې وي او د شپې کور ته ځي دا افراط او تفریط چې یو ځای کړو د حاکم صاحب اعتدال پسندي ثابتوي زه تاسو ته دغسې حاکم ښودلی شم مګر نوم یې نه اخلم او حقیقت ته د کیسې رنګ ورکوم.
هم دغومره ده زموږ مطبوعاتي آزادي او له دینه پورته خپله دیموکراسي اجازه نه کوي.(۱)

«پای»

(۱) اولس جریده ، ۱۳۳۰ کال د سرطان ۱۸ نیټه، ۴ ګڼه، ۱-۲ مخونه.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library